

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE EĞİTİM *Öğretmen El Kitabı*

“Çocuk İşçiliği ve Eğitim Öğretmen El Kitabı” Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı kapsamında Prof. Dr. Murat Gürkan GÜLCAN’ın katkılarıyla hazırlanmıştır.

Kitabın Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Öğretmenin Rolü bölümünde, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nca Prof. Dr. Işıl Bulut ve Prof. Dr. Murat Gürkan Gülcan’ın katkılarıyla hazırlanan Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Öğretmen El Kitabı’ndan yararlanılmıştır.

Çocuk İşçiliği ve Eğitim Öğretmen El Kitabı’nın hazırlanması sırasında resim arşivleyerek destek sağlayan:

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı’na,
Genç Hayat Vakfı’na, Çocuk Vakfı’na ve Uluslararası Çalışma Örgütü’ne teşekkür ederiz.

Çocuk İşçiliği ve Eğitim Öğretmen El Kitabı

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Genel Yayın No:72
ISBN: 978-605-7888-00-6

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE EĞİTİM *Öğretmen El Kitabı*

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
ECHO	: Avrupa Komisyonu Sivil Koruma ve İnsani Yardım Genel Müdürlüğü
EFA	: Herkes İçin Eğitim
E-METİP	: Mevsimlik Tarım İşçileri Bilgi Sistemi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	: Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Programı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
METİP	: Mevsimlik Tarım İşçileri Projesi
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
ŞEY	: Şartlı Eğitim Yardımı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UİS	: Ulusal İstihdam Stratejisi
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YŞEY	: Yabancılarla Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı
ZBPPÇ	: Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm Kavramsal Çerçeve

1.1 Çocuk İşçiliğinin Tanımlanması	10
1.1.1 Çocuk Kimdir?	10
1.1.2 Çocuk İşçi ve Çocuk İşçiliği	11
1.1.3 Çalışan Çocuk Tanımı	12
1.1.4 Çocuk İşçiliğinin Nedenleri	13
1.1.5 Çocuk İşçiliğinin Çocuk Üzerindeki Etkileri	18
1.2 Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği	25
1.2.1 Dünyada Mevcut Durum	25
1.2.2 Türkiye’de Mevcut Durum	28
1.3 Hukuksal Boyut	36
1.3.1 Uluslararası Sözleşmeler	37
1.3.2 Ulusal Mevzuat	41

2. Bölüm Çocuk İşçiliği ve Eğitim

2.1 Eğitimin Önemi	56
2.2 Çocuk İşçiliği-Eğitim İlişkisi	61
2.3 Eğitime Devam Etmeme Nedenleri	62
2.3.1 Sosyal Nedenler	63
2.3.2 Ekonomik Nedenler	64
2.3.3 Kültürel Nedenler	64
2.3.4 Demografik Nedenler	66
2.3.5 Sağlık Nedenleri	66

2.3.6 Bürokratik Nedenler	66
2.3.7 Diğer Nedenler	67
2.4 Çocuk İşçiliğinin Eğitime Etkisi	67
2.5 Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Eğitim Modelleri ve Uygulamalar	68
2.5.1 Yerinde Eğitim Modelleri	68
2.5.2 Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve Kurslar	69
2.5.3 Gezici Okullar ve Sınıflar	69
2.5.4 Okulun Kayıt ve Tespit Görevi	70
2.5.5 Gezici Öğretmenler	70
2.5.6 Hiç Okula Devam Etmeyen Çocuklar	71
2.5.7 Eğitim Modellerini Destekleyici Yapılar	71
2.6 Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Okulun ve Öğretmenin Rolü	72
2.6.1 Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Sorumlulukları	72
2.6.2 Öğretmenlerin Aileye ve Topluma Karşı Sorumlulukları	76
2.6.3 Öğretmenlerin Sorunları	77
2.7 Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Etkinlikler	79
2.7.1 Motivasyon Artırma	79
2.7.2 Öğretmenin Yararlanabileceği Yöntemler	81
2.7.3 Yöneltilme ve Mesleki Rehberlik	86
2.7.4 Anne Baba Eğitimi	89

3. Bölüm

Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Olarak Yürütülen Çalışmalar

3.1 On Birinci Kalkınma Planı	94
3.2 Ulusal İstihdam Stratejisi	95
3.3 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı	96
3.4 Mevsimlik Tarım İşçileri Projesi Kapsamında Yapılan Çalışmalar	98
3.5 2018 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ortak Deklarasyonu	99
3.6 Gönül Elçilerinin Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı'na Dahil Edilmesi	99
3.7 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri	100

3.8 ALO 170 İletişim Merkezi	101
3.9 ALO 183 Sosyal Destek Hattı	102
3.10 Şartlı Eğitim Yardımı Programı	102
3.11 Çocuk Koruma Koordinasyon Mekanizması	103
3.12 Ücretsiz Bakım Hizmeti	104
3.13 Sosyal ve Ekonomik Destek	104
3.14 Okul Destek Projesi	105
3.15 Sokakta Yaşayan/ Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Yürütülen Hizmetler	105
3.16 Mobil Sosyal Hizmet Birimleri	106
3.17 Bir Meslek Bir Gelecek Projesi	106
Başvuru Kanalları	107
Kaynakça	108
İlgili İnternet Adresleri	112

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE EĞİTİM *Öğretmen El Kitabı*

BÖLÜM 1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bölüm 1

Kavramsal Çerçeve

1.1 Çocuk İşçiliğinin Tanımlanması

Çocuk işçiliği tüm dünyada yaygın olarak görülmektedir. Başta az gelişmiş ülkelerde olmak üzere; Latin Amerika, Ortadoğu, Asya ve Afrika'daki gelişmekte olan ülkelere ve hatta bazı gelişmiş ülkelere çocuk işçiliği toplumsal ve küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak, kentlerde yaşayan çocuklar sanayi ve hizmet sektörlerinde çalıştırılırken, kırsal bölgelerde yaşayan çocuklar tarımda ve hayvancılık alanında çalıştırılmaktadır. Çocuklar çalışma ortamında zihinsel, fiziksel, duygusal, ruhsal ve ahlaki olarak olumsuz etkilenmekte ve sömürüye maruz kalabilmektedir. Az gelişmiş ülkelere mevzuat eksikliğinin de olması nedeniyle çocuklar düşük ücretle çalıştırılmakta, işgücüne örgütsüz olarak dâhil olmaları ve daha kolay işten çıkarabilmeleri gibi nedenlerle işverenler tarafından tercih edilmektedir.

1.1.1 Çocuk Kimdir?

Türkiye'nin de onayladığı Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1 inci maddesi, 18 yaşından küçük herkesi "çocuk" olarak tanımlamaktadır.

Ülkeler arasında karşılaştırma yapmayı kolaylaştırmak, hizmetlerin koordinasyonunu sağlamak gibi nedenlerle çocukluk dönemi kronolojik yaş kriterinde tanımlamak her ne kadar kolaylık sağlıyorsa da çocukluk sadece yaş kriteri içinde sınırlandırılacak bir kavram değildir.

Çocukluk, bebeklik ve ergenlik arasında yer alan bir dönem olarak kabul edilmekte, çocukların yetenek ve yeterliliklerinin kronolojik yaşa

bağlı olmadığı kabul edilmektedir. Farklı kültürlerde çocukluk gerek yaş gerekse işlevler açısından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu farklı tanımlara karşın çocukların fiziksel, sosyal, zihinsel ve psikolojik yönlerden yetişkinlerden farklı birer birey oldukları ve bu yönlerdeki gelişimlerinin sağlıklı biçimde gerçekleşmesi için yetişkinlerden daha farklı sağlık, bakım, koruma ve destek hizmetlerine ihtiyaç duydukları bir gerçektir.

Çocuklar hemen her toplum açısından “toplumun geleceği” olarak görülse de; sağlık, eğitim, güvenlik gibi pek çok konuda ciddi sorunlar yaşayabilmektedirler. Çalışmak zorunda bırakılma günümüzde çok sayıda çocuğun maruz kaldığı sorunlardan bir tanesidir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 2017 raporuna göre bugün dünyada 64 milyonu kız ve 88 milyonu erkek olmak üzere 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır (Global Estimates of Child Labour, Results And Trends, 2012-2016 – ILO, 2017). Bu çocukların 73 milyonu tehlikeli işlerde çalışmakta; yeterli eğitimden, sağlık hizmetlerinden ve temel özgürlüklerden yoksun kalmaktadır. Bu nedenle çocuğun ve çocukluk döneminin bir toplumda ve kültürde nasıl algılandığı önem taşımaktadır.

1.1.2 Çocuk İşçi ve Çocuk İşçiliği

İşçilik kavramı bazen farklı anlaşılmaktadır; buradaki anlamı ile işçilik “ekonomik işler”, yani ücret karşılığında ve tam zamanlı yapılan işleri kapsamaktadır.

Çocuk işçiliği, küresel ölçekte oldukça yaygın bir kavramdır. Ancak her ülkenin tarihi ve sosyal yapısının farklı olması, çocuk işçiliği olgusuna ortak bir tanımlama yapılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle, uluslararası düzeyde kabul görmüş belgelerde yer alan tanımlar oldukça yol gösterici olmakta ve kabul görmektedir.

ILO’ya göre çocuk işçiliği, çocukların çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltен, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar verici işlerde istihdam edilmesi olarak ifade edilmektedir.

Bununla beraber BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk işçiliğini “çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş” olarak tanımlamıştır.

Mevzuatımızda ise çocuk işçiliğinin tanımı, 4857 sayılı İş Kanununun 71 inci maddesine dayanılarak çıkarılan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinde yapılmıştır. Bu maddeye göre; çocuk işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi olarak tanımlanmıştır.

Çocuk işçiliği çocuklara, fiziksel, zihinsel, ahlaki açıdan zarar veren ve onları eğitimden yoksun bırakarak zedeleyen, istismar eden bir çalıştırma biçimidir. Çocuk işçiliği, çocuğun temel hakkı olan sağlıklı yaşama ve gelişme hakkı ile eğitim alma hakkını engeller. Çocuğun bedensel, ruhsal, duygusal ve sosyal gelişimini tehdit eder.

1.1.3 Çalışan Çocuk Tanımı

ILO'ya göre çocukların yaptıkları işlerin hepsi, ortadan kaldırılmak istenilen çocuk işçiliği kategorisine girmemektedir. Çocukların sağlıklarına ve kişisel gelişimlerine zarar vermeyecek ya da eğitimlerini aksatmayacak işler yapmalarına genellikle olumlu bakılmaktadır. Çocuğun evde anne-babasına yardım etmesi, aile işletmesinde belli sorumluluklar üstlenmesi, eğitimini sekteye uğratmayacak şekilde okul saatleri dışında ve tatillerde cep harçlığı kazanabileceği kimi işleri yapması “çalışan çocuk” kavramı kapsamında değerlendirilmektedir. Çocuğun gelişimine ve aileye katkı sağlayan, çocuğa beceri ve deneyim kazandıran, onu üretken bir yetişkin olarak toplumsal hayata hazırlayan bu tür faaliyetler çocuk işçiliği kapsamında değil, çalışan çocuk kavramı içinde kabul edilmektedir. Çalışan çocuk kavramı çocuğun gelişimine uygun işlerde korunarak, kollanarak ve gözetilerek çalışmasını ifade etmekte ve ba-

şarma, sorumluluk alma, üretme, takdir ve kabul görme gibi gelişimi açısından büyük önem taşıyan duyguları yaşamasına olanak sağlayan eylemleri içermektedir.

1.1.4 Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Çocuk işçiliğinin nedenleri Dünyada ve Türkiye’de benzerlikler göstermekle birlikte coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerle farklılıklar da bulunmaktadır.

1.1.4.1 Dünyada Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Çocuklar dünyanın her yerinde yetişkinlere karşı en savunmasız gruplardır. Bu bakımdan tüm diğer alanlarda olduğu gibi çalışma hayatında da en çok çocuklar istismara uğramaktadır.

- Çocuk işçiliğinin birincil nedeni yoksulluktur. Çalışan yetişkinlerin geliri ailenin hayatını idame ettirmesi için yeterli olmadığında, özellikle kalabalık ailelerdeki çocuklar, küçük ailelere kıyasla çalışma hayatına daha kolay dâhil olmaktadır.
- Geleneksel, kültürel, sosyal tutum ile davranışlar çocuk işçiliğinin önemli nedenleri arasındadır. Ebeveynlerinin izinde, aile işinde ilerlemesi istenen çocuğun erken yaşta işi öğrenmeye başlaması geleneksel olarak kabul görmektedir. Çocuk işçiliği kültürel yapıya, tutum ve alışkanlıklara o kadar derinden yerleşmiş olabilir ki, ebeveynler çocuk çalıştırmanın yasa dışı olduğunu bile fark edemeyebilirler.
- Başka bir geleneksel bakış açısı da, kızların eğitime erkek çocuklardan daha az ihtiyaç duydukları ve bu nedenle erken yaşta okulu terk edebilecekleri görüşüdür. Bu düşüncenin hakim olduğu bölgelerde, kız çocukları açısından okula gitmenin hiçbir anlamı bulunmamaktadır. Kültürel değerler, dini referanslar, kız çocukların erken yaşta evlendirilmesi gibi sebepler kız çocuklarını eğitimden koparmaktadır. Kızların eğitimlerine yatırım yapmak yerine, yetişkinlere yardımcı olmak üzere çalıştırılmaları daha yaygın bir tutumdur.

- Okulun etkililiği ve kaliteli eğitim çocuk işçiliğinin önlenmesinde önemli faktörlerdendir. Eğitim sistemlerinde okullaşma düzeyinin düşük olması ve eğitimde kapasite yetersizlikleri çocuk işçiliğine sebep olan faktörler arasındadır. Birçok aile ve çocuk açısından okullarda verilen eğitim geleceğe yatırım açısından iyi bir alternatif olarak değerlendirilmemekte; eğitim yüksek maliyetli ve getirisi olmayan bir zaman kaybı olarak görülmektedir. Verilen eğitim kalitesiz ve ihtiyaçları karşılamaktan uzak olarak algılanmaktadır.
- Hızlı nüfus artışı özellikle gelişmekte olan ülkelerde çocuk işçiliğini etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocukların, gelişmiş ülkelerdeki çocuklara oranla daha küçük yaşta ekonomik faaliyetlere katıldığı görülmektedir.
- Sanayileşme ile birlikte büyük şehirlere göç hareketi çocuk işçiliği ile ilgili bir diğer önemli nedendir. Göç ve çarpık kentleşmenin yanı sıra adaletsiz gelir dağılımı, beraberinde ucuz işgücü ihtiyacını doğurmakta; çocukların ucuz işgücü kaynağı olarak görülmesi de çocuk işçiliği sorununu körüklemektedir.

Bu faktörlerin sonucu olarak, çok sayıda çocuk vasıfsız işgücü olarak çalışma hayatına katılmaktadır. Çalışma hayatına katılan çocuk ise kademeli olarak eğitim hayatından kopmaktadır. Bazıları okuryazar bile olmayan bu çocuklar hayatları boyunca zihinsel, fiziksel, duygusal, sosyal ve ahlaki gelişimleri için gereksinim duyacakları temel eğitim olanaklarından yoksun olarak büyümektedirler.

1.1.4.2 Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

2012 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılmış olan Çocuk İşgücü Araştırmasına dayalı veriler, Türkiye’de yaklaşık 893.000 çocuk işçi olduğunu göstermektedir. Çocuk işçiliğini önlemeye yöne-

lik yürütülen projelerden elde edilen veriler ve iş müfettişlerinin saha araştırmalarının sonuçları değerlendirildiğinde, çocuk işçiliğinin temel nedenleri konusunda genel bir uzlaşa olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar, çocuk işçiliğinin nedenlerine ilişkin uluslararası alanda yapılan çalışmaların sonuçları ile büyük oranda örtüşmektedir.

Çocuk işçiliği sorunu, çok nedenli ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Çocuk işçiliğine sebep olan faktörlerin hepsi birbiri ile yakından ilişkilidir. Bu faktörlerin başında yoksulluk ve işsizlik gelmektedir. Ebeveynlerin işsizliği ve yetersiz hanehalkı geliri, çocukların çalışma hayatına itilmelerine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, gelir kaynakları kıt olan ailelerin eğitimsizliği ve çocuklarını okula göndermekten kaçınması çocuk işçiliği sonucunu doğurmaktadır.

Çocuk işçiliğinin başlıca nedenlerine aşağıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir:

a) Yoksulluk

Bütün araştırmalar ve bu alanda yürütülen çalışmalar, çocuk işçiliğinin temel nedeninin yoksulluk olduğunu göstermektedir. Ailelerin yeterli ekonomik gelire sahip olmamaları ve devamında yaşanan ekonomik güçlükler, ailelerin çocuklarını okuldan alarak çalışmaya itmelerine neden olmaktadır.

2012 yılı TÜİK Çocuk İşgücü Anketi sonuçları da bu durumu destekler niteliktedir. Sonuçlara göre, çalışan çocukların % 49,8'i bir okula devam ederken, % 50,2'si okula devam etmemektedir. Ayrıca, ekonomik işlerde faaliyet gösteren 6-17 yaş grubundaki çocukların % 41,4'ü "hanehalkı gelirine katkıda bulunmak", % 28,7'si ise "hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak" amacıyla çalıştıklarını ifade etmiştir.

İşsizlik, adaletsiz gelir dağılımı, ekonomik kriz, ülke kaynaklarının verimli kullanılmaması, hızlı nüfus artışı, göç, plansız ve çarpık şehirleşme, kayıt dışı ekonomi gibi birçok alt faktör de çocuk işçiliğinin yoksulluk ana başlığı altındaki nedenleri arasında sayılmaktadır.

Bundan dolayı, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlerin uzun vadede kalıcı ve etkin olması için uygulanacak strateji ve politikalarda, yoksulluğu ve yoksulluğa yol açan tüm alt faktörleri nedenleriyle birlikte ortadan kaldıracak önlemlere öncelik verilmesi gerekmektedir.

b) Eğitim Hizmetlerine Erişememe

Çocuk işçiliği ile eğitim arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çocuk okulda değilse bir işte olma olasılığı yüksektir. Eğitimsizlik, çocuk işçiliğinin nedenleri arasında üzerinde durulması gereken en önemli unsurlardan bir tanesidir.

Çalışan çocuklar çoğu zaman okula devam edememekte, hem çalışıp hem okula giden çocuklar ise okulda yeteri kadar başarı gösteremeyerek zorunlu eğitimlerini yarıda bırakmaktadır. Dolayısıyla gelecekte çalışma yaşamları için gerekli olacak donanımdan yoksun kalabilmektedirler.

Zorunlu eğitimin 1997 yılında 8 yıla çıkarılmış olmasının, Türkiye’de çocuk işçiliğinin azaltılmasına büyük etkisi olmuştur. TÜİK verilerine göre, 6-17 yaş grubunda ekonomik işlerde çalışan çocukların oranı 1994 yılında % 15,2 iken 1999 yılında % 10,3’e düşmüştür. Söz konusu düşüşte zorunlu eğitimin büyük katkısı olduğu açıktır. Zorunlu eğitimin 2012 yılında 12 yıla çıkarılmış olmasının da çocuk işçiliği üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğu düşünülmekle birlikte; 2012 yılından bu yana çocuk işgücü anketi tekrarlanmadığı için etkileri net olarak bilinmemektedir.

Eğitim olanaklarına erişimde yaşanan zorluklar, eğitim kurumlarında fiziki koşulların yetersizliği, özellikle yoksul ailelerin çocukların eğitimini ek maliyet olarak görmeleri, ailelerin eğitim konusunda bilinçsizliği gibi unsurlar eğitime devamı azaltan ve çocuk yaşta çalışma yaşamına atılmayı tetikleyen diğer etkenlerdir.

c) Göç

Türkiye’de, kırsal yerleşimden kentsel yerleşime ve tarımsal ekonomiden sanayi ekonomisine geçiş süreci devam etmektedir. Kırsal kesimden ve küçük kasabalardan büyük ve sanayileşmiş kentlere doğru yaşanan göç, çocuk işçiliğine etki eden nedenlerden biridir.

Kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden aile fertlerinin şehirlerde vasıfsız işgücü konumunda olmaları sebebiyle işsizlik sorunu yaşamaları, hane halkı gelirinin azalması ve bu ailelerin yetersiz eğitim düzeyleri, sınıflar arası ekonomik ve sosyal dengesizliğin büyümesine ve çocukların emek piyasalarına itilmesine sebep olmaktadır.

Özellikle 2011 yılından bu yana pek çok ülke ve bölgede yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle farklı ülke vatandaşları Türkiye’ye uluslararası koruma bulmak amacıyla göç etmektedir.

Ülkemiz her ne kadar göç etmek durumunda kalan yabancıların yaşam koşullarını iyileştirmek adına pek çok faaliyet gerçekleştirse de özellikle güney ve doğu bölgelerimizde savaştan kaçan aileler maddi yetersizlikler sebebiyle çocuklarını emek piyasalarına yönlendirmek durumunda kalmışlardır. Bu durum küçük ölçekli ve kayıt dışı çalışan işyerleri tarafından ucuz işgücü olarak görülen yabancı çocuk işçiler sorununun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

d) Yetişkin Aile Bireylerinin İşsizliği

Aile bireylerinin işsizliği, çocuk işçiliğine neden olarak görülen tüm unsurların bir sonucudur. Yetişkinlerin istihdam imkânı bulamamasının altında ülkedeki genel ekonomik şartların yanında, bireylerin istihdam edilmelerini sağlayacak eğitim, bilgi ve beceriden yoksun olmaları gibi bir dizi neden bulunmaktadır. Bunun yanında çocukların çalışma yaşamına girmesi de yetişkin işgücüne olan talebi azaltmakta ve yetişkinlerin istihdam alanlarını daraltmaktadır.

Çalışan çocukların işgücü piyasalarından çekilmesiyle birlikte, ailelerdeki yetişkin bireylere istihdam olanakları yaratılması ile gelir getirici faaliyetlerle ilgili bilgi ve beceri kazandırılması, çocuk işçiliğini önlemek amacıyla alınan önlemlerin etkili olabilmesinde büyük öneme sahiptir.

e) Geleneksel Bakış Açısı

Özellikle tarım toplumuna has yaklaşımla, erken sanayileşme dönemine özgü sosyokültürel bakış açısı çocuk işçiliğini olağan karşılamakta veya bazen de gerekli görmektedir. Çünkü aile geleneğinde, çocukların çalışması, genç yaşta sorumluluk bilincini kazanması ve ailelerine maddi olarak destek olması anlayışı hüküm sürmektedir. Söz konusu bakış açısının değiştirilmesi çocuk işçiliğini önlemede büyük önem taşımaktadır.

f) İşverenlerin Çocuk İşgücü Talebi

Kayıt dışı çalışan küçük işyerlerinin çocuk işgücüne yönelik talepleri de çocuk işçiliğinin bir başka nedenidir. Özellikle küreselleşen dünyada çocuk işgücü en az maliyetle en yüksek karı elde etmek isteyen küçük işletmeler için önemli bir faktördür.

Konjonktürel gelişmeler sebebiyle işyerlerinin yaşadığı ekonomik sıkıntılar, küçük işyerlerinin ekonomik ve teknik imkânlarının yetersiz oluşu gibi faktörler çocukların ucuz ve kayıtsız işgücü olarak görülmesine sebep olmaktadır.

1.1.5 Çocuk İşçiliğinin Çocuk Üzerindeki Etkileri

Çocukluk döneminde maruz kalınan ve çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen fiziksel, duygusal ve sosyal yoksunlukların veya gelişiminin üzerinde yüklenen sorumlulukların, yetişkinlikte birey açısından olumsuz sonuçlar doğurması kaçınılmazdır.

1.1.5.1 Çocuk İşçiliği ve Fiziksel Gelişim

Fiziksel gelişim, bedensel becerilerin arttığı ve fiziksel performansın daha karmaşık hale geldiği bir süreçtir. Fiziksel gelişimi başlıca iki alanda ele alabiliriz:

Kaba motor beceriler: Vücuttaki büyük kasların kullanıldığı yürüme, çömelme, koşma, tırmanma vb. hareketlerdir. Atma, yakalama ve kol sallama gibi tek kol ya da bacak (genellikle kol) hareketleriyle ilgilidir.

İnce motor beceriler: İşaret etme, resim çizme, çatal ve bıçak kullanma, yazı yazma, ayakkabı bağlama vb. hassas el ve parmak hareketleriyle ilgilidir.

Çocukların oturma, ayakta durma ve yürüme gibi fiziksel becerileri edindikleri yaş büyük değişkenlik gösterir. Çocuğun bu becerileri edinme hızı dil, anlama, özgüven ve sosyal becerilerin edinilmesi gibi gelişimin diğer alanlarını da etkileyecektir. 17 yaşına kadar fiziksel bakımdan büyüme hızlı devam etmektedir. İskelet ve kas gelişimi henüz tamamlanmamıştır. Bu dönemde çabuk yorulma, zorlanmalar karşısında kemiklerde kırılmalar, kas ezilmeleri, düşme ve çarpma çok sık karşılaşılan fiziksel tehlikelerdir.

6-17 yaş dönemi, çocukta kas gelişiminin henüz tamamlanmadığı bir dönemdir. Çocuklar çabuk yorulabilirler ve dikkat süreleri sınırlıdır. Olası tehlikeleri hesaplayabilme güç ve becerisine sahip olmadıkları için sık sık kaza geçirebilmektedirler.

Ağır çalışma koşulları, ağır şeyler taşıma, devamlı eğilme, sürünme, uzun saatler aynı pozisyonda kalma ve çalışma ortamındaki makineler bu çocuklar için ciddi tehlikeler içerebilir ve yaralanmalara yol açabilir. Uzun çalışma saatleri ve sağlıklı çevre koşullarının olmayışı (tamirhaneler, marangozhaneler gibi kapalı mekânlarda uzun süreli çalışma, bu mekânlarda bulunan kimyasal maddeleri soluma vb.) çocukların fiziksel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yoksulluk olgusu çocukların ev ortamında yeterince beslenmemesi, sağlıklı bir yetiştirme çevresi içinde bulunamaması sonucunu doğurmak-

tadır. Dolayısıyla çalışan çocuklar yaşlılarına göre fiziksel anlamda daha zayıf, hastalıklara karşı daha açık ve güçsüz olmaktadır. Küçük yaşlarda birkaç yıl süreyle ağır fiziksel güçle yapılan bedensel çalışma nedeniyle, yetişkinlik dönemi için gerekli güç ve dayanıklılık küçük yaşlarda tüketilmekte ve çocuğun biyolojik gelişimi önemli ölçüde gerilemektedir.

1.1.5.2 Çocuk İşçiliği ve Zihinsel Gelişim

Eğitim zihinsel gelişimin temelini oluşturur. Eğitimde sözel-dilsel, mantıksal-matematiksel gibi faaliyetler çocuğun zihinsel yeteneğini artırır. Zihinsel yeterlilikleri sınırlı kalan çocuğun başarısız olma olasılığı yüksektir. Çocukluk döneminde çocuğa sağlanan özgür ortam, ilgi ve becerileri artırırken; kısıtlayıcı ortam, yaratıcılığı sınırlar.

Eğitimde, zihinsel gelişimin temelini oluşturan en önemli dönem okul öncesi ve ilköğretim dönemidir. Ezberleme ile sınırlı olmayan bir eğitim, bilgiyi üretebilen bireyler yetiştirmek için en önemli fırsattır. Bu dönemde çocuk eğitimden olabildiğince uzun süre yararlanmalıdır.

Zihinsel gelişme temelde bireyin düşünme yeteneğinin çeşitli basamaklardan geçerek gelişmesidir. Bu gelişim daha büyük bir yaratıcılık, hayal gücü ve bilgi sahibi olmak için daha fazla istek duymak ile tanımlanır. Okumak, yazmak, sayıları anlamak, hesap yapmak zihinsel yeteneği artırır. Bu yeterlilikler bakımından sınırlı kalan çocuğun gelecekteki öğrenimlerinde başarısız olma olasılığı yüksektir.

6-12 yaş dönemindeki (ergenliğe kadar olan dönem) zihinsel yetenekler (okuma, yazma, matematiksel işlemleri gerçekleştirme, hayal gücünü geliştirme, iyi-kötü/doğru-yanlış gibi ahlaki konularda muhakeme yapabilme gücü) çocuğun öğrenmesinin temelini oluşturmaktadır. Bu dönem okul çağı olarak nitelendirilir; çocuğun bu dönemde öğrenmeye, bilgiyi almaya ve işlemeye ihtiyacı vardır.

Çocuğa karşı çelişkili davranışlar çocuğun psiko-sosyal gelişimini olduğu kadar zihinsel gelişimini de olumsuz etkiler. İş yerinde sıkça rastlanabileceği düşünülen bu davranışlar nedeniyle çocukların zihinsel gelişimi risk altındadır.

Hangi nedenle olursa olsun çalışma yaşamına katılma çocuğu eğitimden uzaklaştırmaktadır. Eğitim yaşamından uzaklaşmak sadece çocuğun okuma-yazma, aritmetik gibi bilgileri öğrenememesi anlamına gelmemekte; aynı zamanda gelecekte çalışma yaşamı için gerekli donanımdan yoksun olması ihtimalini de doğurmaktadır.

1.1.5.3 Çocuk İşçiliği ve Sosyal Gelişim

Sosyal gelişim, kişinin içinde yaşadığı toplumda yer ve rol alma sürecidir. İnsan devamlı olarak sosyalleşme ve sosyal olgunluk kazanma süreci içindedir. Çocukluk, sosyalleşmenin en yoğun olduğu dönemdir. Çocukların sosyalleşme çevreleri aile; yakın çevre ve arkadaş grupları; okul, öğretmenler; iş yeri, işverenler; toplum ve kitle iletişim araçlarıdır.

Aile - yakın çevre (0-7yaş): Sosyalleşme ailede ve yakın çevrede başlar. Aile, çocuk yetiştirme anlayışına göre çocuğu biçimlendirir ve kendi kültürel özelliklerine göre sosyalleştirir. Aileden sonra okul, arkadaşlar, iş yeri ve içinde bulunduğu diğer ortamlar, çocuğun sosyalleşmesinde önemli bir yere sahiptir.

Okul (6-12 yaş): Okul, çocuğun aile dışında kendine yer edindiği en önemli yerdir. Bu dönemde bir yıllık süreçte bile çocukta önemli değişiklikler gerçekleşir. Eğitim yaşamından uzaklaşma sadece çocuğun geleceğini değil bugününü de etkilemektedir. Okulun korunaklı ortamından uzaklaşmak ve iş yerlerinin korunaksız ortamlarında zaman geçirmek, içerdği fiziksel tehlikelerin yanı sıra, çocukların sosyal yaşamını da tehdit etmektedir.

Akran grupları: Çocukluk döneminde akran grupları, çocuğun sosyal hayata uyum sağlaması ve gelecekte başarılı sosyal ilişkiler kurması için en önemli ortamlardır. Bu dönemlerde çocukta kahraman arayışı, bizlik ve aidiyet duygusu önem kazanır. 6-12 yaş dönemindeki çocuklar için arkadaş grupları ailelerinden daha önemli hale gelir. Arkadaş grupları çocuklara iyi alışkanlıklar kazandırabileceği gibi kötü alışkanlıklar da kazandırabilir. Serbest zamanı değerlendirmenin en iyi yolu, çocuğun sağlıklı etkileşim kurabileceği arkadaş grupları içinde olmasıdır.

Çocukluk dönemi sosyalleşme açısından aynı zamanda istikrarsız bir dönemdir. Çocuğun dâhil olduğu ilişkiler içeren sosyal ortamlar, onun sosyalleşmesini olumsuz yönde etkiler. Çocuklar, çalışma ortamındaki

diğer yetişkinlerin ve yaşça kendinden büyük çocukların davranışlarından ciddi biçimde etkilenebilir ve onlarla özdeşim kurarak onlar gibi davranabilir. İşverenin ve çalışan diğer kişilerin alkol, uyuşturucu kullanımı gibi olumsuz davranışları ve hayatı, yaşamı algılayış biçimleri burada çalışan çocuklara olumsuz model olarak onların da benzer davranışlar göstermesine neden olabilir.

Çocukların yaşlarına uygun oyun, spor ve sosyokültürel faaliyetlere aktif olarak katılmaları onların kişilik gelişimine önemli katkılarda bulunur. Çalışma yaşamına erken yaşlarda girmek, çocuğun sosyal yaşantısının bir başka yönü olan, oyun oynama hakkını da elinden almaktadır. Yetişkinler tarafından boşa geçen zaman olarak görülebilen oyun, çocuğun kendini, duygularını ifade edebildiği, yeteneklerini geliştirebildiği, yaratıcı potansiyelini kullandığı dil, zihin, sosyal, duygusal ve motor becerilerini geliştirebildiği en önemli fırsattır. Kısaca oyun, çocuk için en doğal ve en aktif öğrenme ortamıdır.

1.1.5.4 Çocuk İşçiliği ve Psikolojik Gelişim

Çocukluk dönemi, diğer gelişim görevleriyle paralel olarak psikolojik gelişimin de en yoğun olduğu dönemdir. Özdeşim kurma ve kimlik kazanma bu dönemin önemli gelişim görevleri arasındadır.

Özdeşim kurma bir objeye duygusal bağlanmadır. Çocuğun bulunduğu ortamda öğretmen, ağabey, abla, amca, teyze gibi özdeşim kurabileceği kişilerin bulunması gerekir. Çocuğun kişiliği, bu kişilerle kurduğu ilişki sonucunda gelişir.

“Ben kimim?”, “Ne olacağım?” soruları kimlik kazanma sürecinde çocuğun zihnini meşgul eder. Örnek meslekler ve kişilikler bu dönemde çocuğun yakın çevresinde bulunmalıdır.

Ergenlik döneminde temel olarak başarılması gereken gelişim görevi kimlik kazanmaktır. Kimlik kazanma “Ben kimim?” sorusuna yanıt verme sürecidir. Bu sorunun yanıtını vermek çoğu zaman kolay değildir. Ergenlik dönemi bireylerin kimlik bunalımı yaşadıkları ve çeşitli seçimler yaparak bu bunalımları çözümledikleri dönemdir. Vücutta da yaşanan hızlı fiziksel değişimlerle baş etmek durumunda olan ergen tüm yaşamını sorgulamaya başlar. Zaten çelişkilerle dolu olan bu sürece bir de ağır çalışma koşulları eklendiğinde ergenin baş etmesi gereken pek çok sorun ortaya çıkar.

Kimliğin oluşmasında anne-baba ve yakın çevre ilişkileri önemlidir. Okul ve çalışma ortamı, öğretmen ve işverenle ilişkiler bireyin kimliğini bulmasına yardımcı olabileceği gibi, onu kimlik bunalımına da sürükleyebilir. Çalışılan ortam ve işverenin temel özellikleri çocuğun psikolojisi üzerinde son derece etkilidir. Çocuktan kapasitesinin üzerinde iş beklenmesi ve bunun sonucunda sözel, fiziksel veya maaş kesimi gibi yöntemlerle cezalandırılması çocuğun kendine güvenini ve öz saygısını

olumsuz yönde etkileyecektir. Özellikle 6-12 yaş çocukları bir şeyleri başarabildiklerini, kendileriyle ilgilenen yetişkinler tarafından takdir edildiklerini görmek isterler. Bu, çocuklara daha fazlasını denemek için cesaret verir. Beklentilerin gerçekçi olmaması sonucunda çocuk başarısızlık duygusu yaşadığında yeni şeyler denemek için cesaret bulamayabilir; bu da kendine olan güvenini zedeler. Bu durum ise çocuğun sorumluluk alamaması, yaratıcılığının ve üretkenliğinin körelmesi, kendine güvensizlik duygusunun pekişmesi gibi olumsuzlukları beraberinde getirir.

1.1.5.5 Çocuk İşçiliği ve Duygusal - Ahlaki Gelişim

İlköğretim çağı (6-14 yaş) çocukların duygusal ve ahlaki gelişim dönemi için en önemli dönemdir. Çocuklar bu yaşlarda çocukluktan kurtulma isteği içindedirler. Bu dönem çocuğun aynı zamanda bağımsızlığını kazanma dönemidir. Bu yaşlarda çocuğun çalışma ortamlarında bulunması; kendini çalışmak zorunda ve baskı altında hissetmesi çocuğun duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyecek ve bağımsız bir kişilik oluşturmalarını engelleyecektir.

Bu dönemde çocuk, engellenmeye karşı koyma, tanınma, kabul görme gibi kendini gerçekleştirme açısından önem taşıyan duygu, tutum ve davranışları yoğun olarak yaşar. Kendini değersiz görme eğiliminin arttığı bu dönemde çocuk kendisine yeteri kadar değer verilmediğini düşünebilir. İyi – kötü, doğru – yanlış gibi değerler oluşturulması da yine bu dönemde gerçekleşir.

8–16 yaş arası ahlaki değerlerin oluşumu açısından en riskli dönemdir. 8–9 yaşlarında nedeni bilinmeden kabul edilen kurallar, 9-10 yaşlarında sorgulanmaya başlar. Ergenlik ise çocuk açısından, kurallara karşı koymak için bir fırsat dönemidir.

12-16 yaşlar çocuklarda gelecek kaygısının en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemde hak ve adalet fikri gelişir. Çocuk karşılaştığı haksızlık ve adaletsizliğe karşı aşırı tepkiler gösterebilir veya zorunlu kabul eder. Her iki tepkinin de çocuk gelişimi bakımından iyi yönetilmesi gerekir.

İtaat: Koşulsuz kabullenme / boyun eğme (hayat boyu devam eden kişiliğe dönüşür)

İnatçılık: Reddetme / inatlaşma (olumsuz kişilik gelişimi oluşur)

İş ortamları olumlu değer oluşturmaya uygun mudur? Hayır değildir! Yetişkinlerin kurallarının işlediği bir ortam çocuklar için uygun değildir. Yetişkinlerin hayatında ve iş ortamlarında ahlaki değerlerden daha fazla ekonomik değerler önemli olabilmektedir.

Aşağılanmış, baskı altına alınmış, küçük düşürülmüş çocuk ya koşulsuz itaati ya da hırs, nefret ve karşı koymayı öğrenecektir. Bu da çocuğun ahlaki gelişiminde kalıcı ahlaki problemleri birlikte getirecektir.

1.1.5.6 Çocuk İşçiliği ve Bütüncül Gelişim

Çocuk gelişimini bütüncül bir yaklaşımla anlamak için gelişimin her yönünün birlikte ele alınması gerekir. Gelişim görevlerinin her birinin, gelişimin bütünlüğünü nasıl etkilediğinin anlaşılması gerekir. Gelişimin çeşitli yönleri karmaşık bir şekilde birbiriyle bağlantılıdır ve her alan diğerleriyle etkileşim içindedir.

Çocuklar dili etkili biçimde kullanmaya başladıklarında sosyal etkileşim fırsatları da ortaya çıkar. Bu gelişim alanlarından biri herhangi bir şekilde engellendiğinde ya da ihmal edildiğinde, çocuğun potansiyelini tam olarak gerçekleştirmesi; fiziksel gelişimi engellenen çocuğun kendi yaş gruplarıyla sosyal ilişkiler kurması zorlaşır. Aynı zamanda psikolojik gelişimi de olumsuz yönde etkilenir. Bu nedenle gelişim görevlerinin uygun ve doğru şekilde gerçekleşebilmesi için çocuğun dâhil olduğu ortamların birbiriyle uyumlu ve bütünlük içinde ele alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak, çocuğun çalışmasının etkileri göz önüne alındığında fiziksel, sosyal, psikolojik ve zihinsel gelişiminin bozulduğunu, bu durumun ise çocuğun her açıdan sağlıklı bir yetişkin olma şansını riske attığını söylemek mümkündür. Bu olumsuzluk sadece çocuk açısından risk teşkil etmez. Toplumsal hayat, ekonomik yapı, insan kaynağı, sağlık, istihdam gibi farklı alanlarda da aksaklıklar yaşanmasına yol açar.

Çocuğun çalışması, ihmal ve istismar (fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel) türlerinden pek çoğunu içinde barındıran bir durumdur. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çocuğun yaşama, koruma, gelişme, eğitim alma, sağlıklı bir ortamda büyüme, oyun oynama gibi pek çok temel hakkına aykırı olan bu durum, yasal da değildir.

1.2 Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşçiliği

1.2.1 Dünyada Mevcut Durum

Çocuk işçiliği, toplumsal bir sorun olarak halen varlığını sürdürmektedir. Çocuk işçiliği konusundaki gerçekler rakamlarla ortaya konulduğunda, bu alanda daha çok ilerleme kaydedilmesi gerekliliği karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1. Dünyada Yıllar İtibariyle Çocuk İşçiliği (5-17 yaş, 2000-2016)

Yıl	Çocuk İşçiliği (Bin)	Çocuk İşçiliği (%)	En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği (Bin)	En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği (%)
2000	245.500	16,0	170.500	11,1
2004	222.294	14,2	128.381	8,2
2008	215.209	13,6	115.314	7,3
2012	167.956	10,6	85.344	5,4
2016	151.622	9,6	72.525	4,6

Kaynak: *Global Estimates of Child Labour, Results And Trends, 2012-2016 – ILO, 2017*

Dünyada çalışan çocukların sayısı yıllar içinde azalma göstermekle birlikte, 2016 yılı itibariyle yaklaşık 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Çocuk işçiler, toplam çocuk nüfusunun % 9,6'sına karşılık gelmektedir. Bu çocukların yaklaşık 73 milyonu, tehlikeli işlerde çalışmakta ve dünya çocuk nüfusunun % 4,6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 2. Çocuk İşçiliğinin Bölgesel Dağılımı (5-17 yaş, 2016)

Bölge	Çocuk İşçiliği (Bin)	Çocuk İşçiliği (%)	En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği (Bin)	En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği (%)
Afrika	72.113	19,6	31.538	8,6
Arap Ülkeleri	1.162	2,9	616	1,5
Asya ve Pasifik	62.077	7,4	28.469	3,4
Amerika	10.735	5,3	6.553	3,2
Avrupa ve Orta Asya	5.534	4,1	5.349	4,0

Kaynak: *Global Estimates of Child Labour, Results And Trends, 2012-2016 – ILO, 2017*

Çocuk işçi sayısının en fazla olduğu yerler Afrika, Asya ve Pasifik bölgeleridir. Çocuk nüfusu içinde çocuk işçiliğinin en yaygın görüldüğü bölge Afrika'dır. Bu bölgede 72 milyon 113 bin çocuk işçi bulunmaktadır ve çocuk işçiler bölgedeki çocuk nüfusunun % 19,6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 3. Çocuk İşçiliğinin Sektörel Dağılımı (5-17 yaş, 2016)

Sektör	Çocuk İşçiliği (Bin)	Çocuk İşçiliği (%)
Tarım	107.543	70,9
Sanayi	18.007	11,9
Hizmet	26.072	17,2

Kaynak: Global Estimates of Child Labour, Results And Trends, 2012-2016 – ILO, 2017

Tarım, çocuk işçiliği açısından açık ara en başta gelen sektördür. Bu sektörde yaklaşık 108 milyon çocuk işçi çalışmaktadır. Bu sayı toplam çocuk işçilerin yaklaşık % 71'ini oluşturmaktadır. Geçmiş yıllarla kıyaslandığında özellikle küçük çocuklarda tarımda çalışma oranları artmıştır. Ayrıca, çocuk işçiliği oranları açısından önemli bir niceliğe sahip olan sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam edilen yasal çalışma çağındaki çocukların çoğu kayıt dışı olarak çalışmaktadır.

Tablo 4. Çocuk İşçiliğinin Cinsiyete Göre Dağılımı (5-17 yaş, 2016)

Cinsiyet	Çocuk İşçiliği (Bin)	Çocuk İşçiliği (%)	En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği (Bin)	En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği (%)
Erkek	87.521	10,7	44.774	5,5
Kız	64.100	8,4	27.751	3,6
Toplam	151.622	9,6	72 525	4,6

Kaynak: Global Estimates of Child Labour, Results And Trends, 2012-2016 – ILO, 2017

5-17 yaşlarındaki çalışan çocukların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında yaklaşık olarak 152 milyon çocuk işçinin 88 milyonunu erkek, 64 milyonunu ise kız çocukları oluşturmaktadır.

Tablo 5. Çocuk İşçiliğinin Yaşa Göre Dağılımı (2016)

Yaş Grupları	Çocuk İşçiliği (Bin)	Çocuk İşçiliği (%)	En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği (Bin)	En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği (%)
5-11	72.585	8,3	19.020	2,2
12-14	41.887	11,7	16.355	4,6
15-17	37.149	10,5	37.149	10,5
5-17	151.622	9,6	75.525	4,6

Kaynak: Global Estimates of Child Labour, Results And Trends, 2012-2016 – ILO, 2017

Çocuk işçilerin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, 5-14 yaş grubunda yaklaşık 115 milyon çocuk işçi bulunurken, bu çocukların 35 milyonu tehlikeli işlerde çalışmaktadır. 15-17 yaş aralığındaki 37 milyon çocuk işçinin ise tamamı en kötü biçimlerdeki işlerde çalışmaktadır.

1.2.2 Türkiye’de Mevcut Durum

Türkiye için de oldukça önemli bir sorun olan çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında istatistiki verilerin çeşitlendirilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu kapsamda, çalışan çocukların hangi sektörde ve hangi alanlarda çalıştıklarını; sosyal, ekonomik ve demografik özelliklerini ortaya koymak amacıyla TÜİK tarafından 1994, 1999, 2006 ve 2012 yıllarında Çocuk İşgücü Anketi uygulanmıştır.

2012 yılı verilerine göre Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 15.247.000 kişidir. Bu yaş grubundaki çocukların % 66,5’i kent-sel, % 33,5’i kırsal alanlarda yaşamaktadır.

Tablo 6. Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Yaşa Göre Dağılımı (2012)

Yaş Grubu	Kurumsal Olmayan Nüfus	İstihdam Edilenler	
		Sayı (Bin)	%
0-5 yaş	7.481	-	-
6-17 yaş	15.247	893	5,9
6-14 yaş	11.386	292	2,6
15-17 yaş	3.861	601	15,6

Kaynak: TÜİK, 2012

2012 yılı Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 6-17 yaş grubunda yer alan çocukların % 5,9’u çalışmaktadır. Çalışmakta olan 893.000 çocuğun, 292.000’i 6-14 yaş grubunda, 601.000’i ise 15-17 yaş grubunda yer almaktadır. Çalışan çocukların % 68,8’ini (614 bin kişi) erkek ve % 31,2’sini (279.000 kişi) ise kız çocukları oluşturmaktadır.

TÜİK 2012 yılı Çocuk İşgücü Anketi verilerine göre Türkiye’de ekonomik olarak faaliyet gösteren 6-17 yaş grubundaki çocukların sektörle-re göre dağılımı incelendiğinde çocukların % 44,7’sinin (399.000 kişi) tarım, % 24,3’ünün (217.000 kişi) sanayi ve % 31’inin (277.000 kişi) hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir. Sektör bazındaki sonuçlar,

2006 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı % 8,1 artarken, sanayi sektörünün payı % 6,6 ve hizmet sektörünün payı ise % 1,5 azalmıştır.

Meslek hastalıkları ve iş kazaları açısından en tehlikeli sektörlerden biri olan mevsimlik gezici ve geçici tarımda çocuk işçiliği aynı zamanda çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasında yer almaktadır. İstatistiklere göre çalışan çocukların çok geniş bir kesiminin tarım sektöründe çalıştığı görülmektedir.

TÜİK 2012 yılı verilerine göre 2006 yılından bu yana tarım sektöründe çalışan çocukların sayısı 73.000 kişi artış göstererek 326.000'den 399.000'e, tarımda çalışan çocukların toplam çalışan çocuklara oranı ise % 37'den % 45'e ulaşmıştır.

TÜİK 2012 yılı verilerine göre, işteki duruma göre çalışan çocukların % 52,6'sı (470.000 kişi) ücretli veya yevmiyeli olarak, % 46,2'si (413.000 kişi) ücretsiz aile işçisi ve yaklaşık % 1'i (10.000 kişi) de kendi hesabına çalışmaktadır.

Tablo 7. Türkiye'de Çocukların Eğitime Katılım ve Çalışma Durumuna Göre Dağılımı (2012)

6-17 Yaş Grubu Çocuk Sayısı 15.247 (Bin)					
Okula Devam Eden 13.950 (Bin)			Okula Devam Etmeyen 1.297 (Bin)		
Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan	Ev İşlerinde Faaliyette Bulunan	Çalışmayan	Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan	Ev İşlerinde Faaliyette Bulunan	Çalışmayan
445 (% 2,9)	7.000 (% 45,9)	6.504 (% 42,7)	448 (% 2,9)	503 (% 3,3)	346 (% 2,3)

Kaynak: TÜİK, 2012

TÜİK 2012 yılı verilerine göre çocukların % 91,5'i bir okula devam ederken, % 8,5'i okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çocukların % 97,2'si, 15-17 yaş grubundaki çocukların ise % 74,7'si okula devam etmektedir.

Okula devam ederken çalışan çocukların sayısı 2006-2012 yılları arasında % 64 oranında artarak, 272.000'den 445.000'e yükselmiştir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların 2006 yılında % 2'si ekonomik bir faaliyette çalışırken 2012 yılında bu oran % 3,2'ye ulaşmıştır. Bu çocuklar arasında ev işlerinde çalışanların oranı da % 43'den % 50,2 seviyesine ulaşmıştır. Bu yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların sayısı 2.314.000'den, 1.297.000'e gerilerken, okula gitmeyen çocuklar arasında ekonomik faaliyetlerde çalışanların oranı % 27'den % 34,5'e yükselmiştir. Buna karşın ev işlerinde çalışan çocukların sayısı bu kategoride % 44'ten % 39'a gerilemiştir.

2012 yılında ise okula devam eden çocukların % 51,2 sini erkek, % 48,8'ini ise kız çocukları oluşturmaktadır.

Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programında (IPEC) bütüncül bir eğitim programı geliştirme stratejisi olarak çocuk çalıştırılması ve çocuk hakları konusunda bilinçlendirme faaliyetlerinin eğitim ile gerçekleştirilebileceği üzerinde durulmuş; temel eğitim olanaklarının ve kalitesinin artırılmasının önemine değinilmiş ve ulusal plan ve politikalar yoluyla kaliteli öğretmen yetiştirmenin gereği vurgulanmıştır. Özellikle sokak ve sanayide 1999-2006 arasında büyük başarı sağlanmıştır.

1999-2012 yılları arasında çocuk işçiliğinde % 45 düşüş gerçekleşmiştir. Ülkemiz çocuk işçiliği ile mücadele konusunda dünya ortalamasına göre daha iyi durumdadır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Dünya Bankası iş birliği ile 1990 yılında uygulamaya konan "Temel Eğitim Projesi" kapsamında başlatılan çocuk işçiliği ile mücadele çalışmaları sonucunda, 1997-1998 öğretim yılında uygulamaya konan 4306 sayılı Kanunun yeniden düzenlediği 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile ilgili uygulamalarla, Türkiye'de çocuk işçiliği konusunda başarılı sonuçlar elde edilmiştir. ILO IPEC desteğiyle TÜİK tarafından Ekim-Aralık 2006 tarihlerinde gerçekleştirilen "3. Çocuk İşgücü Anketi" sonuçlarına göre çocuk işçiliği oranındaki düşüş eğilimi devam etmektedir. Bu verilere göre 1994 yılında 6-17 yaş grubunun % 15,2'si çalışırken, 1999'da bu oran % 10,3'e, 2006'da ise % 5,9'a gerilemiş durumdadır. 6-14 yaş grubunda ise çalışan çocuk/çağ nüfusu oranının 1999'da % 5,1'den 2006'da % 2,6'ya gerilediğini göstermektedir. Türkiye'de 1994 yılında 2.200.000 olan çocuk işçi sayısı 2012 yılında 893.000'e gerilemiştir. Çalışan çocuk sayısında 1994-2012 yılları arasında % 70 azalma sağlanmıştır.

Bu sonuca katkı sağlayan en önemli etken zorunlu eğitimle ilgili mevzuat ve uygulama boyutundaki düzenlemelerdir. Yani buradan da anlaşılmaktadır ki; eğitim, çocuk işçiliğinin önlenmesinde en önemli araçtır.

Tablo 8. Çalışma Nedenine Göre Okula Devam Eden ve Etmeyen Çocuklar (2012)

	6-14 Yaş (Bin)	15-17 Yaş (Bin)	Toplam (Bin)
Çalışma Nedeni/Toplam	292	601	893
Hane halkı gelirin katkıda bulunmak	87	282	370
Hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak	142	114	256
İş öğrenmek, meslek sahibi olmak	16	121	136
Ailenin isteği	35	18	54
Kendi ihtiyaçlarını karşılamak	9	52	61
Diğer	3	13	16

Kaynak: TÜİK, 2012

TÜİK 2012 yılı verilerine göre, ekonomik işlerde çalışan çocukların çalışma nedenleri incelendiğinde 6-17 yaş grubundaki çocukların % 41,4'ü hane halkı gelirin katkıda bulunmak, % 28,7'si hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak, % 15,2'si iş öğrenmek meslek sahibi olmak, % 6'sı ailenin isteği üzerine ve % 6,8'inin ise kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalıştığı görülmüştür.

6-17 yaş grubundaki çalışan çocuklar içerisinde okula devam eden çocukların % 39,3'ü hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak % 24'ü hane halkı gelirin katkıda bulunmak için, % 19,1'i ise işi öğrenmek meslek sahibi olmak amacıyla çalışmaktadır.

6-17 yaş grubundaki çalışan çocuklar içerisinde okula devam etmeyen çocuklarda ise hane halkı gelirin katkıda bulunmak için çalışanların oranı % 58,7 seviyesindedir. Okula devam etmeyen ve hane halkının

ekonomik faaliyetine yardımcı olmak için çalışan çocukların oranı % 18,1'dir. İşi öğrenmek, meslek sahibi olmak amacıyla çalışan çocukların oranı ise % 11,4'tür.

1.2.2.1 Sokakta Çalışan Çocuklar

Türkiye'de sokakta çalışan çocuklar sorunu, ülkenin yapısal sorunları ile doğrudan bağlantılıdır. Kırsal alanlardan göç, hızlı kentleşme, kontrol edilemeyen nüfus artışı ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler bu sorunun temel nedenleri arasında yer almaktadır. Kırdan kente göç yoğun bir şekilde ve yığınlar halinde yaşanmış, aileler göç hareketini sosyal, kültürel, ekonomik vb. açıdan tamamen hazırlıksız bir şekilde gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak bu ailelerin çocukları kendilerini savunmasız bir şekilde sokaklarda çalışırken bulmuşlardır.

Sokakta çalışan çocukların genel profili irdelendiğinde, bu çocukların sokakta çalışmasının oldukça hassas bir konu ve öncelikli müdahale edilmesi gerekli alan olduğu çok açık olarak görülmektedir. Bu çocukların, sokaktaki tüm risk ve tehlikelere açık bireyler oldukları ve zamanla suça eğilimli hale geldikleri gözlemlenen bir olgudur.

Çocuklar genel olarak, ayakkabı boyacılığı, kâğıt mendil, sakız, su, simit, milli piyango bileti, kalem, çiçek, dini kitap ve malzeme gibi mal ve ürünlerin satışı, araba camı silme, mezarlıklarda su taşıma, mezarların temizlenmesi, çöp toplama gibi işlerde çalışmaktadırlar. Yaptıkları işler, genellikle kalabalık şehir merkezlerinde ve tehlikeli ortamlarda bulunmalarını gerektirmektedir.

Sokakta çalışan çocuklar dengeli ve yeterli beslenememekte, bir kısmı ise geceyi sokakta veya çöplüklerde geçirmektedir. Sokakta çalışma, zaman içinde sokakta yaşamaya dönüşebilmektedir.

Yoksulluk ve günlük geçim ihtiyacının sağlanmasının zorunluluğu yanında, çocuk işçiliği ile ilgili mevzuatın; özellikle denetimi daha düzenli olan sanayiden sayılan işlerde 15 yaşın altında çocuk çalıştırılmasını

engellemesi, çocukları ve ailelerini günlük sıcak paranın kazanıldığı, herhangi bir eğitim ve yetenek gerektirmeyen, daha denetimsiz bir alan olan sokakta çalışmaya veya çalıştırmaya yöneltmektedir.

Sokakta çalışma ilk bakışta mendil, kitap, sebze meyve vb. satma gibi alanlar için çok da ağır ve tehlikeli şartlarda değilmiş gibi görünmektedir. Ancak çocuğun bu tür bir işte çalışmasının haftanın yedi günü günde on dört saate varan çalışma süreleri, üst solunum yolu enfeksiyonları başta olmak üzere çeşitli sağlık sorunları, kirlilikten ve hava koşullarından kaynaklanan cilt problemleri, yetersiz ve dengesiz beslenme, fiziksel ve duygusal şiddet ile ihmal ve istismar, taciz, eğitim eksikliği gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmasına yol açtığı; özellikle ayakkabı boyacılığı, çöp toplama gibi işlerde kimyasallarla ve bağımlılık yapıcı maddelerle temas etmesine, sokakta çalışmaktan sokakta yaşamaya geçişinin kolaylaşmasına, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma riskinin artmasına da neden olduğu bilinmektedir. Bu sorun ve sonuçlar, sokakta çalışmanın çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri kapsamına alınması için oldukça güçlü dayanaklar oluşturmaktadır.

1.2.2.2 Sanayide Çalışan Çocuklar

Dünyada sanayi sektörü, tarım kadar eski olmasa da, çocuk işçilerin yer aldığı önemli bir alandır. Özellikle ülkelerdeki artan sanayileşme ve yüksek kâr elde etme arzusu, çocukların bu alanda kullanılmasına neden olmuştur.

Ülkemizde küçük sanayi işletmelerinde çalışan çocuklar ağır koşullar altında para kazanma mücadelesi vermektedir. Sanayide çalışan tehlike altındaki bu çocukların fark edilmesi ise diğer sektörlerde çalışan çocuklara göre daha zordur. Sokakta çalışan bir çocuk toplumun

daha fazla gözü önündedir. Ancak, sanayi işletmeleri kendi içlerine kapalı ve çok fazla halka açık olmayan yerlerdir. Bu nedenle bu tür çocukların tespiti, sadece idari denetimlerle mümkün olabilir.

Çocuklar, çoğunlukla küçük ölçekli işletmelerde çalışmaktadırlar. Bu işletmeler genellikle üretim amacına uygun alt yapıdan yoksundur. Bu tür işletmelerde eski ve koruyucusuz makineler ve el aletleri kullanıldığından, çocukların kaza geçirme riski yüksektir.

Çalışan çocuklar; tehlikeli makineler, yetersiz termal konfor şartları (soğukta ve sıcakta çalışma), uzun çalışma süreleri, toz, boya, vernik vb. kimyasallara maruz kalma, ağır yük taşıma, gürültülü ortamda çalışma, uzun süreli ayakta çalışma, tehlikeli donanım ve işlemler gibi iş yeri ortamından ve çalışma şartlarından kaynaklanan birçok riskle karşı karşıya kalmaktadırlar.

1.2.2.3 Tarımda Çalışan Çocuklar

Türkiye’de çocuk işçiliğinin en yoğun olduğu alan tarım iş koludur. Her yıl 150.000’in üzerinde ailenin, Mart - Kasım ayları arasında mevsimlik tarımda çalışmak üzere çocukları ile birlikte hareket etmekte olduğu ve her sezon 4-7 ayrı ilde, farklı ürünlerde 15 gün

ile 1,5 aylık sürelerle ve çoğunlukla çadırlarda kalarak çocukları ile birlikte çalıştığı tahmin edilmektedir.

Bu ailelerin çocukları 2-4 ay arasında eğitimden mahrum kalmaktadırlar. Çocuklar temel eğitimden kopma riski ile karşı karşıyadır. 7-16 yaş arasında toplam 893.000 çocuktan 399.000’i eğitimini tamamlayamamaktadır.

Çalışan çocuklar arasında tarımda çalışan çocuklar, içinde bulunduğu koşullardan dolayı ayrı bir yere sahiptir. Çalışma ve yaşam koşulları, çevre ile ilişkiler, eğitim ve sağlık sorunları açısından bu çocuklar en dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır.

Tarım sektöründeki çocuk işçiliğinde görülen en yaygın sorunlar, zorunlu ilköğretime devam, çalışma yaşı ve çalışmaya başlamada asgari yaştan uygulanması konularında yaşanmaktadır.

Mevsimlik tarım işçisi aileler çalışma yerlerine giderken ekonomik ve sosyal zorunluluklardan dolayı çocuklarını da götürmektedir. Böylece, çocuklar aile ekonomisine katkı nedeniyle yaşlarına uygun olmayan tarımsal işlerde çalışmaktadır. Çeşitli tarım ürünlerinin ekim–dikim, bakım ve hasadında çalışmak üzere köylerinden, kentlerinden ayrılan bu çocuklar, 4-7 ay arasında aileleri ile birlikte göçer hayat sürmekte ve çalışmaktadır.

Tarım sektöründe çalışan çocuklar, başta haşere ve yabancı ot ilaçları olmak üzere kimyasal madde kullanımından kaynaklanan tehlikelerle, aşırı sıcak ve nemli ortamlarda çalışmaktan ileri gelen yorgunlukla, böcek ısırılmaları ve yine uzun süre eğilip çalışmaktan kaynaklanan bel, sırt vb. bölgelerdeki ağrılarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Çocuğun eğitim sürecini erken terk etmiş olması veya yeterli eğitim alamaması, gelecek yaşamında yoksulluk ve yoksunluk hâlinin devam etmesine; yeterli eğitim alamaması aile bireyleri gibi çocuğun da gelecekte vasıfsız işgücü olmasına neden olmakta ve bir yoksulluk kısır döngüsü meydana gelmektedir. Bununla birlikte, çocuğun mevsimlik göç sırasında maruz kaldığı olumsuz barınma ve çalışma koşulları tüm hayatı boyunca kronik sağlık sorunları yaşamasına da neden olabilmektedir. Tarım işçisi olarak çalışmak veya mevsimlik tarım göçüne katılmak çocuğun şiddet, ihmal ve istismar mağduru olma riski açısından kırılganlığını artırabilmekte, buna bağlı olarak çocuğun psiko-sosyal gelişimini, duygusal ve toplumsal gelişimini olumsuz şekilde etkileyebilmektedir.

Tarımda makineleşmeyle birlikte, kullanılan makine ve teçhizatın oluşturduğu tehlike, zirai mücadele ilaçlarına maruz kalma, uzun çalışma süreleri, zor iklim şartlarına (sıcağa ve soğuğa) maruz kalma, ağır yük kaldırma-taşıma, fiziksel zorlanma, sığırtmaçlıkta olduğu gibi izole ortamlarda çalışma mecburiyeti gibi riskler tarımda çalışmanın ağır ve tehlikeli işler kapsamına alınmasının gerekçeleridir. Tarımda çalışma; çocuğun kaza geçirme ve meslek hastalıklarına yakalanma riskini artmakta, eğitimini, fiziksel ve bilişsel gelişimini sekteye uğratmaktadır. Bununla birlikte, tarımda çalışan çocukların büyük bir bölümünün aile içi işletmelerde, yardımcı işlerde çalıştıkları da bir gerçektir. Bu nedenle tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi kapsamına aile işletmelerinde yapılan işler alınmamıştır. Mevsimlik ticari tarım işlerinde çalışma; çocuğun

eğitimden yararlanmasını zorlaştırması, küçük yaşta ve korunmasız çalıştırılmasına yol açması, her türlü gelişimini olumsuz etkilemesi, fiziksel ve duygusal ihmal ve istismara açısından büyük risk taşıması ve bunlara maruz kalması gibi sebeplerle çocuk işçiliğinin önlenmesinde öncelikli alan olarak belirlenmiştir.

Mevsimlik tarım işlerinde çalışan ailelerin ağırlıklı çalışma güzergâhları aylara göre aşağıda yer almaktadır:

Tablo 9. Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerinin Çalışma Güzergâhları Tablosu

Ocak	Antalya (sera) - Mersin (çilek)
Şubat	Antalya (sera) - Mersin (çilek)
Mart	Adana (pamuk çapa) - Antalya (sera)
Nisan	Ankara, Eskişehir, Adana (soğan çapası) - Kayseri, Konya, Aksaray, Sivas, Yozgat, Erzincan, Tokat, Nevşehir, Elazığ vb. (pancar çapası)
Mayıs	Adana (karpuz, kavun, sebze ekimi) - Kayseri, Konya, Aksaray, Sivas, Yozgat, Erzincan, Tokat, Nevşehir, Elazığ vb. (pancar çapası) - Konya, Afyon (kiraz, vişne hasat)
Haziran	Malatya (kayısı hasat) - Bursa, Çanakkale (şeftali hasat)
Temmuz	Malatya (kayısı hasat), Antalya (sera hasat) - Orta Anadolu (mercimek, nohut) - Çanakkale (domates)
Ağustos	Ordu, Giresun, Batı Karadeniz (fındık hasat) - Şanlıurfa (fıstık)
Eylül	Kayseri, Yozgat, Nevşehir (pancar, üzüm hasat) - Antalya, Isparta, Kayseri, Niğde, Karaman (elma hasat) - Hatay, Mersin, Adana, Antalya (narenciye)
Ekim	Antalya, Isparta, Kayseri, Niğde, Karaman (elma hasat) - Hatay, Mersin, Adana, Antalya (narenciye), Şanlıurfa (pamuk hasat)
Kasım	Hatay, Mersin, Adana, Antalya (narenciye)
Aralık	Hatay, Mersin, Adana, Antalya (narenciye) - Antalya, Mersin, Adana (sera)

Not: Mevsimlik tarımda çalışma güzergâhları Ordu, Sakarya, Düzce örneklemleri üzerinden verilmiştir. Güzergâhlar, ürüne göre veya bölgeye göre farklılık gösterebilmektedir.

1.3 Hukuksal Boyut

Türkiye, çocuk işçiliği ile mücadele konusunda mevzuat bakımından oldukça iyi bir durumdadır. Başta Anayasa olmak üzere çocuğun korunması, sağlıklı yaşam ve eğitim gibi hakları ile çocuğun çalıştırılması konusundaki yasaklar ve sınırlamalara ilişkin ulusal mevzuat ve iç hukuk normu olarak kabul edilmiş uluslararası sözleşmeler mevcuttur.

1.3.1 Uluslararası Sözleşmeler

Türkiye, pek çok uluslararası kuruluşa üyeliği nedeniyle bu kuruluşlarca çocuk hakları ve çocuk işçiliğine yönelik alınan uluslararası kararlara imza atmıştır. Bunlardan en önemlileri “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi”, ILO’nun “138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi” ile “182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi”dir.

1.3.1.1 Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, BM Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde oy birliği ile kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çocuk haklarını güvence altına almak amacıyla oluşturulan bu sözleşmeyi Türkiye, 14 Eylül 1990 tarihinde 17, 29 ve 30 uncu maddelerine çekince koyarak imzalamış, 27 Ocak 1995 tarihinde de yürürlüğe koymuştur.

Sözleşmenin önsözünde dünyadaki ülkelerin tümünde güç koşullar altında yaşayan ve bu nedenle özel ilgiye gereksinimi olan çocuklar bulunduğu; çocuğun korunması ve dengeli gelişmesi bakımından her ülkenin kendine özgü geleneklerinin ve kültürel değerlerinin taşıdığı önem de göz önünde tutularak, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde çocukların yaşam koşullarının iyileştirilebilmesi için uluslararası iş birliğinin önemini de dikkate alarak bazı kurallar üzerinde anlaşma gereğinin ortaya çıktığı vurgulanmıştır.

Sözleşmenin 1 inci maddesi, çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar herkesin çocuk sayılacağı hükmünü getirmiştir.

Sözleşmenin 32 nci maddesi gereğince taraf devletler çocuğun ekonomik sömürüye, her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek, sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul etmektedir. Taraf devletler bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak üzere yasal, idari, toplumsal ve eğitsel önlemleri almakla yükümlüdür.

1.3.1.2 İstihdama Kabulde Asgari Yaş İlişkin 138 Sayılı ILO Sözleşmesi

ILO'nun 6 Haziran 1973 tarihinde düzenlediği 58 inci oturumunda 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi'nin onaylanmasına karar verilmiştir. Bu sözleşme ile taraf olan her üye ülke çocuk işçiliğini etkin bir şekilde ortadan kaldırmak, istihdama ve çalışmaya kabulde asgari yaşı gençlerin fiziksel ve zihinsel yönden tam olarak gelişmelerine olanak tanıyacak bir düzeye yükseltmesini sağlamak için ulusal bir politika takip etmeyi kabul etmiştir. Ayrıca, asgari çalışma yaşının zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın altında ve her halükarda 15 yaşın altında olmayacağı hüküm altına alınmıştır. Söz konusu maddenin devamında ise hükme istisna getirilerek, ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişmemiş olan her üye ülkenin ilgili işveren ve işçi örgütlerinin görüşünü aldıktan sonra, asgari yaşı başlangıçta 14 olarak belirleyebilmesine olanak sağlanmıştır.

Sözleşmeye göre, doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olmayacaktır.

Sözleşmede asgari çalışma yaşına bazı istisnalar getirilmiştir. Söz konusu düzenleme ile 13-15 yaş aralığındaki gençlerin gelişmelerine, sağlıklarına ve eğitimlerine zarar vermeyecek şekilde hafif işlerde çalışmalarına ulusal mevzuatlar ile izin verilebileceği hüküm altına alınmıştır. Benzer şekilde en az 15 yaşında olmak şartıyla zorunlu eğitimlerini tamamlamamış kişilerin belirtilen koşullarda çalışmasına izin verilebileceği düzenlenmiştir. Ülkelere gelişmişlik durumlarına göre yaş sınırını bir yaş geriye çekme olanağı da sağlanmıştır. Ayrıca, sanatsal faaliyetlerde çalışan çocuklara münferit çalışma izinleri vermek suretiyle istisna getirilmiştir.

Ülkemiz, 138 sayılı ILO Sözleşmesi'nin onaylanmasını 23 Ocak 1998 tarihinde 4343 sayılı Kanun ile uygun bulmuştur. Sözleşme, 5 Mayıs 1998 tarihli 98-11184 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının ardından 21 Haziran 1998 tarihli ve 23379 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1.3.1.3 En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 182 Sayılı ILO Acil Eylem Sözleşmesi

ILO 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi 17 Haziran 1999 tarihinde kabul edilmiştir. Ülkemiz bu Sözleşmenin onaylanmasını 25 Ocak 2001 tarihinde 4623 sayılı Kanun ile uygun bulmuştur. Sözleşme, 18 Mayıs 2001 tarih ve 2001/2528 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının ardından 27 Haziran 2001 tarih ve 24445 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Sözleşmede, taraf ülkelerin acil bir sorun olarak en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri almakla yükümlü olduğu belirtilmiş ve “çocuk” teriminin 18 yaşın altındaki herkese uygulanacağı ifade edilmiştir.

Ayrıca, “en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği” ifadesinin tanımı yapılmış olup; her üye ülkenin, en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin öncelikli olarak ortadan kaldırılması için eylem programlarını belirleyeceği ve uygulayacağı, bunun yanı sıra sözleşme hükümlerinin uygulanmasını izleyecek uygun mekanizmalar kuracağı ya da belirleyeceği hüküm altına alınmıştır.

Sözleşmede, eğitimin önemi vurgulanarak ülkelerin alacağı tedbirler sayılmıştır. Bu tedbirler, çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine dâhil olmalarının önlenmesi, çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları, sosyal uyumları ve rehabilitasyonları için gerekli ve uygun yardımın doğrudan sağlanması, çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları için ücretsiz temel eğitim ile mümkün ve uygun olduğu takdirde mesleki eğitim sağlanması, özel olarak riskli durumda bulunan çocukların belirlenmesi ve onlara ulaşılması ve kız çocuklarının özel durumunun dikkate alınması olarak belirtilmiştir.

1.3.2 Ulusal Mevzuat

Türkiye üye olduğu uluslararası kuruluşların çocuk işçiliği konusundaki kararları ve prensipleri, ülke gerçekleri ve gereksinimleri doğrultusunda kendi yasalarını ve mevzuatını oluşturmuştur. Ülkemizde çocuk işçiliğine yönelik mevzuatın yasal çerçevesini oluşturan yasalar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	- 6098 sayılı Borçlar Kanunu
- 4857 sayılı İş Kanunu	- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
- 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu	- 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu
- 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu	- 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu
- 2017/6 sayılı Genelge	- 2016/5 sayılı MEB Genelgesi

1.3.2.1 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Çocuk ve gençlerin korunması hususu, Anayasada güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın çalışma şartları ve dinlenme hakkını düzenleyen 50 nci maddesinde; kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı ile küçüklerin, kadınların, bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı öngörülmektedir.

1.3.2.2 4857 Sayılı İş Kanunu

İş Kanununda çocukların asgari çalışma yaşı, çalıştırma yasağı, temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma süreleri, okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, çalışma yaşamında korunması ve bu hükümlerin etkili bir şekilde uygulanması için cezai yaptırımlar bulunmaktadır.

İş Kanununun 71 inci maddesine göre, 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Kanun 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocukların bedensel, zihinsel, sosyal ve

ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceğini hükme bağlamıştır. 14 yaşını doldurmamış çocukların bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak şekilde sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabileceği de aynı Kanunda yer almaktadır.

Yasal düzenlemeler dikkate alındığında;

Çocuk işçi: 14 yaşını doldurmuş ancak 15 yaşını doldurmamış ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış kişidir.

Genç İşçi: 15 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşını tamamlamamış kişidir.

Kanuna göre, çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınması gerekmektedir. Çocuğun gördüğü işin onun okula gitmesine, mesleki eğitime ve derslerini düzenli bir şekilde izlemesine engel olmaması gerekmektedir.

Kanunun 71 inci maddesinde çocukların çalışma sürelerine ilişkin düzenleme getirilmektedir. Bu madde ile:

- Zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış ve örgün eğitime devam etmeyen çocukların çalışma saatlerinin günde 7 ve haftada 35 saatten,
- Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalışanların ise günde 5 ve haftada 30 saatten fazla olmayacağı,
- Bu sürenin 15 yaşını tamamlamış çocuklar için günde 8 ve haftada 40 saate kadar artırılabilceği,
- Okul öncesi çocuklar ile okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma sürelerinin, eğitim saatleri dışında olmak üzere, günde en fazla 2 ve haftada 10 saat olabileceği hüküm altına alınmıştır.

4 Nisan 2015 tarihinde yapılan bir düzenleme ile Kanuna sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılacak çocuklara ilişkin bir hüküm ek-

lenmiştir. Buna göre; sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinin kapsamı, bu faaliyetlerde çalışacak çocuklara çalışma izni verilmesi, yaş grupları ve faaliyet türlerine göre çalışma ve dinlenme süreleri ile çalışma ortamı ve şartları, ücretin ödenmesine ilişkin usul ve esaslar ile diğer hususlar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)'nun görüşleri alınarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir.

İş Kanununun 71 inci maddesine dayanılarak hazırlanan “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” 6 Nisan 2004 tarihli ve 25425 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Çocuk ve genç işçilerin sağlık ve güvenliklerini, fiziksel, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişmelerini veya öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalışma şekillerinin esaslarını belirlemek ve ekonomik istismarlarını önlemek amacıyla çıkarılan Yönetmelik, İş Kanununun 71 inci maddesi gereğince,

- 18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler,
- 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler,
- 14 yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ile
- Bu işlerin çalışma koşullarına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

Ayrıca, söz konusu Yönetmelikte çocuk ve gençlerin çalışabilecekleri işler,

- Çocuk İşçilerin Çalıştırılabilecekleri Hafif İşler,
- Genç İşçilerin Çalıştırılabilecekleri İşler,
- 16 yaşını Doldurmuş Fakat 18 Yaşını Bitirmemiş Gençlerin Çalıştırılabilecekleri İşler

başlıkları altında tek tek belirlenerek çocuk ve genç işçilerin bunlar dışındaki işlerde çalıştırılmaları, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kap-

samında mesleki ve teknik eğitim kurumlarından mezun olan ve 16 yaşını doldurmuş genç işçiler hariç olmak üzere tamamen yasaklanmıştır.

1.3.2.3 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda da çocuk işgücüne yönelik düzenlemeler yer almaktadır. Kanunun 59 uncu maddesine göre; ilköğrenim çağına olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde ve hiçbir surette ücretli veya ücretsiz çalıştırılamazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise, çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümlerini uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında kanunun uygun gördüğü işlerde çalışabilirler. Kanun ayrıca ilköğretim çağına bulunan ve mecburi ilköğretim kurumlarına devam eden çocukların bu Kanunda gösterilen ve MEB tarafından açılmasına izin verilenler dışında, her ne ad altında kurulmuş olursa olsun, özel kurs ve dershanelere kabulünü yasaklamaktadır.

Ülkemizde zorunlu eğitim, 4 yıl süreli ilkokul, 4 yıl süreli ortaokul ve 4 yıl süreli lise (ortaöğretim) eğitimi olmak üzere 12 yıldır. Mecburi ilköğretim çağı, 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsar. İlkokulların birinci sınıflarına o yılın 31 Aralık tarihinde 72 ayını dolduran çocukların kaydı yapılır. Ancak çocuğun gelişim durumuna bağlı olarak okula erken başlaması veya kaydının ertelenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.

222 sayılı Kanun kapsamında 21 Mart 2016 tarihinde Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi konulu MEB Genelgesi yayınlanmıştır. Genelge ile belirli dönemlerde ikamet ettikleri yerleşim biriminden mevsimlik gezici tarım işçisi, göçer veya yarı göçer olarak yurdun farklı bölgelerine göç etmek durumunda kalan ailelerin zorunlu öğrenim çağındaki çocuklarının gittikleri yerlerde ve bulundukları bölgede eğitim ve öğretim hakkından sürekli olarak faydalanmaları amaçlanmaktadır.

1.3.2.4 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu

Mesleki Eğitim Kanunu çocuk işgücünün bilgi ve becerisinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler getirmektedir. Kanunun 10 uncu maddesinde çırak olabilmek için en az ortaokul veya imam hatip ortaokulu

mezunu olma ve bünyesi ile sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olma şartları getirilmektedir. Kanunun 11 inci maddesinde ise aday çırak ve çırağın öğrenci statüsünde olduğu, öğrencilik haklarından yararlandığı ve bu kişilerin iş yerinde çalışan işçi sayısına dâhil edilmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Kanuna göre, on dokuz yaşından gün almış olanlardan daha önce çıraklık eğitiminden geçmemiş olanlar, yaşlarına ve eğitim seviyelerine uygun olarak düzenlenecek mesleki eğitim programlarına göre çıraklık eğitimine alınabilirler. Ağır, tehlikeli veya özellik arz eden mesleklere alınacak çırakların öğrenim ve yaş durumu ilgili kuruluşların görüşü alınarak AÇSHB tarafından belirlenir. Kanunun 18 inci maddesi ile 10 ve daha fazla personel çalıştıran işyerlerine, personel sayısının % 5 inden az olmamak üzere mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumu öğrencilerine becerilerini geliştirmek amacıyla eğitim vermeleri zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunluluk ile bir anlamda çocuk işgücünün kullanılmasının, ancak yeterli becerinin kazandırılması koşulu ile mümkün olabileceği hükme bağlanmıştır. Kanun ile ayrıca çıraklara tatil aylarında bir ay ücretli izin hakkı tanınmıştır.

Aday çırak ve çıraklar ile işletmelerde mesleki eğitim gören, staj veya tamamlayıcı eğitime devam eden öğrencilere işletmeler tarafından ödenecek ücret ve bu ücretlerdeki artışlar, düzenlenecek sözleşme ile tespit edilir. Ancak, işletmelerde mesleki eğitim gören öğrenciler ile mesleki ve teknik ortaöğretim okul ve kurumlarında staj veya tamamlayıcı eğitim gören öğrencilere asgari ücretin net tutarının; yirmi ve üzerinde personel çalıştıran işyerlerinde yüzde otuzundan, yirmiden az personel çalıştıran işyerlerinde yüzde on beşinden, aday çırak ve çırağa yaşına uygun asgari ücretin yüzde otuzundan aşağı ücret ödenemez.

1.3.2.5 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, ülkemizin çocuk alanındaki ilk ve tek çocuk kanunu olma özelliğini taşımakta olup çocuğun ihtiyacı çerçevesinde alınacak koruyucu ve destekleyici tedbir kararları ile (eğitim, sağlık, bakım, danışmanlık) ilgili kurumlara sorumluluk yükleyerek koordinasyon ve iş birliğini ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte Kanunda “korunmaya ihtiyacı olan çocuk”; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehli-

kede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olduğu değerlendirilen çalışan/çalıştırılan çocuklar hakkında adı geçen kanun kapsamında çocuğun ihtiyacına göre eğitim, sağlık, bakım ve danışmanlık gibi koruyucu destekleyici tedbir kararlarından bir veya birkaçı için işlem başlatılır.

1.3.2.6 2017/6 Sayılı “Mevsimlik Tarım İşçileri” Konulu Genelge

Yaşadıkları illerden, tarımsal üretimin yapıldığı ve işgücü talebi yoğun illere çalışmak üzere gelen mevsimlik tarım işçilerimizin ve aile bireylerinin mevcut sorunlarının tespiti ile bu sorunların giderilmesi amacıyla ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarının görevlerinin belirlendiği 2017/6 sayılı “Mevsimlik Tarım İşçileri” konulu Genelge Bakanlığımızca hazırlanarak 19 Nisan 2017 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Genelge kapsamında gerçekleştirilecek çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

· İlgili Kuruluşlar ve Koordinasyon

Bakanlıklar ve merkezi kurumlarca çocuk işçiliği ile mücadele alanında yapılacak çalışmalar AÇSHB tarafından koordine edilmektedir. Valiliklerce, mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak çalıştığı yerlerde; işçilerin temel ihtiyaçlarını giderebilecekleri ortak kullanım alanları olan, iklim şartlarına uyumlu, emniyetli, ekonomik, estetik ve fonksiyonel, prefabrik, betonarme ya da çelik iskeletli, yeterli büyüklükte bir bina ile elektrik, su ve kanalizasyon alt ve üst yapısı bulunan geçici yerleşim alanları oluşturulması sağlanacaktır. Bu çalışmalar, Valilikçe görevlendirilecek bir vali yardımcısının başkanlığında yürütülecektir.

· Geçici Yerleşim Alanları

Mevsimlik tarım işçilerinin bulunduğu yerlere yakın geçici yerleşim alanları oluşturulacaktır. Geçici yerleşim alanları; sağlık şartlarına uygun, işçilerin asgari ihtiyaçlarını karşılayacak uygun büyüklükte olacaktır.

• Sağlık Önlemleri

İllerde halk sağlığı müdürlüklerince mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması amacıyla mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır. Kurumca verilen sağlık hizmeti bilgileri Mevsimlik Tarım İşçileri Bilgi Sistemi'ne (e-METİP) aktarılacaktır.

• Sosyal Hizmetler

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerince sosyal hizmetler kapsamında ailelerin bilgilendirilmesi sağlanacak ve aileler; kadın, çocuk, engelli ve yaşlılar için sunulan hizmetlerden yararlandırılacaktır. Ayrıca, okul çağına gelmemiş çocuklar için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından geçici yerleşim alanlarında görevlendirilecek personel tarafından eğitim ve bakım hizmetleri sunulacaktır.

• Eğitim Hizmetleri

İl Milli Eğitim Müdürlüklerince; MEB tarafından yayımlanan 2016/5 sayılı Genelge hükümleri titizlikle uygulanacaktır.

• Din Hizmetleri

İl müftülüklerince mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin inanç ve ibadet ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tüm tedbirler alınacaktır.

• Güvenlik Hizmetleri

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı tarafından işçilerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

• Bilgilendirme

Göç veren illerde işçiler ve tarım aracılara, göç alan illerde ise işverenlere ve yöre halkına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır.

• Eylem Planı

İllerde valilikler tarafından görevlendirilecek Vali Yardımcısı başkanlığında (Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı) Mevsimlik Tarım İşçileri Eylem Planı hazırlanacaktır.

Büroda görevli olanlar arasından bir kişi “koordinatör” olarak görevlendirilecek ve bu kişilerin isim ve iletişim bilgileri AÇSHB’ye bildirilecektir.

• Projelerin Desteklenmesi

AÇSHB tarafından gönderilen ödenekten, üniversiteler ve en az üç yıldır faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik projelerine maddi destek sağlanacaktır.

• İzleme Kurulu

“Mevsimlik Tarım İşçiliği İzleme ve Değerlendirme Kurulu” oluşturulmuştur. Kurulun sekretarya hizmetleri AÇSHB tarafından sağlanacaktır. İlgili kurumlar aşağıda yer almaktadır.

- AÇSHB
- Sağlık Bakanlığı
- MEB
- İçişleri Bakanlığı
- Tarım ve Orman Bakanlığı
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
- Hazine ve Maliye Bakanlığı
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
- Valilikler
- Kaymakamlıklar
- Belediyeler
- İl Özel İdareleri

1.3.2.7 2016/5 Sayılı “Mevsimlik Tarım İşçileriyle Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi” Konulu Milli Eğitim Bakanlığı Genelgesi

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu kapsamında 21 Mart 2016 tarihinde Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi konulu Milli Eğitim Bakanlığı Genelgesi yayınlanmıştır. Söz konusu genelgenin uygulayıcısı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'dür. Genelge ile belirli dönemlerde ikamet ettikleri yerleşim biriminden mevsimlik gezici tarım işçisi, göçer veya yarı göçer olarak yurdun farklı bölgelerine göç etmek durumunda kalan ailelerin zorunlu öğrenim çağındaki çocuklarının gidilen yerlerde eğitim ve öğretim hakkından faydalanmaları amaçlanmaktadır.

Genelge, uygulayıcıların karşılaştığı taşınmalı eğitim, öğrenci tespiti ve e-okul üzerinden izleme gibi pek çok soruna çözüm getirmiştir.

Genelgenin açıklama kısmında; “Ülkemizin sosyoekonomik yapısı ve coğrafi şartları gereği birçok vatandaşımız yılın belirli dönemlerinde ikamet ettikleri yerleşim birimlerinden mevsimlik gezici tarım işçisi, göçer veya yarı göçer olarak yurdun farklı bölgelerine göç etmektedirler. Eğitim ve öğretim dönemine rastlayan bu göçler neticesinde zorunlu öğrenim çağındaki birçok çocuğumuzun

eğitim ortamından uzaklaşmaları söz konusu olmaktadır. Bu durumdaki çocuklarımızın gittikleri yerlerde eğitim ve öğrenim hakkından faydalandırılmaları önem arz etmektedir.” şeklinde giriş yapılarak konunun öneme değinilmiş; 222 sayılı Kanunun 9 uncu maddesine atıfta bulunarak ilköğretim bölge okulları, yatılı ilköğretim bölge okulları, gezici okullar ve gezici öğretmenlerle ilgili hüküm açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Mevsimlik tarım işçileri ile göçer veya yarı göçer ailelerin çocuklarının eğitime erişimi, okullaşması ve devamlarının sağlanması hususunda Genelge hükümleri doğrultusunda, Bakanlıkça, diğer kurum ve kuruluş-

larla koordineli bir şekilde hareket edilirken aşağıda belirtilen yol haritasına uyulmaktadır.

· Çocukların Tespiti

Mevsimlik tarım işçisi ile göçer veya yarı göçer ailelerin çocuklarının eğitime erişimini ve okullaşmasını sağlamak amacıyla göç alan veya göç veren il/ilçe milli eğitim müdürlüklerinde, bir okul müdürü veya müdür yardımcısı başkanlığında, norm fazlası en az üç öğretmen (norm fazlası öğretmen bulunmayan yerlerde ise bir okul müdürü ve üç okul müdür yardımcısı) den oluşan “İl/İlçe Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer veya Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarını Takip Ekipleri” kurulacaktır. Gerektiğinde bu ekiplerde rehber öğretmen de görevlendirilebilir. Bu takip ekipleri temel eğitimden sorumlu il/ilçe milli eğitim şube müdürlerinin koordinasyonunda çalışacaktır.

Valilik ve Kaymakamlıklarca il/ilçe mevsimlik tarım işçileri ile göçer veya yarı göçer ailelerin çocuklarının takip ekiplerine imkânlar dâhilinde araç temin edilecektir.

· Listenin İlgili Milli Eğitim Müdürlüğüne Teslimi

İl ve İlçe Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer veya Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Takip Ekiplerince;

a) Okul müdürlükleri, muhtarlıklar, emniyet müdürlükleri, il/ilçe jandarma/karakol komutanlıkları ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisinde alan çalışması yaparak illerine gelen veya illerinden giden mevsimlik tarım işçisi ile göçer veya yarı göçer ailelerinin zorunlu öğrenim çağındaki çocuklarının tespit edilmesi,

b) İlinden mevsimlik tarım işçiliği, göçer veya yarı göçer olarak ayrılanların zorunlu öğrenim çağındaki çocuklarının listesinin, ailelerin gideceği ilin il milli eğitim müdürlüğüne gönderilmek üzere bulunduğu il/ilçe milli eğitim müdürlüklerine en kısa zamanda teslim edilmesi,

c) Aynı il içerisinde mevsimlik tarım işçisi, göçer veya yarı göçer olarak göçen zorunlu öğrenim çağındaki çocukların tespitinin yapılması ve eğitime erişimleri için gerekli tedbirlerin alınması

görevlerini yerine getirmekten sorumludur.

• Bilgilendirme Çalışmaları

İline gelen veya ilinden giden mevsimlik tarım işçisi, göçer veya yarı göçer ailelere yönelik muhtelif zamanlarda çocukların eğitime erişimleri hususunda bilinçlendirme amaçlı ziyaretlerin yapılması ve mevsimlik tarım işçisi çalıştıranların (toprak sahibi/işleyen/aracı) ziyaret edilerek çocuk işçiliği ile ilgili müeyyideler konusunda bilgilendirilmesi yapılacaktır.

• İzleme Çalışmaları

E-Okul Yönetim Bilgi Sisteminde “Mevsimlik Tarım İşçi Öğrencisi” geçici nakil nedeninden gelen öğrencilerin okula devam ve takiplerinin yapılması sağlanacaktır.

Okul müdürlükleri, okullarından tarım işçisi olarak giden çocukları ve gittikleri yerleri tespit ederek bağlı olduğu il/ilçe milli eğitim müdürlüğünde ilgili komisyonlara ivedilikle bildireceklerdir.

• Eğitime Erişim İçin Gerekli Tedbirlerin Alınması

Zorunlu eğitim çağındaki mevsimlik tarım işçisi, göçer veya yarı göçer ailelerin ortaokul öğrencisi çocukları, öncelikle kendi bölgelerindeki yatılı bölge ortaokullarına yerleştirilecek; yatılı öğrenci olarak yerleştirme imkânı bulunmayan ortaokul çağındakiler ile ilkokul çağındakiler, göç ettikleri yerlerde taşınmalı eğitim uygulamasından yararlandırılacaktır. Bu öğrenciler tanımlandıkları okullara misafir öğrenci olarak kayıt ettirilecek ve öğretmenlerin bu öğrencilere verdikleri puanlar ile devam durumları kayıtlı oldukları okul müdürlüklerince e-okul sistemine girilecektir.

Mevsimlik tarım işçi çocuklarından kayıtlı oldukları okuluna geri dönen öğrencilere ihtiyaç olması halinde telafi eğitimleri yaptırılacaktır.

Taşınmalı eğitim yoluyla eğitimleri sağlanacak olanlar için il/ilçe milli eğitim müdürlüklerince gerekli tedbirler alınacaktır.

· **Fiziki Ortamların Düzenlenmesi (mobil ve prefabrik vb. sınıflar)**

Taşımalı eğitim kapsamına alınamayan mevsimlik tarım işçisi, göçer veya yarı göçer ailelerinin çocuklarının yoğun olarak bulunduğu yerlerde öğretmenler görevlendirilerek il/ilçe merkezindeki bir okulla ilişkilendirilerek mobil, prefabrik ve benzeri sınıflar açılacaktır.

· **Eğitim Programları ve Öğretmen Görevlendirme**

Bu sınıflarda tercihen, göreve uygun olarak sağlıklı ve tecrübeli öğretmenler görevlendirilecek, bu öğretmenler ihtiyaç duyulması halinde seminer ve kurslara tabii tutulacaktır. Bu öğretmenlere görev sırasında ve seminerler süresince kanuni yevmiye ve yollukları ödenecektir.

Mobil, prefabrik ve benzeri sınıflarda görevlendirilen öğretmenler Talim ve Terbiye Kurulunca onaylanan eğitim programlarını esas alarak, öğrencilerin seviyelerini tespit ederek çevrenin ve öğrenci grubunun özelliklerine göre esnek ders programları uygulayıp günlük çalışma planı ve çizelgesini hazırlayarak bağlı bulundukları il/ilçe milli eğitim müdürlüklerine onaylattıracaklardır.

· **Özel Eğitim İhtiyacı ve Rehberlik**

Mevsimlik tarım işçisi ile göçer veya yarı göçer ailelerin çocuklarının özel eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi için il/ilçe Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu ve Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürlükleri tarafından ilgili komisyonlarla koordineli olarak gerekli çalışmalar yapılacaktır. Mevsimlik tarım işçisi ile göçer veya yarı göçer ailelerin çocuklarının şartlı eğitim yardımları ve diğer yardımlarından faydalandırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.

· **Hayat Boyu Öğrenme**

Mevsimlik tarım işçisi ile göçer veya yarı göçer ailelerine yaşam boyu eğitim felsefesinden hareketle halk eğitim merkezleri bünyesinde eğitimin önemi, eğitime erişim, eğitim hakkında faydalanma konularında

bilgilendirme faaliyetleri, aile içi ve bireysel eğitim-danışmanlık hizmetleri ve meslek edindirme kursları verilecek, imkânlar dâhilinde 1 inci ve 2 nci kademe okuma yazma kursları düzenlenecektir.

Halk eğitim merkezi müdürlüklerince, mevsimlik tarım işçisi ile göçer veya yarı göçer ailelerinin çocuklarının eğitim eksikliklerinin tamamlanması amacıyla yarıyıl ve yaz tatilinde telafi, yetiştirme ve destekleme kursları ile sosyal etkinlik çalışmaları yapılacaktır.

· Öğrenci İhtiyaçlarının Karşılanması

İl ve ilçe milli eğitim müdürlüklerince; mevsimlik tarım işçisi ile göçer veya yarı göçer ailelerinin çocuklarının okul kıyafetleri, kırtasiye ve benzeri ihtiyaçlarının Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından temin edilmesi için gerekli girişimler yapılacaktır.

· Koordinasyon, Takip ve Raporlama

İl ve ilçelerde kurulan “İl İlçe Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer veya Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Takip Ekipleri”nce yapılacak çalışmaların koordinasyonundan ve raporlandırılmasından, bu ekipler sorumlu olacaklardır.

Genelge kapsamında yürütülen çalışmalar, altışar aylık dönemler (Haziran-Aralık) halinde raporlanarak Bakanlığımızın ilgili birimlerine gönderilecektir.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE EĞİTİM *Öğretmen El Kitabı*

BÖLÜM 2 ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE EĞİTİM

Bölüm 2

Çocuk İşçiliği ve Eğitim

2.1 Eğitimin Önemi

Eğitim, bir ülkenin kalkınmışlık düzeyini tüm göstergelerde doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen en önemli faktördür. Bilgi çağı olarak adlandırılan çağımızda, toplumların önemli özelliklerinden biri de katlanarak artan bilgiye ulaşma yollarını eğitim yoluyla yeni kuşaklara

kazandırmaktır. Bütün dünyada eğitime verilen önem her geçen gün artmakta ve eğitime yapılan yatırımın toplumun geleceğine yapılan yatırımla eş anlamlı olduğu kabul edilmektedir.

Eğitimde “yaşam boyu öğrenme” ve “her yerde eğitim” ilkeleri, tüm dünyada benimsenmiş ve eğitimden en çok yararlanan evre olarak okul çağı kabul edilmiştir. Okuldan, öğrencilere istendik davranışlar kazandırması, bunları pekiştirmesi ve öğrenciyi şekillendirmesi beklenmektedir. Hızlı teknolojik gelişmelerin bu beklentileri, belirlenen programların da ötesine geçirdiği, ailenin veya diğer toplumsal kurumların üstlendiği birçok rolü de okula yüklediği görülmektedir.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de çeşitli mesleklerde, özellikle orta ve yüksek seviyede yetişmiş insan gücüne ihtiyaç giderek artmaktadır. Yetişmiş insan gücü ihtiyacını karşılamak üzere okullar toplumların öncülüğünü yapmakla yükümlü kılınmışlardır.

Ünlü Alman filozof E. Kant, “İnsan, ancak eğitim sayesinde insan olabilir.” demektedir. İnsan doğuştan getirdiği yeterlikler üzerine aileden, çevreden ve okuldan aldığı eğitim sayesinde insanlaşmaktadır. Bireyin topluma uyum sağlaması ve bir toplumun üyesi olabilmesi eğitim sayesinde gerçekleşebilmektedir.

İslam medeniyetinin en önemli isimlerinden biri olan Mevlana ise, eğitimi bireyin kendini gerçekleştirmesi olarak görmektedir. Mevlana'ya göre çocuk, eğitim yoluyla gerçek benliğini yakalayabilir; bu benlik, eğitim sayesinde çocuğun kendi bağımsızlığını keşfetmesini sağlayabilir.

Eğitim, hem insanı insan yapar; hem toplumu bir arada tutan değerleri öğreterek toplumun devamlılığını sağlar; hem de devletlerin sürekliliğini sağlamak için gereken normları kazandırır. Eğitimsiz toplumlar, mutsuz bireyler ve geleceği olmayan toplumlar demektir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (1948) temel eğitimin herkes için bir hak olduğu vurgulanmıştır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinde de eğitimin tüm çocukların yasal hakkı olduğuna değinilmiştir.

Gerek uluslararası sözleşmeler (ILO 138-182 sayılı Sözleşmeler), gerekse ulusal mevzuat; Anayasa, Milli Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, İş Kanunu vb. çocuğun 14 yaşına kadar her türlü ekonomik işlerde çalıştırılmasını yasaklamıştır. 6-14 yaşındaki çocukların eğitiminin devlet okullarında parasız ve zorunlu olduğu, 1739 sayılı Kanunla hükme bağlanmıştır. 6287 sayılı KHK ile zorunlu eğitim 12 yıla çıkarılmıştır.

1990'da Tayland'da gerçekleştirilen çocukların temel eğitim hakkı ile ilgili konferansta şu sonuçlara varılmıştır:

Herkes için Eğitim

Her birey temel eğitim alma hakkına sahiptir. Herkes kendi yaşamını sürdürebilmek için gerekli bilgi, beceri, değer ve tutumlarla donatılmalıdır.

Kaliteli Eğitim

Eğitim, esnek olmalıdır. İnsanların yaşamlarını yönlendirmelerinde yarar sağlamalıdır. Okula gidemeyen çocuklar için geliştirilebilecek alternatif eğitim programlarının diğer okullarla aynı standardı taşıması gerekir.

Dezavantajlıların Eğitim Hakkı

Herkes, cinsiyet, ekonomik statü, coğrafi yerleşim yeri ne olursa olsun

eğitim hakkından yararlanmalıdır. Sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan kendilerini dezavantajlı görenlere öncelik tanınmalıdır.

Bilinç Uyandırmak

Ebeveynlere ve topluma da temel standart bir eğitim verilmelidir. Eğitimin önemi hakkında toplumu bilinçlendirme, çocuklar için etkili bir öğrenme ortamı yaratır.

Harekete Geçirmek

Eğitim sisteminin geliştirilmesinde toplumun tüm tarafları rol almalıdır. İlgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, sosyal taraflar, okullar ve aileler temel eğitim hedefini gerçekleştirmek için çalışmalıdır.

2000 yılında Dakar'da düzenlenen Dünya Eğitim Bakanları Konferansı'nda "Herkes İçin Eğitim (EFA)" kararları benimsenmiş, Türkiye Aralık 1999'da hazırladığı ön raporda MEB 1997-2000 İcra Planı'na vurgu yaparak çocuk işçiliğinin sona erdirilmesini hedef olarak ortaya koymuştur. Konferans neticesinde (28 Nisan 2000) "Dakar Eylem Planı" çerçevesinde alınan kararların 6 ncı ve 7 nci maddeleri şöyledir:

6 ncı madde, "Eğitim temel insan haklarından biridir. Sürdürülebilir bir kalkınma ile ülke içindeki ve ülkeler arasındaki barış ve istikrarın sağlanması ve böylelikle hızlı bir küreselleşmeye tanıklık eden yirmi birinci yüzyılda topluma ve ekonomiye katılımı artırmak için gerekli anahtar eğitimidir. EFA hedeflerine ulaşılması daha fazla ertelenmemelidir. Herkesin temel eğitim ihtiyaçları ivedi olarak karşılanabilir ve karşılanmalıdır".

7 nci madde, "Taraflar olarak burada; aşağıda sıralanan hedeflerin gerçekleştirilmesi yükümlülüğünü kabul ederiz:

- En başta dezavantajlı gruplar olmak üzere erken çocukluk bakımı ve eğitiminin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması,
- Kız çocukları, zor durumda olan çocuklar ve etnik azınlık gruplarına dâhil çocuklar başta olmak üzere bütün çocukların 2015 yılına kadar kaliteli, zorunlu ve parasız bir ilköğrenime erişmelerinin ve tamamlamalarının sağlanması,

- Bütün gençlerin ve yetişkinlerin uygun öğrenme ve yaşam becerileri programlarına eşit erişimleri sağlanarak öğrenme ihtiyaçlarının karşılanması,
- Kadınlar başta olmak üzere 2015 yılına kadar yetişkin okur-yazarlığı konusunda yüzde 50 oranında iyileşmenin ve bütün yetişkinlerin temel eğitim ve sürekli eğitime eşit erişimlerinin sağlanması,
- İlköğretim ve ortaöğretimde cinsiyete dayalı eşitsizliklerin 2005 yılına kadar ortadan kaldırılması ve kız çocuklarının kaliteli bir temel eğitime tam ve eşit erişimi ve başarısı üzerine yoğunlaşarak 2015 yılına kadar cinsler arasında tam bir eşitliğin sağlanması.”

Çocuk işçiliği ile ilgi tüm çalışmalarda bugüne kadar şu gerçekler ortaya konmuştur:

“Çocuk işçiliği yoksulluğun sonucudur.”

“Yoksulluk çocuk işçiliğinin en önemli tetikleyicisidir.”

Tüm dünyada çocuk işçiliği sorunu ile mücadele edilmektedir. Yapılan araştırmalar yoksullukla çocuk işçiliği arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Çocuk işçiliği ile mücadele yoksullukla mücadeledir.

Ancak; dünyadaki ekonomik gelişmeler sonucunda, özellikle yoksulluk kavramı yerini giderek kalkınma kavramına bırakmış ve artık kalkınmanın sadece bölgesel veya ulusal olamayacağı; bütün dünyanın birlikte kalkınabileceği ortak görüşü üzerinde durulmaya başlanmıştır.

“Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri” olarak belirlenen hedeflerden biri de “Herkes İçin Eğitim” hedefidir. Bu hedef için tüm dünyada çocuk işçiliğinin sonlandırılması gerekmektedir. Kalkınma kavramı ve küresel ekonominin birlikte ele alındığı, dünyanın giderek küçük bir köy olacağı tartışılan günümüzde çocuk işçiliği konusunda aşağıda yer alan hususlar tartışılmaktadır:

- Çocuk işçiliği kalkınmamış olmanın bir sonucudur.
- Kalkınma çocuk işçiliğini önlemede en önemli faktördür.

• Çocuk işçiliği sona ermeden Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılmaz.

Her çocuk temel hakkı olan eğitim hakkından yararlanmak durumundadır. Çünkü:

- Eğitim, çocuğa kapasite ve yeteneklerini geliştirme fırsatı verir. Okuma, yazma, aritmetik gibi günlük yaşam için gerekli olan bilgilerin edinilmesinde gerekli bilgi ve beceriyi sağlar.
- Eğitim, çocukların toplum içinde daha aktif roller üstlenmelerini sağlar. Değerlerini geliştirme ve iletişim becerisi kazanma süreci, onların sorumlu ve ilgili vatandaşlar olmalarını sağlar. Gelecekte daha yüksek ücret alacakları işlerde yer almaları; sosyal ve ekonomik hareketlilik kazanmaları eğitim ile mümkündür.
- Eğitim aracılığıyla çocuklar kendi hak ve sorumluluklarının farkına varırlar.
- Özellikle çalışan çocuklar için eğitim, mevcut durumlarını geliştirecek önemli bir anahtardır. Etkili ve nitelikli mesleki ve teknik eğitim, gelecekte daha iyi çalışma olanakları elde etmelerini sağlar.

Çocuk İşçiliğinin Kalıcı Biçimde Sona Erdirilmesi Küresel Konferansı

14-16 Kasım 2017'de Arjantin'de Çocuk İşçiliğinin Kalıcı Biçimde Sona Erdirilmesi Küresel Konferansı yapılmıştır. ILO tarafından, konferansa katılan ülkelerde çocuk işçiliğinin 2025 yılına kadar sona erdirilmesine yönelik çeşitli politikalar önerilmektedir.

2017 yılı ILO raporunda, yasal koruma, sosyal koruma, işgücü piyasası yönetimi, kaliteli eğitime erişim ve hükümetler, sosyal ortaklar ve diğer paydaşlar arasındaki sosyal diyalog gibi alanlarda sağlanacak iyileştirmelerin çocuk işçiliğine karşı mücadelede kritik unsurlar olduğu belirtilmektedir.

Söz konu raporda, çocuk işçiliği ile mücadelede dört 'temel' politika tanımlanmaktadır:

- **Yasal Korumanın Güçlendirilmesi:** Çocuk işçiliğini sona erdirmekte tek başına yasal düzenlemeler yeterli değildir, çocuk işçiliğine ilişkin mevcut yasaların etkili biçimde uygulanması, denetlenmesi ve izlenmesi sağlanmalıdır.
- **İşgücü Piyasalarının ve Aile İşletmelerinin Yönetiminin İyileştirilmesi:** Yetişkinlerin ve yasal olarak çalışabilecek yaştaki gençlerin yeterli gelir ve güvenlik elde etmesini sağlayan işlerin iyileştirilmesi desteklenmelidir. Çocuk işçiliğinin en yaygın görüldüğü alanlara (kırsal ekonomi ve kayıt dışı ekonomi) odaklanan iyi hazırlanmış işgücü piyasası politikaları, çocuk işçiye yönelik talebin azalmasına yardımcı olabilir.
- **Sosyal Korumanın Güçlendirilmesi:** Çocuk işçiliğine karşı sürekli ilerleme sağlanması hanelerin ekonomik güçlüklerinin azaltılmasına yönelik politikaları gerektirir. Tam kapsamlı sosyal korumaya doğru ilerlemenin hızlandırılması burada anahtar durumundadır; çünkü sosyal koruma yoksul hanelerin bir baş etme mekanizması olarak çocuk çalıştırma yoluna gitmelerinin önlenmesine yardımcı olur.
- **Kaliteli Eğitime Yatırım Yapılması:** Okul çağındaki çocukların çalışma yaşamına yönelmelerini durdurmanın en etkili yolunun eğitime erişim ve eğitim kalitesinin artırılması olduğu konusunda geniş bir mutabakat vardır.

Üç gün süren konferansta, çocuk işçiliği ve zorla çalıştırmaya karşı mücadele konusunda ilkeler ve eylemler ortaya konulmuştur. “Çocukların ve ergenlerin yüksek yararının gözetilmesi” gerekliliğini vurgulayan ilkeler insan haklarıyla birlikte çalışma yaşamındaki temel ilkeleri ve hakları ön planda tutma gerekliliğine işaret etmekte, üç taraflı sosyal diyalogla insana yakışır işler üretecek tutarlı ve eşgüdümlü ulusal politikaların öneminin altını çizmektedir.

Bildirgede, çocuk işçiliğini 2025, zorla çalıştırmayı ise 2030 yılına kadar sona erdirmeye yönelik uluslararası taahhütlerin benimsenmesi öngörülmektedir.

2.2 Çocuk İşçiliği-Eğitim İlişkisi

Eğitimin öncelikli amacı, toplumun bugününü ve geleceğini şekillendirmek, bireylere ve toplumlara özgüven kazandırmak, kişinin kendini

gerçekleştirmesini sağlamak ve dolayısıyla toplumun refah düzeyini ve huzurunu artırmaktır. İyi eğitilmiş çocuklar daha üretken ve kazancı daha yüksek olan yetişkinler olurlar. Eğitilmiş yetişkinler genellikle daha sağlıklıdır, politik süreçlere daha çok katılır, sosyal destek programlarına bağımlı değildir, yeniliğe daha açıktır.

Eğitim çalışmak zorunda olan çocukların birçoğu için, gelecekte daha iyi ve güvenli işlere sahip olmanın kapısını aralayacaktır. Bu, onların mutlu ve üretken birer birey ve gelecek kuşaklara örnek birer yurttaş olmalarına da katkı sağlayacaktır. Bu sonuç, yoksullukla mücadele ve kalkınma için anahtar öğedir.

Bu konular bir bütün olarak aşağıdaki dört noktada açıklanabilir:

- Eğitim, çocuklara beceri ve yeteneklerini geliştirme olanağı verir. Okuma, yazma ve aritmetik gibi temel bilgi ve beceriler çocukların günlük yaşamları için çok önemlidir. Temel eğitim çocuklara daha iyi iş olanakları sağlar.
- Eğitim, çocukların toplum hayatına aktif olarak katılımını sağlar. Böylece sorumluk bilinci gelişmiş vatandaşlar olarak toplumsal gelişime katkıda bulunurlar.
- Eğitim yoluyla çocuklar hak ve sorumluluklarının farkında olurlar. Böylece, baskı, şiddet ve hak ihlallerine karşı kendilerini korurlar.
- Eğitim, özellikle çalışmak zorunda olan çocukların yaşam koşullarını iyileştirmede anahtar rol oynar. İlgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitim alan çocuklar, eğitimden daha fazla yararlanma ve gelecekte daha iyi iş koşullarını arama becerilerini kazanırlar.

Erken yaşlarda çocuğun içinde bulunduğu çevre ve çocuğa sağlanan eğitimin niteliği onun gelecekteki başarılarını, dolayısıyla yaşam kalitesini belirler. Bu nedenle hem çocuğun, hem de onun içinde yetiştiği toplumsal çevrenin eğitimi büyük bir önem taşımaktadır.

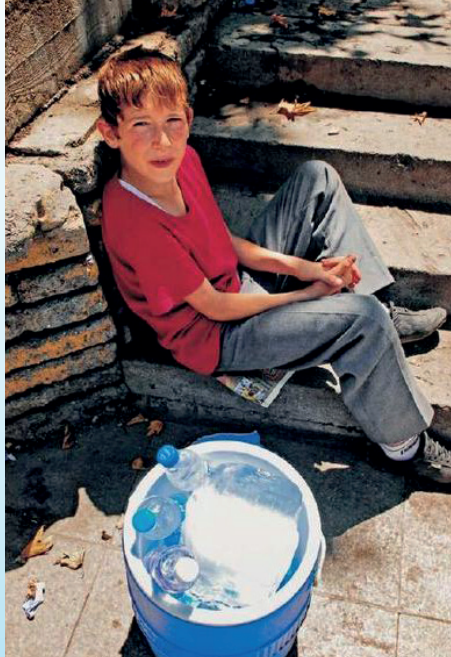
2.3 Eğitime Devam Etmeme Nedenleri

Gülcan (2004) tarafından yapılan “Eğitim Hakkı ve Okula Devam Edemeyen Çocuklar” konulu bir araştırmada, ilköğretimde eğitime devam

edememe nedenleri yedi başlık altında toplanmıştır. Bunlar; sosyal, ekonomik, kültürel, demografik, sağlık, bürokratik ve diğer nedenler olarak başlıklar altında verilmiştir:

2.3.1 Sosyal Nedenler

- Yerleşik bir düzenin olmaması,
- Düzenli bir aile yaşantısının olmaması,
- Eğitim - öğretimin önemini bilmeme,
- Okula kayıt sistemi,
- Öğrencinin okuldaki başarısızlığı,
- Göçle birlikte çarpık kentleşme,
- Sosyal ayrımcılık (bazen özel önem vermek de ayrımcılık olarak algılanabilir),
- Çocuğun yaşadığı çevrenin/ailenin eğitime bakış açısı.

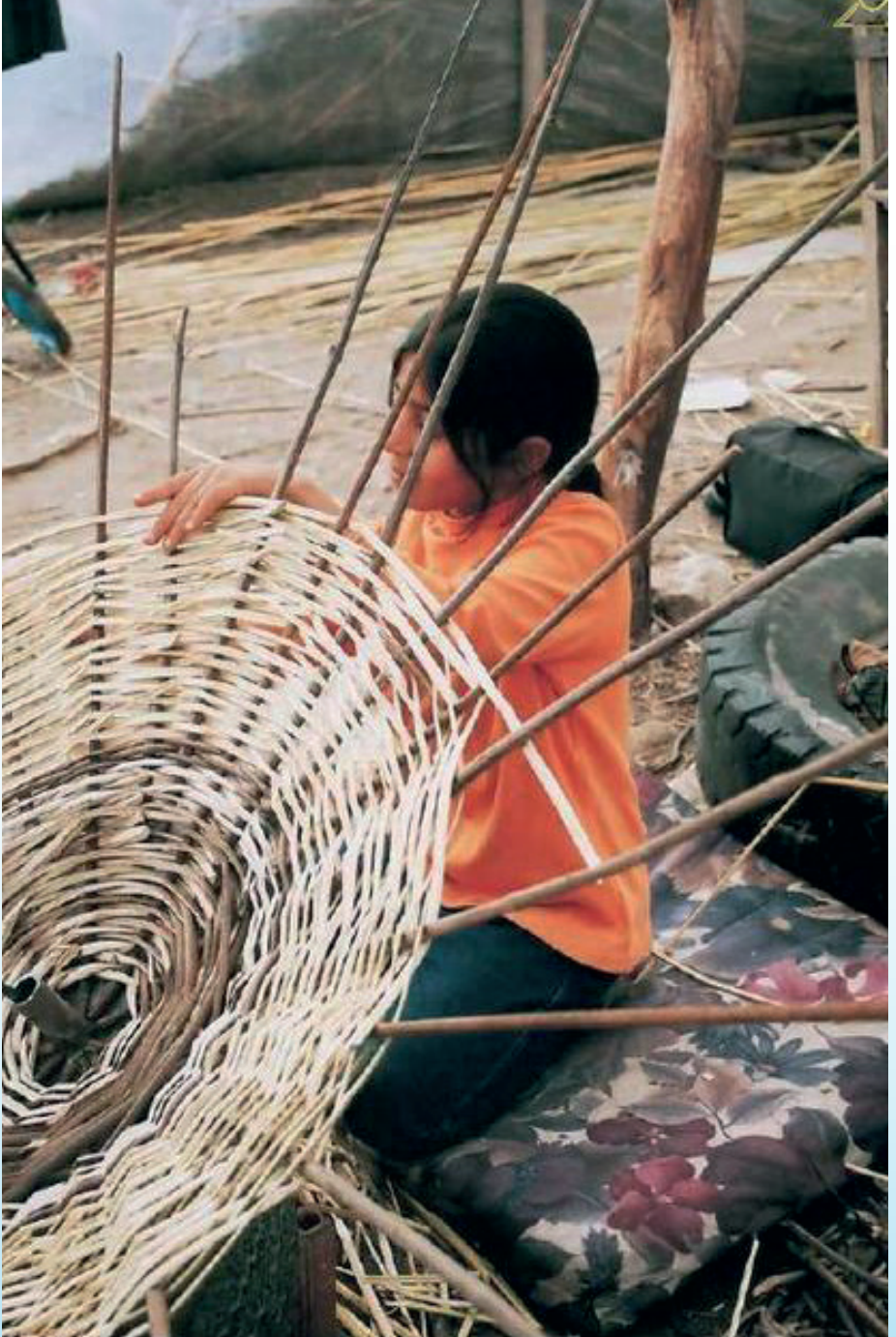

2.3.2 Ekonomik Nedenler

- Ekonomik zorluklar nedeniyle çocukları çalıştırma,
- Meslek edinme şansının azaldığı düşüncesi,
- Eğitim, ulaşım vb. giderlerinin karşılanamaması,
- Hedefsizlik (ekonomik vb.),
- Danışmanlık hizmetlerinin eksikliği,
- Çocuğun geçim kaynağı olarak görülmesi,
- Ailenin yeterli veya düzenli geliri olmaması,
- Eğitim harcamalarının yüksek olması,
- Temel eğitimin ücretsiz olduğuna ilişkin eksik bilgilenme veya tutumlar,
- İşsizlik,
- Ailenin çalışmaya ilişkin tutumları,
- Sağlık giderlerinin yüksek olması,
- Toplumsal cinsiyet değer yargıları (ekonomik kriz dönemlerinde erkek çocukların okula devamının sağlanıp kız çocuklarının okula gönderilmesi).

2.3.3 Kültürel Nedenler

- Kız çocuklarına ilişkin algılar,
- Aile içi iletişimsizlik,
- Eğitime ilişkin tutumlar,
- Eğitimin gelecek güvencesi sağlayamaması,
- Toplumda değişen değerler,
- Eğitim ortamlarının çekici olmaması (fiziksel ve sosyal),
- Çalışmanın aile ve toplum tarafından olumlu olarak algılanması,
- Yaşama ilişkin alışkanlıklar.

2.3.4 Demografik Nedenler

- Göç nedeniyle adres değişikliği,
- Öğrencilerin gerçek yaşı ile nüfus kayıtlarındaki yaşının birbirini tutmaması,
- Öğrencilerin muhtarlıkta kaydının olmaması,
- İkamet belirsizliği,
- Fazla çocuk sayısı,
- Nikâhsız yaşayan ailelerin çocuklarını nüfusa kaydettirmemeleri.

2.3.5 Sağlık Nedenleri

- Hastalanan çocukların ebeveynler tarafından okula gönderilmemesi,
- Öğrencinin engelli ve raporlu olması,
- Hasta olan anne/babaya bakmak için öğrencinin okula gitmemesi,
- Süreğen hastalıklar,
- Aile bireylerinin erken yaşta iş hayatından çekilmesi veya çekilmek zorunda kalması,
- Sağlık konusunda eksik bilgilendirme.

2.3.6 Bürokratik Nedenler

- Okula kayıt ve diğer ihtiyaçların karmaşık olarak algılanması,
- İkamet değişikliğinde yaşanan zorluklar,
- Taşınmalı eğitim ve yatılılık uygulamalarından kaynaklanan zorluklar,
- Okulda rehberlik eksiklikleri ve baskıcı tutum,
- Boş zamanın değerlendirilmesine ilişkin çekici uygulamaların olmaması,
- Eksik denetimler ve mevzuat uygulamaları,
- Zorunlu eğitimin yeterince tanıtılamaması,
- Kamu yönetiminden kaynaklanan eksiklikler.

2.3.7 Diğer Nedenler

- Tarım politikaları,
- Belediyecilik anlayışları,
- Kurumlar arası koordinasyon eksiklikleri,
- İş tanımlarının açıkça yapılmaması,
- Projelerin sonuçlarının yeterince paylaşılamaması.

2.4 Çocuk İşçiliğinin Eğitime Etkisi

Çocuk işçiliği, çocukların okula dezavantajlı bir konumda başlamasına ve eğitimden yeterince yararlanamamasına neden olur. Çocuk işçiliğinin çocuğun eğitiminde olumsuz sonuçlar doğurabilecek etkileri şöyle sıralanabilir:

- **Çocuğun çevresinde kendisine model alabileceği bir yetişkin olmaması**

Okulda başarılı olmak için çocuğun desteklendiğini hissetmesi gerekir. Örneğin, çocuk okulda iyi bir not almış veya öğretmeni tarafından takdir edilecek bir iş yapmışsa, eve gidince de o gün okulda ne yaptığını soran ve gerektiğinde takdir eden birine ihtiyaç duyar.

- **Ev ortamı**

Çalışan çocuklar, derslerine hazırlanmak için evlerinde gerekli olan zaman, ortam, ödül ve destekten yoksundurlar. Aynı zamanda okuldaki diğer çocuklarla yarışmak zorunda oldukları için de yeterli akran desteğine sahip değildirler.

- **Aile içi istismar**

Aile içinde istismara uğrayan, çalışan veya zorla çalıştırılan çocukların diğer çocuklara oranla antisosyal davranış sergileme olasılıkları daha yüksektir. Bu tür duygusal problemleri olan çocukların da okulda başarılı olmaları zordur.

- **Anne-Baba tutumları**

Aile içindeki ilişkiler, okul başarısını etkiler. Çok korumacı bir anne-baba davranışı kadar, çocuğun ne yaptığı veya nasıl yaptığını hiç aldatmayan bir anne-babanın davranışı da çocuğun başarılı olmasını engeller.

- **Beslenme**

Çalışan çocuklar, genellikle iyi beslenememekle birlikte sağlıklarını korumaya yönelik ortam ve bilgiye de sahip değildir. Beslenme kalitesi çocuğun başarı düzeyini etkilemektedir.

- **Okuldaki davranışlar**

Birçok faktörün etkisi ile çocuklar sınıfta dikkatini toplayamamakta, bu nedenle de öğretmen sınıfta zamanının büyük kısmını sadece düzeni sağlamaya ayırmaktadır. Öğretmenin bıkkınlığı ve öğrencinin dikkatini toplayıp derse kendini verememesi oldukça sık rastlanan bir durumdur.

- **Öğretim yöntemleri**

Sınıfta işlenen konular ve kullanılan yöntemlerde bazen bireyselleştirilmiş öğretim ilkeleri dikkate alınarak düzenlemelere gidilmesi ihtiyacı doğabilir. Bu grup çocuklar, daha fazla uygulamalı ve öğrenci merkezli yöntemlere ihtiyaç duyabilirler. Uzun süreli okuma, yazma, alıştırma yapma çocuklara sıkıcı gelebilir. Bu nedenle öğretim yöntemleri daha çekici hale getirilebilir.

2.5 Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Eğitim Modelleri ve Uygulamalar

2.5.1 Yerinde Eğitim Modelleri

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununa göre ilköğretim çağındaki çocukların eğitime ikametlerine en yakın okulda devam etmeleri esastır. Çocukların hiçbir engelle karşılaşmadan, evlerine veya yaşadıkları yerlere yakın okullarda, düzeylerine uygun sınıfa devam etmeleri gerekir.

İlköğretim kurumlarına kaydedilen mecburi ilköğretim çağındaki öğrencilerin velileri, öğrencilerin okula devamını sağlamakla yükümlüdür. Okul yönetimleri, milli eğitim müdürlükleri, il eğitim denetmenleri, muhtarlar ve mülkî amirler, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun ilgili hükümleri gereğince çocukların okula devamını izlemek üzere gerekli tedbirleri alırlar.

İlköğretim kurumlarındaki öğrencilerden, okulun bulunduğu yerleşim biriminin dışına çıkan, adresi bulunmayan ve okulu olmayan bir yere gidenlerin durumu, okul yönetimince e-okuldaki devam bölümüne zamanında işlenir. Öğrencilerin devamsızlıkları, e-okul sistemi üzerinden okul yöne-

timlerince sürekli takip edilir. Bu durumdaki öğrencilerin kayıtları, yaşları zorunlu öğrenim çağı dışına çıkıncaya kadar silinmez.

2.5.2 Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve Kurslar

222 sayılı Kanunun 11 inci maddesine göre, yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar; mecburi ilköğrenim çağında bulundukları halde, öğrenimlerini yaşlıları ile birlikte zamanında yapmamış olan çocuklara kısa yoldan ilköğrenim vermek, yetişmelerine lüzum görülen çocukları ilköğretim okuluna hazırlamak, ilköğretim okulunu bitirmiş olup da henüz mecburi öğrenim çağında bulunan ve üst dereceli öğrenim kurumlarına gidemeyecek olanların genel bilgilerini artırmak ve kendilerine iş ve üretim hayatında faydalı olacak bilgi ve maharetleri kazandırmak amacıyla gerçek ve tüzel kişilerle, belediyeler, il özel idareleri ve Devlet tarafından açılabilir.

2.5.3 Gezici Okullar ve Sınıflar

222 sayılı Kanunun 9 uncu maddesine göre, nüfusun az veya dağınık olduğu yerlerde köyler gruplaştırılarak, merkezi durumda olan veya durumu uygun bulunan köylerde ilköğretim bölge okulları ve bunlara bağlı pansiyonlar, gruplaştırmamanın mümkün olmadığı yerlerde ise yatılı ilköğ-

retim bölge okulları veya gezici okullar açılabilir. Gezici okullarda gezici öğretmenler görevlendirilir. Bu okullarda yetiştirici sınıflar ve kurslar da açılabilir. Şehir ve kasabalarda, ihtiyaca göre yatılı veya pansiyonlu okullar kurulabilir. Kanunun 10 uncu maddesi “Bir köy halkı, iş ve üretim hayatının gereği olarak veya olağanüstü sebeplerle yayla, otlak ve bağ gibi yerlere taşındığında köy okulu da, köy halkı ile birlikte göçecek şekilde düzenlenmiş olmalı ve gidilen yerde hemen günlük çalışmasını ve görevini devam ettirmelidir.” hükmünü içermektedir.

2.5.4 Okulun Kayıt ve Tespit Görevi

222 sayılı Kanunun 46 – 49 uncu maddelerine göre; her çocuk, mecburi ilköğrenim çağına girdiği öğretim yılı başında ilköğretim okuluna kayıt ve kabul edilir. Her veli yahut vasi veya aile başkanı, çocuğunu zamanında ilköğretim okuluna yazdırmakla yükümlüdür.

Her yıl derslere başlamadan en az on beş gün önce, muhtarlar okul müdürüyle iş birliği yaparak köy ve mahallelerindeki mecburi öğrenim çağında bulunan çocukların künyelerini gösterir üç nüsha çizelge hazırlayıp birer nüshasını okul idarecilerine ve ilçe eğitim müdürlüğüne verir; diğer nüshasını da yanlarında saklarlar. Çocuklarını zamanında okula yazdırmalarını, veli yahut vasi veya aile başkanlarına bildirir ve ilan ederler. Mecburi öğrenim çağında olup da belirli zaman içerisinde okula yazdırılmayan çocukları, okul müdürleri kendiliklerinden okula kaydeder ve devam ettirilmesini veli yahut vasi veya aile başkanlarına bildirirler. Bu gibi çocuklar yine de okula gelmezlerse; haklarında devamsız öğrenciler gibi işlem yapılır.

Nüfus cüzdanı bulunmayan veya henüz nüfus kaydı yaptırılmamış çocukların yaşları, çocuklar görülmek suretiyle, ihtiyar kurullarınca tayin ve tespit olunarak; bunlar da mecburi öğrenim çağında olanlar çizelgesine yazılır.

2.5.5 Gezici Öğretmenler

İhtiyaç halinde süresi belli olmayan durumlarda bile bölgeye en yakın bir okula bağlı gezici okul ve sınıf açılabilir. Gezici okullarda gezici öğretmenler görevlendirilir. Bu okullarda yetiştirici sınıflar ve kurslar da açılabilir.

2.5.6 Hiç Okula Devam Etmeyen Çocuklar

222 sayılı Kanunun 5 inci maddesi ve Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 14 üncü maddesine göre, mecburî ilköğretim çağında olup yurt dışında bulunması, tutuklu olması, oturduğu yerde okul bulunmaması ve sağlık durumu nedeniyle hiç okula gidememiş veya öğrenime ara vermiş çocuklardan özel bir şekilde kendini yetiştirmiş olanlar, sınavla tespit edilecek bilgi düzeyine ve yaşına uygun sınıfa kaydedilir.

Bu sınavlar, ilkokullarda okul müdürünün başkanlığında en az iki öğretmen; ortaokul ve imam-hatip ortaokullarında ise alan öğretmenleri ile okul rehber öğretmenin katılımıyla bir komisyon tarafından yapılır.

Buna göre okullar bölgelerinde bulunan çocukların, bölgede kısa süreli kalsa bile durumlarına uygun sınıflara kayıtlarını yapar ve eğitimlerine devam etmelerini sağlar.

2.5.7 Eğitim Modellerini Destekleyici Yapılar

- Gençlik Merkezleri: Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri bünyesinde kurulan gençlik merkezlerindeki etkinliklerden yararlanmak çocukların gelişimini olumlu yönde etkiler.
- Yaz Kampları ve Gençlik Kampları: Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri bünyesinde faaliyet gösteren kamplar eğitimi destekleyen yapılardır.
- Sosyal Hizmet Merkezleri: AÇSHB'nin Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti'nden yararlanan çocukların okul dışı zamanlarını değerlendirmek, çocukları dış uyarıcılardan korumak ve akranları ile eşit fırsatlara kavuşabilmeleri için akademik, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler ile buluşturmak amaçlarıyla faaliyete geçirilen sosyal hizmet içerikli bir proje yürütülmektedir.
- İl Çocuk Hakları Komiteleri: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri bünyesinde yer alan komitelerde çocukların gelişimlerini olumlu yönde etkileyecek faaliyetler yürütülmektedir.

2.6 Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Okulun ve Öğretmenin Rolü

Bir okulun, Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında öngörülen nitelikli eğitimi gerçekleştirebilmesi, büyük ölçüde öğretmenlere bağlıdır.

Öğretmenin görevi sadece öğretim değildir. Çocukların yanı sıra ailelerini de gerekli konularda bilgilendirme ve

sosyal nitelikli konularda farkındalık yaratma öğretmenlerin sorumlulukları arasındadır. Toplum içinde, çalışan çocuklar konusundaki tutum ve davranışların değiştirilmesinde de değişim ajanı rolü üslenir. Yani öğretmenlerin sorumlulukları sadece sınıftaki çocuklar değildir, onların aileleri ve yaşadıkları toplumu da kapsamaktadır.

2.6.1 Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Sorumlulukları

Öğretmenin öğrencilere değer vermesi, onlara yaşam becerileri kazandırması, öğrencilerin beslenme hakkında oyun hakkına kadar tüm haklarına özen göstermesi ve disiplinle ilgili her konuda insan olarak çocuğun onuruna saygı duyması gerekir. Öğretmenler, sınıflarındaki risk altındaki çocukları, okulu bırakma riski altında olup çalışma hayatına yönelenleri en iyi bilenlerdir. Bu çocuklar genellikle sınıfta yoktur, sınıfta olduklarında yorgunluk işaretleri verirler, okul performansları düşüktür, aile içi sorunları vardır. Çocuklarla doğrudan ilişki içinde olduklarından bu çocukları tespit etme, çalışmalarını önleyerek eğitime geri dönmelerini sağlama, başarı durumlarını izleme ve değerlendirme konularında öğretmenler aktif görev alabilirler.

Ayrıca öğretmenler tarafından yapılabilecek bazı faaliyetler şunlardır:

- **Öğrenmeyi Çekici Hale Getirme**

Öğretme süreci öğretmenin bildikleri ve öğretmek istedikleri ile sınırlı olmamalı, çocukların yaratıcılığına da yer vermelidir. Yaşam için öğrenme olarak ifade edebileceğimiz bu kavram, çocukların okuma-yazma ve

sayısal işlem becerilerinin yanı sıra, yaşamın temelini oluşturan daha ileri ve karmaşık becerilerle donatılmalarını gerektirir. Bu beceriler, çocukların kendilerini içinde bulundukları koşullara uyarlayabilmelerini ve bu koşullara göre değiştirebilmelerini sağlar.

Yaşam için öğrenme yaklaşımında öğretmenlerle öğrenciler arasındaki ilişki çok önemlidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerinde de belirtildiği gibi öğretmenler, çocukları kendi başlarına düşünmeye, neyin nasıl öğrenileceğini öğrenmeye yöneltmeli, sınıfta demokratik katılıma elverişli bir ortam yaratmalıdır. Ayrıca öğrenmenin gerçekleştiği ortam öğrenci merkezli olmalıdır. Bu ortam, çocukların gelişme düzeyleri ve yeteneklerine uygun olmalıdır.

Bu yaklaşım, cinsiyet, kültür, ekonomik eşitsizlikler, fiziksel ve zihinsel engelli ve okul dışı çalışma gibi konuları dikkate alan bir eğitim programı ve öğretimi gerektirir. Böyle bir öğretim, çocukların bu tür farklılıklara olumlu yaklaşmasını sağlar.

Yaşam becerileri kazanma, birlikte iş yapma, uzlaşma, iletişim kurma ve karar verme ile eleştirel ve yaratıcı düşüncüyü içerir. Bu şekilde bir eğitim alan çocuk, kendisinin ve diğerlerinin haklarını sorgulayacak, birbirini daha iyi tanıyacak ve destekleyecek, böylece çalışan ve çalışmayanın kaynaşması da kolaylaşacaktır.

Öğrenme sürecinde pasif rol almak, sadece öğretmeni dinlemek ve tahaya yazılmış olanları deftere geçirmek, çocuklara hiç de çekici gelmemektedir. Her şeyde olduğu gibi, öğrenme sürecinde de katılım, hem öğrenmeyi kolaylaştırmakta, hem de yaratıcı ve eleştirel bir iletişimin doğmasına katkı sağlamaktadır. Öğrencilerin becerilerini geliştirerek onları geleceğe hazırlamak, ancak böyle bir öğretim tekniği ile mümkündür.

- **Çocuk İşçiliği Konusunda Bilgilendirme**

Öğrenciler, kendilerini korumaya yönelik ulusal ve uluslararası sözleşmeler, yasalar ve haklarını bilmelidirler. 21 inci yüzyılın çocukları olarak, kendi yaşitlarının çeşitli nedenlerle çalışmak zorunda bırakıldığını ve çalışmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini öğrenmelidirler.

Bu öğrenme sürecinin de kendi katılımları ile “yaşam için öğrenme” yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilmesi, bu konuda en azından kendi okullarında çalışan arkadaşlarına yönelik sorumluluk almalarını kolaylaştıracaktır.

Bilmek, hayata geçirmek için yeterli değildir. O bilgiye ilişkin kültürel normlar, tutumlar, bilginin yaşama aktarılmasını engelleyebilir. Ancak bu tutumlar değiştikten sonra bilgi davranışa dönüşebilir. Örneğin bir öğrencinin ailesinde, çalışan çocuklara yönelik olumsuz fikirler varsa (sigara kullandıkları, yasa dışı işler yaptıkları gibi), bu düşünceler çocuklarına da aktarılmıştır. Çocuğun çalışan arkadaşını kabul etmesi, onunla kaynaşabilmesi için, önce bu düşüncelerden kurtulması gerekir. Bu da ancak yaşayarak öğrenme ile olmaktadır.

- **Çalışan Çocukları Okula Çekme**

Çocuğun sorunları ile ilgilenmek

Bu hedef, önce çalışan çocukların belirlenmesini; daha sonra devam durumu, başarı düzeyi, derse katılımı ve arkadaşları ile iletişiminin izlenmesini; müdahale gerekip gerekmediğine karar verilmesini; gerekiyorsa ne tür bir plan izleneceğine karar verilerek uygulamaya geçilmesini içerir. Çalışan her çocuk için bu süreci tekrarlamak gerekir.

Bu sürecin, çocuğu aşağılamadan, reddetmeden ve çocukla samimi bir ilişki kurularak birlikte planlanması gerekir. Aksi takdirde çocuğa yararlı olmak yerine, zarar vermek de olasıdır. Öğretmen, çocuk ile profesyonel bir görüşme yaptığının bilincinde olmalıdır. Yer ve zaman iyi seçilmelidir. Ders aralığında, diğer öğrencilerin veya öğretmenlerin bulunduğu bir ortamda böyle bir görüşme yapılamaz. Konuşulanların çocuk ile öğretmen arasında kalacağı, kendi izni olmadan başkalarıyla paylaşılmayacağı konusunda çocuğa güvence vermek gerekir. Gizlilik ilkesi, bu tür görüşmelerde çok önemlidir.

Çocuğun çalışma nedenleri ve alınması gereken önlemler konusunda tartışıldıktan sonra, gerekli işlemlere karar verilebilir. Bunlar, aile ile görüşerek yardıma ihtiyaçları varsa sosyal yardım alabilmeleri için yaşadıkları yerdeki sosyal hizmet birimleri, sosyal yardımlaşma ve dayanış-

ma vakfı gibi kuruluşlara yönlendirme; çocuğu, varsa okuldaki rehber öğretmene gönderme; tüm çocukların katılımıyla çeşitli oyunlar, spor faaliyetleri, projeler gerçekleştirerek kaynaşmalarını sağlama şeklinde etkinlikler olabilir.

Sorun aileden geliyorsa veya çocuğun uyum sorunları varsa müdahaleyi gerçekleştirecek kişi birçok durumda öğretmenin kendisi değildir. Öğretmen, kaynaklarla ihtiyaç sahipleri arasında köprü olma görevini üstlenir.

Öğretmenin çalışan çocuk ile ilgilenmesi, onun sorunlarına kendisiyle birlikte çözüm araması, çocuğun öğretmenine güvenmesini ve kendini iyi hissetmesini sağlayacaktır. Çocuk için okul bu nedenle çekici bir özellik taşıyabilir.

Çocukları kaynaştıracak ve çeşitli beceriler kazanmalarını sağlayacak sınıf içi ve dışı etkinlikler düzenlemek

Bu konuda üniversite öğrencilerinden veya toplumdaki kaynak kişilerden yararlanılabilir. Ayrıca yaşanan ortamda bulunan gençlik ve kültür merkezleri, spor merkezleri gibi kuruluşlarla ilişki kurarak, çocukların serbest zamanlarını yapıcı bir şekilde değerlendirmelerini sağlamak söz konusu olabilir. Eşli

çalışmalara veya küçük grup çalışmalarına yer vererek, grubu oluştururken çalışan çocukları ayrı ayrı bu gruplara yerleştirmek suretiyle kaynaşmaları sağlanabilir. Çocukların hep birlikte gezi, piknik gibi etkinlikler planlamaları ve hayata geçirmeleri yoluyla birlikte düşünme ve uygulama yetileri geliştirilebilir.

Bu etkinlikler sadece çalışanlar için değil tüm öğrenciler için okulu çekici bir ortam haline getirir. Bu etkinliklerin çocuklara ekip çalışması, ekip içindeki üyelerin görevleri, karar verme, çatışma ve çatışmayı çözme, etkinliği gerçekleştirmek için okul içi ve dışındaki kişilerle iletişim kurma vs. konularda sınırsız bilgi ve beceriler kazandıracağı kuşkusuzdur. Böylece, aşırı düzen ve kurallar nedeniyle çalışmayı ön plana alan öğrencilere de ulaşmış olur.

2.6.2 Öğretmenlerin Aileye ve Topluma Karşı Sorumlulukları

Öğretmenlerin birincil sorumlulukları, öğrencilerin öğretimi ve eğitimidir. Çalışan çocuklar söz konusu olduğunda öğretmenin aileyi ve toplumu bilgilendirmesi, konuya duyarlılıklarını artırması ve gerekiyorsa sorun çözmede iş birliği yapması gündeme gelmektedir. Sadece çocukla görüşmek yetmez, aileyi de dışarıda bırakmamak gerekir. Aileyi, çocuğun çalışmasının riskleri konusunda bilgilendirmek önemlidir ama yeterli değildir. Aile, öğretmenin çabalarına sıcak bakmıyorsa, çocuğu okula çekmek zorlaşır. Yahut çocuk ile aile arasında yeni sorunlar oluşur.

Aile ile görüşmeden önce öğrenciyi bilgilendirmek gerekir. Çocuğu hiç hesaba katmadan, sadece aileye yönelmek de doğru olmaz. Kendisi ile ilgili her konuyu bilmeye ve karar vermeye her birey gibi onun da hakkı vardır.

Aileyi randevu alarak evlerinde ziyaret etmek, onlarla yakın ilişkiler kurmak açısından yararlıdır. Aileye yardım temin etme konusunda girişimde bulunmak gerekiyorsa, bunu aileyi küçük düşürmeden yapmak önem kazanır. Bu nedenle önce ailenin kültürel yapısı hakkında bilgi edinmek yararlı olur. Her aileyi kendi kültürel ve sosyal özellikleri kapsamında ele almak gerekir.

Tek aileyi ikna etmek aynı durumda olan bir kaç aileyi ikna etmekten daha zordur. Bu nedenle okuldaki çalışan çocukların aileleri ile grup görüşmeleri yapılabilir. Aile üyeleri çeşitli roller alarak örneğin çocuklarını çalıştırmamak için yeni iş olanakları araştırmak veya sosyal yardım almak için iş birliği yapabilirler.

Ayrıca bu aileleri konu ile ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile yahut özel teşebbüs temsilcileri ile karşılaştırmak veya kendilerinin çözümler üretmesini sağlamak, bu konularda okulda varsa rehber öğretmenin katılımını sağlamak önemlidir.

Konu sadece çalışan çocukların aileleri ile sınırlı kalmamalıdır. Tüm aileler bir araya gelerek çocuk çalıştırılmasının risklerini çeşitli ortamlarda tartışabilirler.

Aileler, yerel yönetimler, AÇSHB taşra teşkilatı, sivil toplum örgütleri ile işçi ve işveren temsilcilerinden oluşan çalışma grupları aracılığıyla çalış-

şan çocuklar sorununun tartışılması, çeşitli programlar planlanarak uygulanması sağlanabilir. Medyanın katılımı konunun güncelliğini artırır.

Burada yapılması istenen, topluma çalışan çocukların karşılaştığı riskler hakkında bilinç kazandırmak ve çocukların çalışmasını önleyecek çeşitli stratejiler oluşturmaları için ortam hazırlamaktır. Öğretmen, bütün bu işleri planlayan ve hayata geçiren kişi olmamakla birlikte, konunun öneminin anlaşılmasında ilk ateşi yakan kişidir.

Eğer iyi tutuşturulmuşsa, ateş yanmaya devam edecektir. Ancak ateşin gereksiz yerlere sıçramasını önlemek için izleyecek ve kontrol edecek mekanizmalara ihtiyaç vardır.

- **Öğretmenler arası iletişim ağı**

Öğretmenin çalışan çocuklara yönelik gerçekleştirmeyi düşündüğü etkinlikleri önce okul yöneticisiyle, sonra da okuldaki diğer öğretmenlerle paylaşması gerekir. Okulda, farklı sınıflarda bulunan çalışan çocuklara ulaşmak ve çalışmayanları çalışma hayatının risklerine karşı uyarmak için böyle bir birliktelik şarttır. Daha sonraki aşama, o çevredeki diğer okullarda bulunan öğretmenlerle bir araya gelmektir.

- **Öğretmenler arası iletişim ağının amacı ne olmalıdır?**

O bölgedeki okullarda, çalışan çocuk sorununun boyutlarını belirlemek,

Çalışan çocuklar sorununa çözüm getirme ve önleme konusundaki kaynakları belirlemek,

Milli Eğitim Müdürlüğü'nü bilgilendirmek ve katkılarını almak,

Çocuk işçiliği konusunun sınıfta nasıl tartışılacağı, çalışan çocukların kaynaştırılması için ne gibi uygulamaların gerçekleştirileceği, okulun çekiciliğini artırmak için ne gibi önlemlerin alınabileceği üzerinde tartışarak kararlar oluşturmak.

2.6.3 Öğretmenlerin Sorunları

Görüldüğü gibi çalışan çocukların çalışmayanlarla kaynaştırılmasında, okula devamlarının sağlanması amacıyla eğitimi çekici hale getirecek

yeni öğretim tekniklerinin benimsenmesinde, çalışan çocukların ve ailelerinin sorunlarının çözümünde, toplumu bilinçlendirme ve toplum kaynaklarını kullanmada öğretmenlerin önemli sorumlulukları vardır.

- **Bilgi Eksikliği**

Öncelikle çalışan çocukların karşı karşıya kaldıkları riskler hakkında öğretmenlerin çoğunun yeterli bilgisi yoktur. Çocuklarla ve ailelerle gerekli olan mesleki görüşmelerin nasıl, hangi ortamda yapılacağını, toplumu harekete geçirme ve ailelerle grup çalışmaları yapma yöntemlerini kendi eğitimleri sırasında öğrenmemişlerdir. Eğer özellikle ilgilenmedilerse çocuk merkezli yeni öğretim teknikleri hakkında da bilgi sahibi değillerdir.

Gerçekte hiçbir meslek elemanının yeni gelişmeleri takip etmeden sadece okulda aldığı bilgilerle yetinmesi söz konusu olamaz. Ancak çalışan çocukları eğitime kazandırmak ve çocuk çalıştırılmasını önlemek için aileleri ve toplumu bilinçlendirmek, yeni bir konu olarak öğretmenlerin gündemine girmiştir.

Bu nedenle öğretmenlerin ifade edilen konuları kapsayacak şekilde hizmet içi eğitim programları aracılığıyla eğitilmeleri gerekmektedir. Bu konuda bir sistem kurma zorunluluğu vardır. Önce eğitici öğretmenlerin eğitilmesi, sonra da onların diğer öğretmenleri eğitmesi gibi bir yol izlenebilir. Yahut öğretmenler arası bir bilgi ağı oluşturularak elektronik ortamda eğitimleri sağlanabilir.

- **Beceri Eksikliği**

Bilginin kullanılabilmesi için beceri gerekir. Beceri de ancak yaparak, uygulayarak kazanılır. Bu nedenle eğitim programlarının uygulamalı olarak yapılması gerekir.

Öğretmenler, meslekleri gereği liderlik, iletişim, tartışma, kendini ifade etme gibi becerileri kazanmış olmalıdır. Sınıfta ders verirken de bu becerilerden yararlanırlar. Ancak eğitim yöntemlerinde değişiklik yapmak için bu konuda beceri kazanmaları şarttır.

- **Motivasyon Eksikliği**

Öğretmenlerin çalışma motivasyonunu olumsuz etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bunların başında mesleğin statüsü ve çalışma koşulları

gelmektedir. Farklı mesleklerden elemanların öğretmen olarak görevlendirilebilmesi, düşük ücretler öğretmenlik mesleğinin statüsünü düşürmektedir.

Özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük ortamlarda çalışan öğretmenler, öğretim araçlarının eksikliği, kalabalık sınıflar, destek sistemlerinin olmayışı, zor çalışma koşulları ve aşırı iş yükü gibi sorunlarla karşı karşıyadırlar.

Tüm bu zorluklara rağmen, Atatürk'ün "Öğretmenler, ülkenin geleceği sizin ellerinizdedir." deyişinin doğruluğunu ispatlamak istercesine, kendilerine özellikle verilmiş bir görev olmadığı halde sınıflarında bulunan yoksul, engelli, çalışan veya çalışma riski altında bulunan çocuklara büyük bir özveri ile yaklaşan ve ellerinden geldiğince yardım etmeye çalışan öğretmenlerimizin sayısı az değildir.

2.7 Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Etkinlikler

2.7.1 Motivasyon Artırma

Bütün çocuklar başarılı olabilir. Fakat risk grubunda yer alan çocuklar hayata akranlarına göre geriden başlamaktadırlar. Hem çalışıp hem okula giden veya çalışma hayatını bırakıp okula dönen ve okuldan ayrılarak iş hayatına atılma riski taşıyan çocuklar eğitsel açıdan risk grubuna girmektedir. Ailelerinin eğitim düzeyi düşük olan bu çocukların okulda başarılı olup bu başarıları ile takdir toplama olasılıkları düşüktür. Bu çocuklar okulda çok iyi notlar alsalar bile evde bu durumu takdir edecek kimse olmayabilir. Bu da onların motivasyonunu düşürür ve özgüvenlerini kaybetmelerine neden olur. Bu nedenle çocuklar kendilerini yeterince derse vermeyebilir veya zaman içinde dersten uzaklaşabilirler. Bu amaçla öğretmen öğrencinin motivasyonunu artırıcı şu noktalara dikkat etmelidir:

Bütün çocuklar başarılı olabilir. Fakat risk grubunda yer alan çocuklar hayata akranlarına göre geriden başlamaktadırlar. Hem çalışıp hem okula giden veya çalışma hayatını bırakıp okula dönen ve okuldan ayrılarak iş hayatına atılma riski taşıyan çocuklar eğitsel açıdan risk grubuna girmektedir. Ailelerinin eğitim düzeyi düşük olan bu çocukların okulda başarılı olup bu başarıları ile takdir toplama olasılıkları düşüktür. Bu çocuklar okulda çok iyi notlar alsalar bile evde bu durumu takdir edecek kimse olmayabilir. Bu da onların motivasyonunu düşürür ve özgüvenlerini kaybetmelerine neden olur. Bu nedenle çocuklar kendilerini yeterince derse vermeyebilir veya zaman içinde dersten uzaklaşabilirler. Bu amaçla öğretmen öğrencinin motivasyonunu artırıcı şu noktalara dikkat etmelidir:

- Öğrenci bir derste veya bir konuda başarı elde etmişse bunun hemen fark edilmesi önemlidir. Bu nedenle sınav havası verilmeden sık sık ölçüm yapılabilir veya öğretmen herhangi bir ilerleme gözlediğinde hemen bunu fark etmiş olduğunu değişik yollarla çocuğa fark ettirebilir.
- Çalışan çocuğun başarısız olması genellikle onun kapasitesinin yetersizliğinden değil, çalışabilmek için olanakların sınırlı olmasından, evde sessiz bir ortamın olmaması veya yeterli araç ve gerecin bulunmamasından kaynaklanır. Bu nedenle notları onun gerçek performansının göstergesi olmayabilir. Öğretmen çocuğun başarısız olma nedenlerini öğrenmeye çalışmalı, gerekirse yardımcı olmalıdır.
- Çocukların karşılaştığı diğer bir durum da, okulda başarılı olmanın arkadaşları tarafından takdir edilmemesi, hatta alay konusu yapılmasıdır. Bu durumu ortadan kaldırmak, en azından azaltmak için bütün öğrencilerin okula karşı olumlu tutum geliştirmelerine yönelik önlemler almak gereklidir.
- Öğrenci okulda öğrendiği şeylerin ve okuldaki çalışmalarının onun günlük yaşamı ile ilgili olduğunu görmelidir. Çocukta bunların aynı zamanda onun şu anki ve gelecekteki yaşamını kolaylaştırmada kullanabileceği inancı da oluşmalıdır. Risk grubundaki çocuklar çoğunlukla okulda yapılanların aptalca, sıkıcı, işe yaramaz olduğunu düşünürler. Çünkü öğrendikleri bilgilerin veya yaptıkları işlerin onları gelecekte olmak istedikleri yere nasıl getireceğini tam olarak anlayamazlar. Aynı zamanda bu çocuklar nasıl olsa üniversiteye ya da liseye kadar okuyamayacağını düşündükleri için öğrenilenlerin ileride işlerine yaramayacağını düşünüyor olabilirler. Öğretmen konuları işlerken vereceği örnekleri öğrencilerin yaşadığı çevreden verebilir. Ayrıca konular onların gereksinimlerine göre biraz esnetilebilir. Örneğin, çalışan çocukların sorunları üzerinde durulabilir veya mahallelerinde o sırada yaşanan ortak bir sağlık sorunu varsa, o sorunun çözümü için çocuklarla birlikte çalışma yapılabilir. Böylece çocuklar hem aktif olarak katılmış hem de kendi sorunlarını daha iyi tanıyıp çözüm yolları üreterek katkıda bulunmuş olurlar.
- Öğretmen ve öğrencilerin dayanışma içinde, olumlu ilişkiler kurarak birlikte çalışabilecekleri bir ortam oluşturmaları risk grubu çocukların okula karşı olumlu tutum geliştirmelerine ve saygı gördüklerini

düşünerek öğrenmeye karşı hevesli olmalarına katkı sağlar. Aynı zamanda öğretmen çocuklar için olumlu bir model olur.

- Okul ve aile arasında yakın bir ilişki olması çocuğun okula ve öğretmene karşı olumlu duygu ve tutumlar geliştirmesine yardımcı olur. Çünkü aileler okulda neler yapıldığını görür ve bilirlerse çocuğu o yönde teşvik ederler.
- Dezavantajlı çocuklar diğer çocuklarla karşılaştırıldığında okulda iyi bir öğrenci olmalarını engelleyecek/etkileyecek kişisel problemleri (tacize uğramak, çalışmak için zorlanmak) olabilir. Yaşadıkları yerler genellikle işsizliğin ve şiddetin yoğun olduğu yerlerdir. Bu nedenle öğretmenin bu konulara duyarlı olması gereklidir. Sınıfında içine kapanık ve başarısız bir öğrencisi olduğunda başarısızlık nedenlerini detaylı olarak incelemek üzere rehber öğretmen ile iş birliği yapmalıdır. Öğrencilerin okul başarıları ile okulda takdir edilen iyi öğrenci olmaları arasında her zaman doğru bir ilişki bulunmayabilir. Öğretmenlerin, bu çocuklara sadece akademik başarılarını artırma konusunda değil, aynı zamanda okulda örnek birer öğrenci olmaları konusunda da yardımcı olmaları gereklidir.

Tüm öğrencilerin, hatta tüm insanların kendilerini geliştirmeleri için sürekli olumlu motivasyona ihtiyacı vardır. Özellikle de dezavantajlı grupların başarıları ve içinde bulundukları topluma pozitif katkı sağlamaları için özel olarak desteklenmeleri gerekir. Kendini geliştirme isteği yaratmak ve bunu sürdürmek için güdüleme çok önemlidir.

2.7.2 Öğretmenin Yararlanabileceği Yöntemler

- **Model olma**

Öğretmen öğrencilerden beklediği bazı davranışları bizzat kendisi göstermelidir. Gelişim dönemlerine göre farklılıklar göstermekle birlikte, çocuklar çevrelerindeki yetişkinlerden bazılarını model alarak davranışlarını düzenlerler.

- **Ödüllendirme**

Ödül her yaştan insanın olumlu davranışlarının pekiştirilmesine katkı

sağlayan bir yöntemdir. Özellikle dezavantajlı çocuklar takdir edilmeye daha çok ihtiyaç duyarlar. Ancak, ödülün sıklığı da belli bir düzeyde tutulmalıdır.

- **Soru sorma**

Sınıf içinde çekingen tavırlar sergileyen dezavantajlı çocukların etkinliklere katılmasını sağlamak için soru sorarak fırsatlar yaratılabilir.

- **Tekrar**

Akranlarına kıyasla konuları anlamada zorlanan çocuklar için tekrar etmek yararlı olabilir. Bazı konuların daha iyi anlaşılabilmesi için konunun biraz daha açıklanmaya ihtiyacı olabilir.

- **İpucu verme**

Bilinmeyen konularda öğrencinin yaşantısından bazı ipuçları vererek konunun basitleştirilmesi sağlanabilir.

- **Göz kontağı kurma**

Öğretmenin çocukla kuracağı göz kontağı tarafların karşılıklı kabul edilmesi ve cesaretlendirilmesinin yanında dikkat ve ilgiyi de artıracaktır.

- **Karşılıklılık**

Eğitimin amacı, sadece okul dışında kalmış çocuğun gelişimine katkıda bulunmak değildir. Sosyalleşme sürecinde birçok deneyim, önemli ölçüde yaşatların birbirleriyle kurduğu iletişim aracılığıyla kazanılabilir. Çocukların okul dışında kalmış yaşıtıyla kuracağı ilişkilerden kazanabileceği çok önemli hayat deneyimleri vardır. Başka birisine yardım edebileceğini, bir şeyler öğretebileceğini hisseden çocuk, duygusal ve zihinsel olarak da bir gelişim kaydedebilecektir.

Grup içinde eğitime devam eden çocuk, eksik dersler ve konularla ilgili olarak eğitimci rolünü üstlenebilir; böylece aralarında kurulan bu ilk dayanışma deneyimleriyle her iki grup çocuğun gelişimine olumlu katkılar

sağlanabilir. Ancak, eğitim sırasında okula devam eden çocuğun sürekli ön planda olması iletişimin gelişmesine engel olabilir. İletişimin iki yönlü olması amacıyla bu destek ve yardım karşılıklı olmalıdır. Çalışan çocuğun kazandığı olumlu deneyimleri diğer arkadaşlarına aktarması, bu deneyimlerin paylaşılması ile karşılıklı yardımlaşma sağlanabilir. Böylece her iki grup da bu etkileşimden değişik şekillerde fakat olumlu yönde etkilenecektir. Bu yardımlaşma ve bütünleşme, ancak her iki grubun hazır bulundukları noktada, gerçek amacına ulaşabilir.

- **Rehberlik Servisi ve Aile ile İş Birliği**

Kapsayıcı eğitimde, okul olanakları ölçüsünde rehberlik servisi ve uzmanlarla iş birliği yapmak ve çocukların gelişim özelliklerine uygun bir eğitim ortamı hazırlamak önemlidir. Diğer taraftan aile bu çalışmalara olabildiğince dâhil edilmelidir. Rehberlik, bireyin kendini tanıması ve kabul etmesi, problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kapasitesini geliştirmesi, çevresine dengeli ve sağlıklı biçimde uyum sağlaması ve böylece kendini gerçekleştirebilmesi için uzman kişilerce bireye verilen sistematik ve profesyonel yardım sürecidir.

- **Eğitim Ortamına Hazırlanma**

Dezavantajlı çocuklarla akranları eğitim ortamına önceden hazırlanmalıdır. Okul dışında kalmış çocuğun diğer çocukları olumsuz yönde etkileyebilecek ve uygulamaya engel olabilecek anti-sosyal davranışlarının kontrol altına alınması gerekir. Dezavantajlı çocuklar eğitim ortamına hazırlanmalıdır. Bunun için özel ilgi gerekebilir.

- **Grup Etkinlikleri**

Dezavantajlı çocukların akranlarıyla iletişim kurmalarında güçlükler yaşanabilir. Grup etkinliklerinde yardımlaşma, paylaşma ve iş birliği yapma gibi sosyal özellikler ile sosyal etkileşim için olanaklar sağlanmaktadır. Grup etkinliğinde iki grup çocuk da kendilerine ve grup üyelerine karşı güven duygusu geliştirirler.

- **Oyun**

Oyun, çocukların yaratıcılıklarını geliştirebilecekleri ve kendilerini ifade edecekleri bir ortamdır.

Oyun, bütün çocuklar için ortak ve evrensel bir dildir. Çalışan çocuklar, oyuna karşı her zaman daha isteklidirler.

Okulun cazip hale getirilebilmesi için çocukların düzeyine uygun oyunlara yer verilmelidir. Eğitime oyunla başlamak her zaman olumlu sonuçlar verir. Eğitimde çocukların rol alabilecekleri serbest oyunlar programda yer almalıdır. Çocukların etkileşimi için en ideal etkinliklerden birisi de serbest oyundur. Oyunda, çocuklar birbirlerini model alırlar ve böylece oyun dezavantajlı çocukların gruba uyumuna yardımcı olur. Kendini değersiz hisseden çocukların oyunda alacağı rol ve başarma azmi çocuğun kendine güvenini geliştirir ve pekiştirir.

Zengin bir çeşitlilik gösteren çocuk oyunları, çocuk gelişiminin her alanında belirli gereksinimleri karşılamaktadır. Oyun ile bilgi ve davranış biçimleri asıl bağlamlarından çıkarılarak yeni birleştirmeler içine konur, tekrarlanır ve pekiştirilir. Dış dünyadaki kurallar, kavramlar, değerler ve nesneler arasındaki ilişkiler çocuk tarafından oyun sırasında özümse- nir, örgütlenir. Oyun, iletişim bozukluğu olan çocuklar için sadece oyun oynamaktan zevk almak değil, aynı zamanda bazı şeyleri deneyip yap- ma yoluyla kazanmada da önemli rol oynamaktadır.

- **Müzik Etkinlikleri**

Grup müzik etkinlikleri çocuklara dikkat, öz denetim, benlik kavramı gelişimi, dil gelişimi, müziksel koordinasyon gelişimi, seslere karşı duyarlılığın gelişimi gibi pek çok bakımdan yararlıdır. Müzik doğal olarak dinleme ve seslerin farkında olmayı içerdiğinden çocukların kulak ve ses eğitiminde önemli bir araçtır.

Çocuklar müzik dinlemekten ve müziğin ritmine göre hareket etmekten hoşlanırlar. Dezavantajlı çocuklar da grup içerisinde bu aktivitelere katılarak güven kazanırlar.

- **Deney-Buluş Çalışmaları**

Genel olarak yaparak ve yaşayarak öğrenme tüm dezavantajlı çocuklar için yararlı etkinliklerdir. Dezavantajlı çocuklar bu sayede birçok kavramı öğrenebilir veya öğretebilirler. Diğer taraftan bu tür çalışmalar çocukların yaratıcılıklarını geliştirmede önemli katkılar sağlarlar.

- **Gezi-Gözlem**

Çevre gezileri ve yaşanılan çevreye ilişkin paylaşımlar, ortak ve farklı görüşler çocukların birbirini kabul etmesi, anlaması ve benimsemesi bakımından çok önemlidir. Bu tür çalışmalarda grup çalışması ve eşleştirmeli çalışmalar çocuklar arasındaki bağları güçlendirir.

- **Spor**

Çocukların birlikte oynamaları kadar, belki daha da etkili olarak yarışmaları, takım kurmaları ve takım için ortak çaba sarf etmeleri, kaynaşmaları için son derece önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken şey, rakip olmanın düşman olmak olmadığını anlaşılmaması için çocukların hazırlanmalarıdır. Öğrencilere yönelik drama etkinlikleri de etkinlikler arasında yer alabilir.

- **Çevre Düzenlemesi**

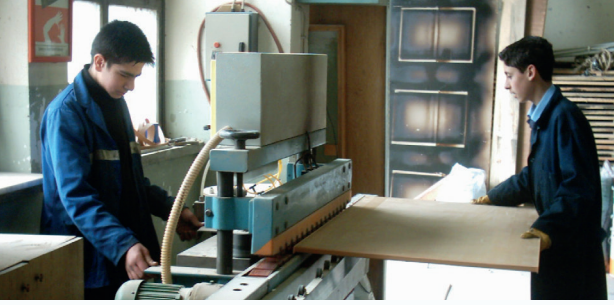
Eğitimin çocuğun gelişiminde etkili olabilmesi için, öğrenme sürecinin olduğu çevrenin öğrenmeye uygun bir biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Okul dışında kalmış çocukların akranlarıyla bir arada bulunduğu sınıflarda bu düzenlemenin önemi büyüktür. Birlikte oturma ve aynı sırayı ortak kullanma, iletişimi etkileyen etmenler arasındadır. Özellikle dezavantajlı çocukların tüm etkinlikler süresince diğer çocuklarla beraber oturması, dinleme ve gözlem yapmada, bir görüşe katılmada ve kendini ortaya koymada yardımcı olacaktır.

- **Cinsiyet Farklılıklarının Dikkate Alınması**

Çocukların eğitime alınmasında “karma eğitim” ilkesi dikkate alınmalıdır. Yani çocukların cinsiyet ayrımı gözetmeksizin bir arada yaşama ve öğrenme becerilerinin geliştirilmesi gereklidir. Ancak, kız çocuklarının daha çok ev işleri veya çocuk bakıcılığı gibi işlerde çalışabileceği dik-

kate alınarak sınıf ortamında erkek çocuklarının da ev işlerinde aileye destek verebileceği konusunda yönlendirme yapılabilir. Diğer taraftan, çocukların aileye destek verebileceği işler konusunda cinsiyet ayrımcılığı veya benzeri olası davranışlarına karşı önceden önlem alınmalıdır.

2.7.3 Yönelme ve Mesleki Rehberlik

Yönelme, öğrencilerin, ilgi, istek, yetenek ve kişilik özelliklerini dikkate alarak; olumlu bir benlik kavramı geliştirebilmelerine, üst öğretim ve mesleki seçeneklerden ha-

berdar olmalarına, potansiyellerinin farkında olarak onu geliştirmeye çalışmalarına, bu doğrultuda kararlar alabilmelerine, aldıkları kararların sonuçlarını görebilmelerine ve sorumluluğunu almalarına yönelik bilimsel hizmetlerin düzenli ve sürekli bir biçimde verilmesi çalışmalarının tümüdür.

Yönelme tüm ilköğretim okullarında uygulanmaktadır; temel eğitimden ortaöğretime geçiş sınavının kaldırılması ile üst öğrenime geçiş süreci değişmiştir. Yeni sistem ile öğrencilerde oluşan sınav kaygısı ve gelecek endişesinin azalması beklenmektedir. Bu durum yönelme ve mesleki rehberlik adına bir fırsattır. Okullarda, özellikle dezavantajlı gruplarda yer alan öğrencilerin okul başarılarının izlenmesi, üst öğretime yönelmede ilgi ve yeteneklerin dikkate alınması ve bunun için okulun aile ve öğrenci ile iş birliği yapması çok daha önemlidir. Çünkü bu grup çocuklar akademik başarıları açısından genellikle geri kalma riski ile karşı karşıyadırlar ve bu öğrencilerin başta mesleki ve teknik eğitim olmak üzere başarılı oldukları ama aynı zamanda ilgi ve yeteneklerinin örtüştüğü alanların belirlenerek üst öğretime yönlendirilmeleri daha da önem kazanmaktadır. Ancak bundan çalışan çocukların sadece mesleki ve teknik eğitime yönlendirilmeleri sonucu çıkarılmamalıdır; aksine başarılarındaki gelişmeye bakılarak bu çocukların akademik eğitime yönlendirilmeleri çok daha önemlidir ve çalışmaların asıl başarısı bu tür sonuçlarla daha çok anlam kazanabilir.

Çalışan çocuklar genellikle koşulları nedeniyle okul hayatından uzaklaşma eğilimi içinde olan çocuklardır. Bu çocuklar için okuldaki eğitim öğretimin çekici hale getirilebilmesi için okulun öğrenciyle ilgilenmesi gerekmektedir. Bu ilgi sadece çocuğun okula uyumu açısından değil, aynı zamanda gelecek hayatı ile ilgili yönlendirmelerin yapılması için de önemlidir. Çalışan çocuklar için geçerli olan farklı herhangi bir mesleki rehberlik yöntemi yoktur. Diğer tüm çocuklar için geçerli olan yol ve yöntemler çalışan çocuklar için de geçerlidir.

Mesleki Rehberlikte Öğretmenlerin Görevleri

Öğretmenlerin bütün çocuklar için üstlendikleri görevlerden ayrıca çalışan çocuklar için mesleki rehberlik görevleri üstlenmeleri gerekmektedir. Çalışan çocuklarla ilgili olarak yürütülecek izleme, değerlendirme ve yöneltme çalışmalarında öğretmenin rolü çok önemlidir. Dört ayrı grupta ele aldığımız çalışan çocuklar için şu çalışmalarda aktif rol almalıdır:

- Hem çalışan, hem okula devam eden çocukların iş hayatından çekilerek kendilerine en uygun üst öğretim olanaklarının farkında olmasını sağlamak. Bu çocukların okul hayatından olabildiğince fazla yararlanmasında sadece mesleki ve teknik eğitim değil akademik başarılarını da artırılabilceği ders dışı destek eğitim olanaklarından yararlanılması gerektiği dikkate alınmalıdır.
- Okula devam etmiş, daha sonra ara vermiş tamamen iş hayatında olan çocukların örgün ve yaygın eğitim olanaklarından yararlanarak mesleki ve teknik eğitime yönlendirilmeleri sağlanmalıdır.
- Hiç okula devam etmemiş, tamamen iş hayatında olan çocukların zorunlu eğitimi tamamlayarak meslek eğitimine alınmaları sağlanmalıdır.
- Halen okula devam eden, ancak her an çalışma hayatına atılma riski olan çocukların okul hayatında tutulmaları sağlanmalı, ilgi ve yetenekleri dikkate alınarak akademik başarılarını artırıcı önlemler alınmalıdır. Bu çocukların akranlarından geri kalmamaları için önlemler alınarak üst öğretim olanaklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.

Öğrencinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesinde öğretmen çoğu kez velinin rolünü de üstlenmek durumunda kalabilir. Öğretmen, mesleki rehberlik ve yöneltme çalışmaları kapsamında kullanıla-

bilecek bireyi tanıma tekniklerinden de yararlanarak öğrenci hakkında bilgi toplar, öğrenciyi ve gerekli durumlarda veliyi bilgilendirir. Velinin ilgisiz olma olasılığına karşılık velinin yerine de karar verebilmelidir. Öğretmen, öğrenci hakkında topladığı bilgilerden özel ve kişisel olanların gizliliğini korur. Sınıf öğretmenleri, branş öğretmenleri ile sıkı bir iş birliği içinde olmalı; branş öğretmenlerinden gelen sınıf gözlem formlarındaki gözlem sonuçlarını, her öğrenci için gözlem raporuna işler; gözlem raporlarının bir örneğini veli bilgilendirme toplantısında velilere dağıtır, açıklar, özel görüşme talep eden velilerle görüşme yapar. Üstün yetenekli öğrenciler ile özel eğitime gereksinimi olan öğrencilerin belirlenmesi ve yönlentilmelerinin sağlıklı yapılabilmesi için varsa okulundaki rehberlik ve psikolojik danışma servisi, yoksa bağlı bulunduğu rehberlik ve araştırma merkezi ile iş birliği yapar.

Rehberlik Öğretmeninin (Psikolojik Danışman) Görevleri

Okuldaki çalışan çocukların izlenmesi ve üst öğretime yönlentilmesi konusunda rehberlik öğretmenlerinin görevleri çok önemlidir. Diğer tüm dezavantajlı gruplarla birlikte çalışan çocuklar ayrı bir ilgi ve rehberliğe gereksinim duyarlar. Rehberlik öğretmeni, okulun,

rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri programını, yönlendirme etkinliklerini de kapsayacak şekilde hazırlar; sınıf öğretmeni ve şube rehber öğretmeni ile iş birliği yaparak eğitsel, meslekî, bireysel rehberlik ile bireyi tanıma uygulamaları ve sonuçlarını pasif ve aktif yönlendirme sürecinde kullanılmak üzere bütünleştirir, değerlendirir. Ayrıca, yönlendirme sürecinde; öğrencilere, okul yönetimine, öğretmenlere, velilere danışmanlık hizmeti verir. Çalışan çocukların velileri ile özel olarak ilgilenir; veli bilgilendirme toplantısında hazır bulunur, görüşme talep eden velilere yönlendirme çalışmaları hakkında bilgi verir. Gerektiğinde Rehberlik ve Araştırma Merkezi ile iş birliği yaparak bu çocukların yönlendirilmesinde destek sağlar. Diğer taraftan, çevrenin iş olanakları ve sanayi kuruluşları araştırılarak çalışan çocukların gelecekte edinecekleri mesleklerin belirlenmesinde ve öğrencinin eğitim hayatından en iyi şekilde yararlanmasında aktif görev alır.

Çalışan çocukların okul başarılarının izlenmesi ve değerlendirilmesinde olduğu kadar, üst öğretime yönlendirilmesinde okul yöneticileri, öğretmen ve uzmanlar kendilerini veli yerine koyarak karar vermeli, çocukların gelecek hayatları ile ilgili kararları verebilmek için etkili bir okul-aile iş birliği örneği sergilemelidirler. Okul tarafından, tüm dezavantajlı gruplarla birlikte özellikle çalışan çocukların üst öğretimde de izlenmesi, bir meslek sahibi edilmesine kadar sürdürülmelidir.

Öneriler

- Tüm çocukların öğrenme süreçlerine etkin katılımını sağlamak,
- Sürekli devamsızlık yapan çocukların sistemde kalmalarını sağlamak,
- Eğitime devam edememiş çocuklar için alternatif eğitim olanakları yaratmak,
- Okullaşma ve okula devamda cinsiyet ve bölgeler arasındaki farkları en aza indirmek,
- Çocuğun bulunduğu her ortamda çocuğa uygun, uyumlu öğrenme ortamları oluşturmak.

2.7.4 Anne Baba Eğitimi

Yaygın eğitim kurumlarında anne-babalara çocuklarının gelişimini desteklemek amacıyla anne babaların anne-babalık becerilerinin geliştirilmesini destekleyen programlar uygulanmaktadır. Bu kurslar ve seminerlerde, aile içi ilişkilerin güçlendirilmesi yoluyla çocuğun var olan potansiyelini kullanmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Söz konusu çalışmaların MEB ile AÇSHB iş birliğinde yürütülmesi planlanmıştır. Bu kapsamda, çocuk gelişimi ve eğitimi, çocukla sağlıklı iletişim, olumlu davranış ve alışkanlıklar kazandırma yolları, okul-aile ilişkileri, eğitimin önemi ve katma değeri, başta çocuk hakları olmak üzere temel haklar ve özgürlükler ile çocuk işçiliği konularına ilişkin içerikler yer almaktadır. Bu çalışmalar kapsamında, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlere yer verilebilir.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE EĞİTİM
Öğretmen El Kitabı

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE EĞİTİM *Öğretmen El Kitabı*

BÖLÜM 3 ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİ ÖNLEMeye YÖNELİK OLARAK YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR

Bölüm 3

Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Olarak Yürütülen Çalışmalar

AÇSHB, 1990'lı yılların başından bu yana çocuk işçiliği konusunda yoğun faaliyetler yürütmektedir. Bakanlığın bu konudaki asli görevi çocuk işçiliğini önlemeye yönelik çalışmalar yapan kamu kurum ve kuruluşları, işçi-işveren kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak, konuya ilişkin politikalar oluşturarak uygulanmasını izlemektir. Bu kapsamda, Bakanlık 1990'lı yılların başından itibaren çocuk işçiliğine karşı aktif mücadele vermekte ve çocuk işçiliği konusunda çalışma yapan kamu kurum ve kuruluşları, işçi-işveren kuruluşları ve sivil toplum örgütleri arasında koordinasyon ve iş birliği sağlamaktadır.

Çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında dünden bugüne tarihsel süreç ve yapılan çalışmalar şu şekilde sıralanabilir:

- **1990-** Türkiye, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalamıştır.
- **1992-** ILO, Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programını (IPEC) başlatmıştır. Türkiye, IPEC'e katılan ilk altı ülkeden biridir.
- **1992-** Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü bünyesinde "Çalışan Çocuklar Bölümü" kurulmuştur.
- **1998-** Türkiye, ILO'nun 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesini onaylamıştır.
- **2001-** Türkiye, ILO'nun 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılması Acil Eylem Sözleşmesini ve 190 sayılı Tavsiye Kararını onaylamıştır.
- **2002-** ILO, Türkiye'nin de onayladığı 182 sayılı Sözleşme kapsamında 12 Haziran'ı "Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü" olarak ilan etmiştir.
- **2005-** Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi (ZBPPÇ) 2005-2015 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.
- **2005-** 2005/5 sayılı "Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklara Yönelik

Hizmet Modeli” konulu Genelge 25 Mart 2005 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- **2006-** Türkiye, ILO tarafından çocuk işçiliği ile mücadelede örnek ülke seçilmiştir.
- **2010-** 2010/6 sayılı “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi” Genelgesi 24 Mart 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- **2016-** Mevsimlik tarım işçisi olarak başka illere giden işçilerin çocuklarının eğitime erişim ve devamlarının sağlanması amacıyla MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2016/5 sayılı “Mevsimlik Tarım İşçileriyle Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi” konulu Genelge 21 Mart 2016 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- **2017-** Mevsimlik tarım işçisi olarak başka illere giden işçilerimizin ve ailelerinin yaşadığı sorunların ilgili kurumlara verilen görevlerle giderilmesini amaçlayan 2017/6 sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri konulu Genelge, 19 Nisan 2017 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Genelge ile 2010/6 sayılı Genelge yürürlükten kaldırılmıştır.
- **2017-** Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023) yürürlüğe girmiştir.
- **2018-** 2018/3 sayılı “2018 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı” konulu Genelge 20 Şubat 2018 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- **2018-** İlgili Bakanlıklar, sosyal taraflar, meslek kuruluşları ve ILO tarafından “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ortak Deklarasyonu” imzalanmıştır.
- **2018-** 19. Ulusal Çocuk Forumu “Çocuk İşçiliği ile Mücadele” teması ile düzenlenmiş olup “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Bildirisi” Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’a takdim edilmiştir.
- **2018-** 20 Kasım 2018 Dünya Çocuk Hakları Günü’nde Cumhurbaş-

kanlığı Kongre ve Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilen program ile "Gönül Elçileri" çocuk işçiliği ile mücadele çalışmalarına dahil edilmiştir.

- **2018-** 81 ilde Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri oluşturulmuş olup aylık izleme formları aracılığıyla il bazında takip süreci başlamıştır.

3.1 On Birinci Kalkınma Planı

Uzun vadeli bir perspektifle ülkemizin kalkınma vizyonunu ortaya koyan On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) 23 Temmuz 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Planın "Çocuk" başlıklı bölümünde çocukların üstün yararı temelinde iyi olma hallerinin desteklenmesi, potansiyellerini gerçekleştirmeye yönelik imkanların artırılması ve fırsat eşitsizliğinin azaltılması amacıyla birtakım politika ve tedbirlere yer verilmiştir.

Çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında "Başta sokakta, ağır ve tehlikeli işlerde, aile işleri dışında ücret karşılığı, gezici ve geçici tarım işlerinde olmak üzere çocuk işçiliği ile mücadele edilecektir." politikası altında aşağıdaki tedbirler yer almaktadır:

- Çocuk işçiliği ile mücadele alanında toplumsal bilinç geliştirilecektir.
- Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri 81 ilde yaygınlaştırılacak, yerelde çocuk işçiliği ile mücadele alanında çalışan ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği ve koordinasyonun geliştirilmesi için daha etkin hale getirilecektir.
- Sokakta çalıştırılan veya çalıştırılma riski olan çocuklara yönelik olarak koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında mobil ekipler güçlendirilecektir.
- Mevsimlik gezici tarımda çalışan ailelerin çocuklarının gelişimlerine katkı sağlayacak faaliyetler düzenli ve sürekli hale getirilecek ve çocukların bu imkanlara erişimi artırılabilecektir.

3.2 Ulusal İstihdam Stratejisi

Türkiye'nin yüksek gelir düzeyine sahip ekonomiler arasına girebilmesi için işgücü piyasasının etkinliğini daha fazla artırmak, nitelikli işgücü yetiştirerek bu işgücünün üretimde yer almasını sağlamak ve istihdam oranları ile işgücü verimliliğini daha da yükseltmek amacıyla AÇSHB tarafından işgücü piyasasının ihtiyaçları, sorunları ve beklentileri dikkate alınarak 2014 - 2023 dönemini kapsayan Ulusal İstihdam Stratejisi (UİS) belgesi hazırlanmıştır. UİS Eylem Planları 4 politika eksenini ve 7 sektör üzerine inşa edilmiştir. Bunlar:

- Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi,
- İşgücü Piyasasında Güvence ve Esnekliğin Sağlanması,
- Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması,
- İstihdam-Sosyal Koruma İlişkisinin Güçlendirilmesi

temel politika eksenleri ile Bilişim, Finans, İnşaat, Sağlık, Tarım, Turizm, Tekstil ve Hazır Giyim sektörleridir.

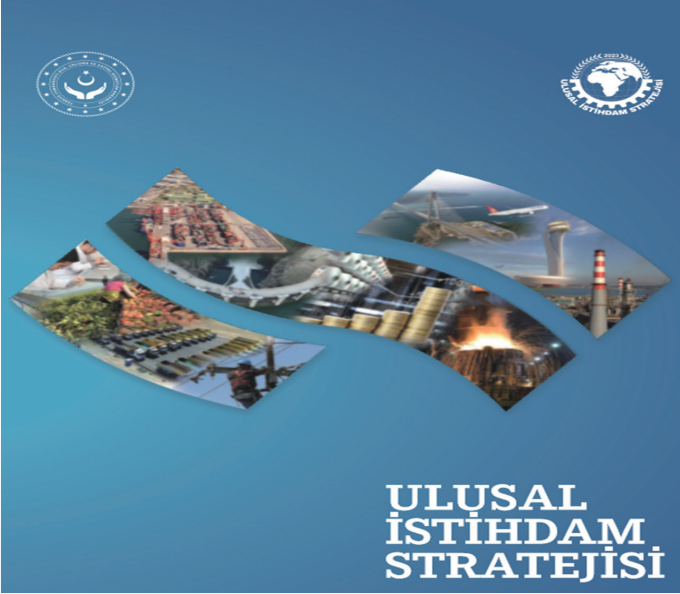
Ortaya konulan politika ve tedbirler ile stratejinin dayandığı temel politika çerçevesi kapsamında UİS'in temel hedefleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1. İşsizlik oranı, 2023 yılı itibarıyla % 5 düzeylerine indirilecektir.
2. İstihdam oranı, 2023 yılı itibarıyla % 55 düzeyine yükseltilecektir.
3. Tarım dışı sektörde kayıt dışı istihdam oranı, 2023 yılında % 15'in altına düşürülecektir.

UİS içerisinde çocuk işçiliği ile mücadeleyle ilişkin olarak; 2023 yılında özellikle çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak kabul edilen sanayi-de ağır ve tehlikeli işlerde, sokakta ve mevsimlik gezici geçici tarımda gerçekleşen çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılarak diğer alanlarda çocuk işçiliğinin % 2'nin altına düşürülmesi hedeflenmektedir.

Çocuk işçiliği ile mücadele etme amacına yönelik politika, hedef ve tedbirler, Stratejinin 4 temel politika ekseninden biri olan 'İstihdam-Sosyal

Koruma İlişkisinin Güçlendirilmesi’ ekseninde yer almaktadır. 2017-2019 dönemi Eylem Planları içinde yine aynı eksen altında “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı etkin bir şekilde uygulanacaktır.” politika başlığı altında tedbirlere yer verilmiştir. Ayrıca, Stratejinin 7 sektöründen biri olan “Tarım sektörü” altında yer alan “Tarım sektöründeki dezavantajlı grupların çalışma ve yaşam şartları iyileştirilecektir.” politika başlığı altında iki tedbir bulunmaktadır.

3.3 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı

AÇSHB tarafından çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak 2005-2015 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanan çocuk işçiliğinin on yıllık bir süre içinde önlenmesini temel hedef olarak belirleyen “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi”, 2016 yılında “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı” adıyla 2017-2023 dönemini kapsayacak şekilde güncellenmiştir.

Başta en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin önlenmesi temel hedefiyle, çocukların çalışma yaşamına girmesinde temel nedenleri oluşturan yoksulluğun ortadan kaldırılması, eğitimin kalitesinin ve ulaşılabilirliğinin artırılması, toplumsal bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi gibi geniş kapsamlı tedbirlerle ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sosyal

taraflar ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla, hazırlanan “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı” 9 Mart 2017 tarihli Bakan oluruyla yürürlüğe girmiştir.

Programda, öncelikli hedef grupları “Sokakta Çalışma, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Ağır ve Tehlikeli İşlerde Çalışma, Tarımda Aile İşleri Dışında, Ücret Karşılığı Gezici ve Geçici Tarım İşlerinde Çalışma” olarak belirlenmiştir.

Ulusal Programın ekinde yer alan Eylem Planında;

- Çocuk işçiliği ile mücadele amacıyla 2017-2023 döneminde yürütülecek temel politika ve stratejiler belirlenmiştir.
- İlgili tüm tarafların katkılarıyla söz konusu temel politikalar 28 Mart 2017 tarihinde yapılan Teknik Çalışma Toplantısı ile alt faaliyetlerle detaylandırılmış ve takvimlendirilmiştir.

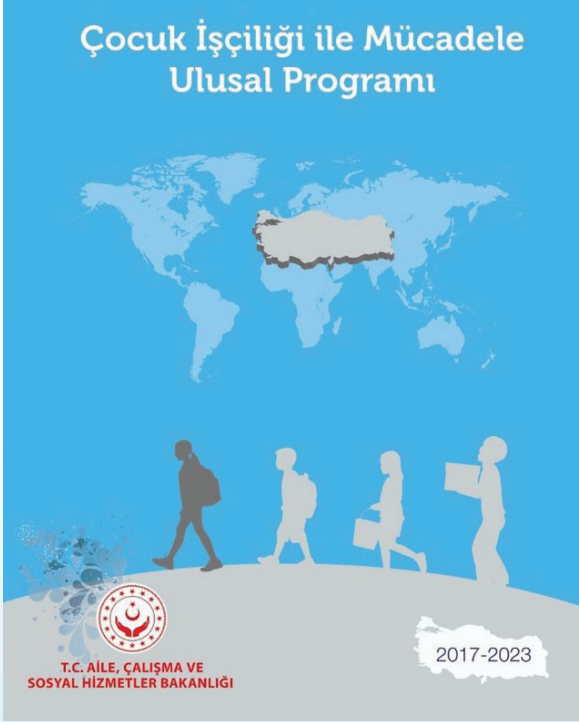
“Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Faaliyet Planı (2017-2023)” 25 Mayıs 2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ulusal Program’da yer alan strateji ve tedbirler aşağıda belirtilen 7 politika başlığı altında toplanmıştır:

1. Hukuki Düzenlemeler ve Mevzuatın Uygulanması ve Güncellenmesine Yönelik Önlemler
2. Mevcut Kurumsal Yapıların Güçlendirilmesi ve Yeni Kurumsal Yapıların Oluşturulmasına Yönelik Önlemler
3. Farkındalık Artırıcı Önlemler
4. Sosyal Tarafların ve Toplumun Katılımının Sağlanmasına Yönelik Önlemler
5. Eğitim ve İyileştirmeye Yönelik Önlemler
6. Yoksulluğu Giderici Önlemler
7. Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik Ağının Genişletilmesine Yönelik Önlemler

2023 vizyonu ile hazırlanan “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Eylem Planı”nda her bir faaliyetten sorumlu ve iş birliği yapılacak kurum/kuruluşlar ile faaliyetlerin tamamlanma süreleri belirlenmiştir.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı kapsamında programın izlenmesi amacıyla “Çocuk İşçiliği ile Mücadele İzleme ve Değerlendirme Kurulu” oluşturulmuş olup her yıl Haziran ve Aralık aylarında İzleme ve Değerlendirme toplantıları gerçekleştirilmektedir.

3.4 Mevsimlik Tarım İşçileri Projesi Kapsamında Yapılan Çalışmalar

2017/6 sayılı “Mevsimlik Tarım İşçileri” konulu Genelge kapsamında, mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin yaşadığı sorunların giderilmesi ve çocuklarının çalışmak yerine eğitime ve sosyal faaliyetlere yönlendirilmelerinin sağlanması amacıyla Bakanlığımızca 2010 yılından bu yana Mevsimlik Tarım İşçileri Projesi (METİP) tüm ülkede başarıyla yürütülmektedir.

Genelge doğrultusunda, Bakanlığımız bünyesinde İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve MEB ortaklığıyla mevsimlik tarım işçileri ile ailelerine ilişkin haritalama ve profillemeye çalışması yapılması ve sunulan kamu hizmetlerinin elektronik ortamda izlenmesinin sağlanmasına yönelik “Mevsimlik Tarım İşçileri Bilgi Sistemi” (e-METİP) oluşturulmuş olup veri girişleri için illerin kullanımına açılmıştır. Sistem henüz test aşamasında olup mevcut durumda 81 ilde Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı tarafından mevsimlik tarım işçilerine ait bilgilerin sisteme girilme süreci devam etmektedir. Sistem üzerinden çocukların e-okul sistemine kayıt durumları da izlenebilecektir. Sisteme veri girişleri tamamlandığı zaman mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının anlık olarak izlenmesi sağlanacaktır.

3.5 2018 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ortak Deklarasyonu

Ulusal Program kapsamında, çocuk işçiliği ile mücadele çalışmalarımıza katkı sağlanması amacıyla 2018 yılının Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı ilan edilmesine ilişkin 2018/3 sayılı Genelge 20 Şubat 2018 tarihli

ve 30338 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda toplumun çocuk işçiliği ile mücadele konusunda duyarlılığının artırılması ve Ulusal Programın politika ve hedeflerine en üst düzeyde katkı sağlanması için ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yapılacak olan tüm çalışmalarda çocuk işçiliği ile mücadele hususuna öncelik verilmesi ile 2018 yılı özetinde ve Ulusal Programın uygulanma sürecinde ilgili tüm ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla gerekli iş ve iş birliklerinin yapılması amaçlanmıştır.

2018 yılının Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı ilan edilmesi kapsamında, 23 Şubat 2018 tarihinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı başta olmak üzere ilgili bakanlar, sosyal taraflar ve meslek kuruluşlarının başkanları ve ILO Türkiye Direktörü tarafından “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ortak Deklarasyonu” imzalanarak konuya ilişkin kararlılık ortaya konulmuştur.

3.6 Gönül Elçilerinin Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı'na Dahil Edilmesi

20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü dolayısıyla AÇSHB ve UNICEF iş birliğinde 17-20 Kasım 2018 tarihleri arasında 19. Ulusal Çocuk Forumu düzenlenmiş olup etkinlikler “çocuk işçiliği ile mücadele” temasıyla hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda, 20 Kasım 2018 tarihinde başta 81 il vali eşleri olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin çocukların çalışma yaşamına girmelerinin önlenmesi, çalışma yaşamından çekilerek eğitime yönlendirilmeleri ve ailelerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesi faaliyetlerini içeren çocuk işçiliği ile mücadele çalışmalarına dâhil edilmesini amaçlayan bir program gerçekleştirilmiştir.

Programın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) gerçekleştirilen toplantı bölümünde, 81 ilden gelen 250 çocuğun katılımıyla “çocuk işçiliği ile mücadele” teması çerçevesinde grup çalışmaları yapılmıştır. Çalışmalar sonucunda, Türkiye Çocuk Hakları Koordinatörleri tarafından hazırlanan “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Bildirisi” TBMM’de okunarak Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’a takdim edilmiştir.

3.7 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri

Cumhurbaşkanlığı İkinci 100 Günlük İcraat Programında “81 ilde Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimlerinin oluşturulması ve ‘Gönül Elçileri’nin de mücadele sürecine desteğinin sağlanması” eylemi yer almakta olup söz konusu eylem AÇSHB sorumluluğunda yürütülmektedir.

Program kapsamında, çocuk işçiliği ile mücadele alanındaki faaliyetleri daha etkin hale getirmek ve merkezi düzeyde üretilen politikaların yerel düzeydeki uygulanabilirliğini ve izlenebilirliğini artırmak adına; 81 Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerinde Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri kurulmuştur.

Söz konusu Birimler, ildeki çocuk işçiliği ile mücadele çalışmaları için ihtiyaç duyulan personel sayısı göz önünde bulundurularak Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri koordinatörlüğünde, Sosyal Güvenlik Kurumu ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri personellerinin de yer aldığı şekilde oluşturulmuştur.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri, başta çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak kabul edilen sanayide ağır ve tehlikeli işlerde, sokakta ve mevsimlik gezici geçici tarımda olmak üzere çocuk işçiliğinin önlenmesi temel hedefiyle;

- çocuk işçiliğinin tespiti ve izlenmesi,
- çalışan çocukların işgücünden çekilmesi,
- çalışan/çalışma riski altında olan çocuklar ve ailelerinin ihtiyaç duydukları kamu hizmetlerine erişimlerinin sağlanması,
- konuya ilişkin toplumsal bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi için faaliyetler düzenlenmesi

hususlarında çalışmalar yürütmekte olup ilgili tüm kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamaktadır.

Birimler tarafından gerçekleştirilen tüm çalışmalar, “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri Aylık İzleme Formu”na işlenerek AÇSHB’ye raporlanmaktadır.

3.8 ALO 170 İletişim Merkezi

AÇSHB canlı destek hattı ALO 170, vatandaşlara sosyal hakları, iş kanunu ve yasal prosedürlere dair bilgilendirme yapan bir iletişim hattıdır. 7 gün 24 saat hizmet veren ALO 170 hattını arayan vatandaşların çalışma hayatı ve sosyal güvenlik hakkında her türlü soru, öneri, eleştiri, ihbar, şikayet, başvuru ve taleplerini etkin ve

hızlı bir biçimde çözüme kavuşturabilmek amacıyla kurulmuştur. İletişim Merkezine gelen tüm çağrılara uzmanlar tarafından doğrudan cevap verilmekte ve ilk görüşmede talepler sonuçlandırılmaya çalışılmaktadır. Çağrılara hemen cevap üretilemediği durumlarda anında kurum ve kuruluşlarla iletişime geçilerek en geç 72 saat içerisinde taleplere cevap verilmektedir.

3.9 ALO 183 Sosyal Destek Hattı

AÇSHB ALO 183 Sosyal Destek Hattı aracılığı ile aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, şehit yakınları ile gaziler ve gazi yakınlarına yönelik hizmetlere ilişkin çağrılar değerlendirilerek rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunulmaktadır. Ayrıca ihmal, istismar ve şiddet vakaları veya töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi için tedbir mahiyetindeki ihbarlar da alınmakta,

durumun aciliyeti göz önünde bulundurularak vakanın bulunduğu ilde görevli Acil Müdahale Ekip Sorumlusuna ve/veya kolluk kuvvetlerine bildirilmektedir. Acil Müdahale Ekibi vakayı değerlendirmekte, gerekli durumlarda emniyet veya jandarma birimleri ile koordinasyon sağlanarak en kısa zamanda müdahale edilmektedir.

3.10 Şartlı Eğitim Yardımı Programı

Ülkemizde 2000'lerin başlarından bu yana dezavantajlı ailelere, çocuklarını okula düzenli göndermeleri şartıyla Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) desteği sağlamaktadır. ŞEY programı çerçevesinde, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu kapsamındaki ailelerin program dahilinde düzenli olarak ödeme alabilmeleri için, çocuklarını okula düzenli olarak (okulun açık kaldığı gün sayısı üzerinden %80 ve üzeri devamlılıkla) göndermeleri gerekmektedir. Bu özelliğiyle ŞEY programı, sadece yoksulluk sorununun üstesinden gelmeyi değil, dezavantajlı konumdaki ailelerin çocuklarını okula göndermesinin önünde engel teşkil eden toplumsal normların da ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir.

Eğitim yardımları ile yoksul ailelerin gelirlerine doğrudan katkıda bulunmakta ve ebeveynlerin çocuklarının temel eğitimlerini tamamlamaları konusunda olumlu davranış değişikliği geliştirmelerine yardımcı olun-

maktadır. Program kapsamında, kız çocukları ve ortaöğretim çağındaki çocuklar için yapılan ödemeler daha fazladır.

Eğitim yardımlarına ilişkin aylık rakamlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Aylık Ödeme Miktarı (TL)*
İlköğretim	Kız	40 TL
	Erkek	35 TL
Ortaöğretim	Kız	60 TL
	Erkek	50 TL

*2019 yılı aylık ödeme rakamlarıdır.

2012 yılında, ŞEY programının etkisinin araştırılması amacıyla bilimsel bir çalışma yapılmıştır. Bu etki değerlendirme çalışmasının sonuçlarına göre, ŞEY kapsamında verilen yardımlardan yararlanan çocukların, hak sahibi olmayanlara kıyasla ortaokula kayıt oranları artmış, özellikle kız çocuklarının devamsızlık gün sayıları azalmıştır.

AÇSHB Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen ŞEY Programının Suriyelilere ve diğer mültecilere yaygınlaştırılması kapsamında, Yabancılarla Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (YŞEY) Programı, UNICEF aracılığıyla ve ana kaynak sağlayıcı Avrupa Komisyonu Sivil Koruma ve İnsani Yardım Genel Müdürlüğü (ECHO) olmak üzere MEB ve Türk Kızılayı iş birliği ile Suriyeli ve diğer mültecileri çocukları da kapsayacak şekilde 2017 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

ŞEY ve YŞEY desteğinden yararlanmak için muhtaç ailelerin ikamet ettikleri il/ilçede kaymakamlık/valilik bünyesindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına müracaat etmeleri gerekmektedir.

3.11 Çocuk Koruma Koordinasyon Mekanizması

Çocuk koruma alanında hizmet veren tüm kurumların eşgüdümünü sağlamaya yönelik Merkezi, İl ve İlçe Koordinasyon Kurulları oluşturulmuştur. Bu kurulların temel amacı; çocuk koruma alanında risk haritalarının oluşturulması, tespit edilen risklere yönelik çalışmaların yapılarak erken müdahale sisteminin kurulması ve çocuğa yönelik ihmal ya da istismar olmadan çocuğun kendisi, ailesi ve çevresinden kaynaklı sorun ya da ihtiyaçlarının kurumlar arası iş birliği ile giderilmesini sağlamaktır.

Yerel düzeyde ilin çocuk koruma alanındaki ihtiyaçları, güçlü ve zayıf yönleri analiz edilerek kısa, orta ve uzun vadede yürütülmesi gereken çalışmalara yönelik planlama yapılmaktadır. Tedbir kararlı çocuklara yönelik hizmetler de bu kurullar aracılığı ile izlenmektedir.

3.12 Ücretsiz Bakım Hizmeti

0-6 yaş grubundaki çocukların bakımlarını gerçekleştirmek, bu çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak amacıyla özel kreş ve gündüz bakımevleri hizmetleri yürütülmektedir. Bununla birlikte ilkokul ve ortaokul öğrenimine devam

eden çocukların okul zamanlarının dışında sosyal faaliyetlerle gelişimlerinin desteklendiği “Özel Çocuk Kulübü” hizmeti verilmektedir. Özel Kreş, Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmeliğin 50 nci maddesi gereğince dezavantajlı grupta yer alan çocuklara % 3 kontenjan ayrılarak ücretsiz yararlanmaları sağlanmaktadır. AÇSHB bağlı kuruluşlarında korunma altında bulunan çocuklar, cezaevlerinde hükümlü veya tutuklu olan anneleri ile birlikte kalan çocuklar, ekonomik gücü yeterli olmayan ailelerin çocukları ile ekonomik güçlük içindeki anne veya babası vefat etmiş, tek ebeveyni ile yaşayan, engelli ebeveyni olan ve kadın konukevinde bulunan veya ayrılan kadınların çocukları özel kreş, gündüz bakımevleri ve özel çocuk kulüplerinden belirlenen kontenjan dâhilinde ücretsiz olarak yararlandırılmaktadır.

3.13 Sosyal ve Ekonomik Destek

SED hizmeti ile sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde olan kişi ve ailelerin çocuklarının aile şartlarının düzeltilinceye kadar geçici bir süre aile yanında desteklenmeleri sağlanmaktadır. Çocuklar sosyal ve psikolojik yönden de desteklenmekte, aile yanında yaşayabilecekleri olumsuzluklar önceden engellenebilmekte, çocukların eğitime devam edip etmedikleri kontrol edilebilmektedir. Aileler İŞKUR’a yönlendirilerek istihdam imkanı sağlanabilmektedir. Dolayısıyla SED hizmet modelinin uygulanmasıyla çocukların ihmal ve istismara uğrama, eğitime devam etmeme

ve erken yaşta çalıştırılmaları gibi birçok sorun alanı doğrudan aile ve çocuklarla yapılan çalışmalar yoluyla engellenebilmektedir.

3.14 Okul Destek Projesi

AÇSHB'nin SED hizmetinden yararlanan çocukların okul dışı zamanlarını değerlendirmek, çocukları dış uyarıcılardan korumak ve akranları ile eşit fırsatlara kavuşabilmeleri için akademik, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler ile buluşturmak amaçlarıyla faaliyete geçirilen sosyal hizmet içerikli bir projedir. Proje kapsamında sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler ile çocukların sosyal hayata aktif katılımları desteklenmektedir. Ayrıca akademik yönden desteğe ihtiyacı tespit edilen çocuklar için okul destek kursları oluşturularak çocukların okul başarılarını artırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

3.15 Sokakta Yaşayan/ Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Yürütülen Hizmetler

Çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında; sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların tespit edilerek uygun hizmet modellerine yönlendirilmelerinin sağlanması amacıyla ülke genelinde mobil ekipler oluşturulmuştur.

Mobil ekipler tarafından yapılan alan taraması ile tespit edilen çocukların; sokakta yaşama/çalıştırılma veya dilendirilme nedenlerinin araştırılması, yapılan inceleme neticesinde çocuk ve ailenin uygun bulunan sosyal hizmet ve yardımlara yönlendirilmesi temel hedef olmakla birlikte; eğitim çağında olup okula devam etmeyen çocukların eğitim-öğretim sistemine kazandırılması, örgün eğitim çağını tamamlamış çocukların mesleki eğitime yönlendirilmesi, madde kullanan çocukların madde bağımlılığı tedavisine yönlendirilmesi, çocukların sokaktan çekilerek sosyal rehabilitasyonlarının sağlanması ve aile yanına döndürülmesine ilişkin çalışmalar ile çocukların ailelerine yönelik psikososyal destek ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülmektedir.

Korunma ihtiyacı olan ve sokakta çalıştırılan ve/veya yaşayan çocukların tespit edilmesi durumunda haklarında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında koruyucu ve destekleyici tedbir kararları ilgili mahkemeden talep edilerek hakkında hükmedilen koruyucu ve destekleyici tedbir kararları çerçevesinde çocuk ve aileleri ile gerekli çalışmalar yürütülmektedir.

3.16 Mobil Sosyal Hizmet Birimleri

Sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duyan risk altındaki çocukların tespit edilmesi amacıyla sosyal çalışma görevlilerinin yer aldığı mobil sosyal hizmet birimleri oluşturulmuştur. Birimler, şehrin dezavantajlı bölgelerinde bulunan okullar ile eşleştirilerek bu okullarda; okul devamsızlığı olan, ihmal, istismar, suça sürüklenme riski taşıyan vb. risk altındaki çocuklara yönelik tespit ve müdahale çalışmaları yürütülmektedir.

3.17 Bir Meslek Bir Gelecek Projesi

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5 inci maddesinde koruyucu ve destekleyici tedbirler arasında yer alan eğitim tedbiri “çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamı; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesi veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesi” şeklinde tanımlanmakta olup bu kapsamda korunma ve bakım altında olan ve örgün öğrenime devam etmeyen çocukların meslek edindirilerek hayata katılımlarının kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Böylelikle korunma ve bakım altındaki çocuklarımızın reşit olduktan sonra kendi ayakları üzerinde durabilmeleri ve istihdam edilmeleri hedeflenmektedir.

Projenin paydaşları MEB ve İŞKUR İl Müdürlükleri olup Türkiye genelinde 15-18 yaş grubunda olan, bakım veya SED hizmetinden faydalanıp öğrenime devam etmeyen veya açık öğrenime devam eden çocukların meslek edindirme ya da işbaşı eğitimlerine kayıtları yaptırılarak eğitime başlamaları ve devamları sağlanmaktadır.

BAŞVURU KANALLARI

CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
ALO 155	Polis İmdat
ALO 156	Jandarma İmdat
ALO 157	Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER)
ALO 170	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İletişim Merkezi
ALO 183	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Destek Hattı
444 0 632	Milli Eğitim Bakanlığı İletişim Merkezi (MEBİM)
0312 422 05 00	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

KAYNAKÇA

Aksel, Ş. (1999). “Çalışan Çocukların Kültürel Yaşamı.” B. Onur (Yayına Hazırlayan). Cumhuriyet ve Çocuk. İkinci Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.

Akyüz, E. (2000). Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması. İnsan Hakları Eğitim Dizisi. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı, Milli Eğitim Dergisi, Sayı:151, Ankara.

Ataman, B. C. (2000). İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikalarının Prensipleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.

Ateşoğlu, M. (2001). ODTÜ Geliştirme Vakfı Özel İlköğretim Okulu, Kaynaştırma Eğitimi Programı, Ankara.

Bilir, N. Yıldız, A. N. (2001). MEB-ILO Eğitimcilerin El Kitabı (Çalışan Çocukların Özellikleri), Ankara.

Bulut, I. (1996). “Çocuk Çalıştırılmasının Psiko-Sosyal Boyutları ve Sonuçları.” E. Kahramanoğlu (Yayına Hazırlayan), Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara.

Bulut, I. (2007). Öğretmenlerin Çalışan Çocuklara Yönelik Davranışları, Çoluk Çocuk Dergisi, Sayı:69, Ankara.

Corman, Louis, (1996). Çeviren: Hüseyin Portakal, Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi. Cem Yayınevi, İstanbul.

Cüceloğlu, D. (1991). İnsan ve Davranışı, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2005) Türkiye’de Çocuk İşçiliği. Sorun Bizim. Bilgilendirme Materyali. Kitap 1. Ankara: Çalışma ve

Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü, Ankara.

Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Öğretmen El Kitabı (2008). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, No:148, Ankara.

Demir, Cennet E. (2001). MEB-ILO Eğitimcilerin El Kitabı (Sokakta Çalışan Çocukların Başarısız Olma Nedenleri ve Verimli Çalışma Becerileri) Ankara.

Demiral, Y. (2001). Çalışanlarda ve İşsizlerde Yaşam Kalitesine Etki Eden Etmenler ve Yaşam Kalitesi Düzeylerinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirel, Ö. Kaya, Z. (2005). Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Pegem Yayınları, Ankara.

Dikmeer, İlkiz A. (2001). MEB-ILO Eğitimcilerin El Kitabı (Psikolojik Gelişim Açısından Risk Altındaki Çocuklar) Ankara.

Dökmen, Ü. (1999). İletişim Çatışmaları ve Empati, 10. Baskı, Sistem Yayıncılık, Ankara.

Ennew, J. (2004). Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar. Planlama İçin Bir Rehber. UNICEF, Ankara.

Ertem, O; Alptekin, Y. (2001). MEB-ILO Eğitimcilerin El Kitabı, Çalışan Çocuklar ve Aileleriyle İletişimde Öğretmenlerin Rolü, Ankara.

Gander, M. H W. Gardiner. (2004). Çocuk ve Ergen Gelişimi. Yayına Hazırlayan: Onur, Bekir. 5. Basım. Ankara: İmge Kitabevi, Ankara.

Global Estimates of Child Labour, (2017). Results And Trends, 2012-2016 – ILO, Cenevre.

Gülcan, M. G. (2004). Eğitim Hakkı ve Okula Devam Edemeyen Çocuklar, Eğitimde Yeni Ufuklar Sempozyumu II, Türk Eğitim Derneği (TED), 3-4 Aralık 2004, Ankara.

Gülcan, M. G. (2017). Uluslararası Mevsimlik Tarım İşçiliği Sempozyumu, “Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Aileler ve Çocuklar” Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Eğitim Hakkı 4-5 Ekim, Düzce Üniversitesi, Düzce.

Gülcan, M. G. Uyduran, M. (2017). Dünyada ve Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Eğitim Hakkı, ERTE Kongresi, Uşak Üniversitesi, 14-16 Eylül.

Hatun, Ş. N. Etiler ve E. Gönüllü (2003). “Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri.” Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi. 46:251-260, Ankara.

Herkes İçin Eğitim. (1999). MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü, Ankara.

ILO, (1998). Child Labour-An Information Kit for Teachers, Educators and Their Organizations.

ILO, (2005). Facts on Child Labour, Switzerland, Cenevre.

ILO, (2007). Uluslararası Çalışma Standartları (b.t.), <http://www.ilo.org>.

Leonard, M. (2003). Children’s Attitudes to Parents’, Teachers’ and Employers’ Perceptions of Term-Time Employment, Children and Society, Vol:17, Wiley.

Onur, B. (1987). Ergenlik Psikolojisi, 2. Baskı, Hacettepe Taş Kitapçılık Ltd. Şti. Ankara.

Oral, G. M. İnancı A. (2004). Risk Altındaki Çocukların Saptanmasında Öğretmenin Rolü. İstanbul: İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.

Sallangül, S. (2002). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa, Ed. Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları:311, Ankara.

Samastı, M. ve Zülfikar, B. (1997). Çocuk Bakım ve Eğitimi, İşaret Yayınları, İstanbul.

Senemoğlu, N. (2001). Çocuk Hakları, Çalışan Çocuklar ve Eğitim Sorunları, Milli Eğitim Dergisi, Sayı:151, Ankara.

Sunal, O. Çocuk Emekinin Coğrafya Atlası (b.t.), 13 Ağustos 2007, <http://www.fisek.org.tr>

TÜİK, (2006). Modüler Çocuk İşgücü Anketinin Hanehalkı İşgücü Anketi ile Birlikte Uygulanması, Ankara.

Uluğtekin, S. (1997). Sokak Çocukları, Eğitimcilerin Eğitimi Programı, Proje Geliştirme ve Uygulama Merkezi Yayınları, İstanbul. Tebliğler Dergisi, Eylül 2003, 2552 MEB yayımlar Dairesi Başkanlığı, 2003 Ankara.

Woodhead, M. (2004). Psychosocial Impacts of Child Work: a framework for research, monitoring and intervention, Understanding Children's Work An Inter-Agency Research Project, Cooperation UK.

Yavuzer, H. (1992). Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitapevi A.Ş. İstanbul.

Yeşilyaprak, Binnur, (2001). MEB-ILO Eğitimcilerin El Kitabı (Rehberlik Hizmetleri), Ankara.

İLGİLİ İNTERNET ADRESLERİ

[http:// kastamonu.meb.gov.tr](http://kastamonu.meb.gov.tr)<http:// meb.gov.tr>

[http:// ormg.meb.gov.tr](http://ormg.meb.gov.tr)

[http:// www.rehberlik.net/index](http://www.rehberlik.net/index)

[http:// www.rehabilitasyon.com/index](http://www.rehabilitasyon.com/index)

<http://www.ldpride.net/learningstyles>

http://www.unicef.org/turkey/dn_2006_cp41.htm

<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/calisancocuklarsaglik.htm>

<http://www.turkis.org.tr/cocukiscilik.html>

<http://www.ericdigests.org/2003-5/rights.htm>

<http://www.ebscohost.com/ehost/detail?vid>

[http://.www.wcnnturk.com/ozel_dosyalar/haber_detay](http://www.wcnnturk.com/ozel_dosyalar/haber_detay)

<http://www.tisk.org.tr/ipek.asp?id=507>

http://www.calisma.gov.tr/calisancocuklar/ulusal_mevzuat.htm

<http://www.digm.meb.gov.tr>

<http://www.ldpride.net/learningstyles>

http://www.syriabank.com/indirogretmenim/modules.php?name=roman&d_op=getit&lid=540&title=ergenlik

www.tr.net/saglik/sss_ergenlik_donemi.shtml

www.ayseabla.k12.tr/pdf/pdr/ergenlikte_gelisim.pdf

http://www.syriabank.com/indirogretmenim/modules.php?name=roman&d_op=getit&lid=540&title=ergenlik

www.tr.net/saglik/sss_ergenlik_donemi.shtml

www.ayseabla.k12.tr/pdf/pdr/ergenlikte_gelisim.pdf